

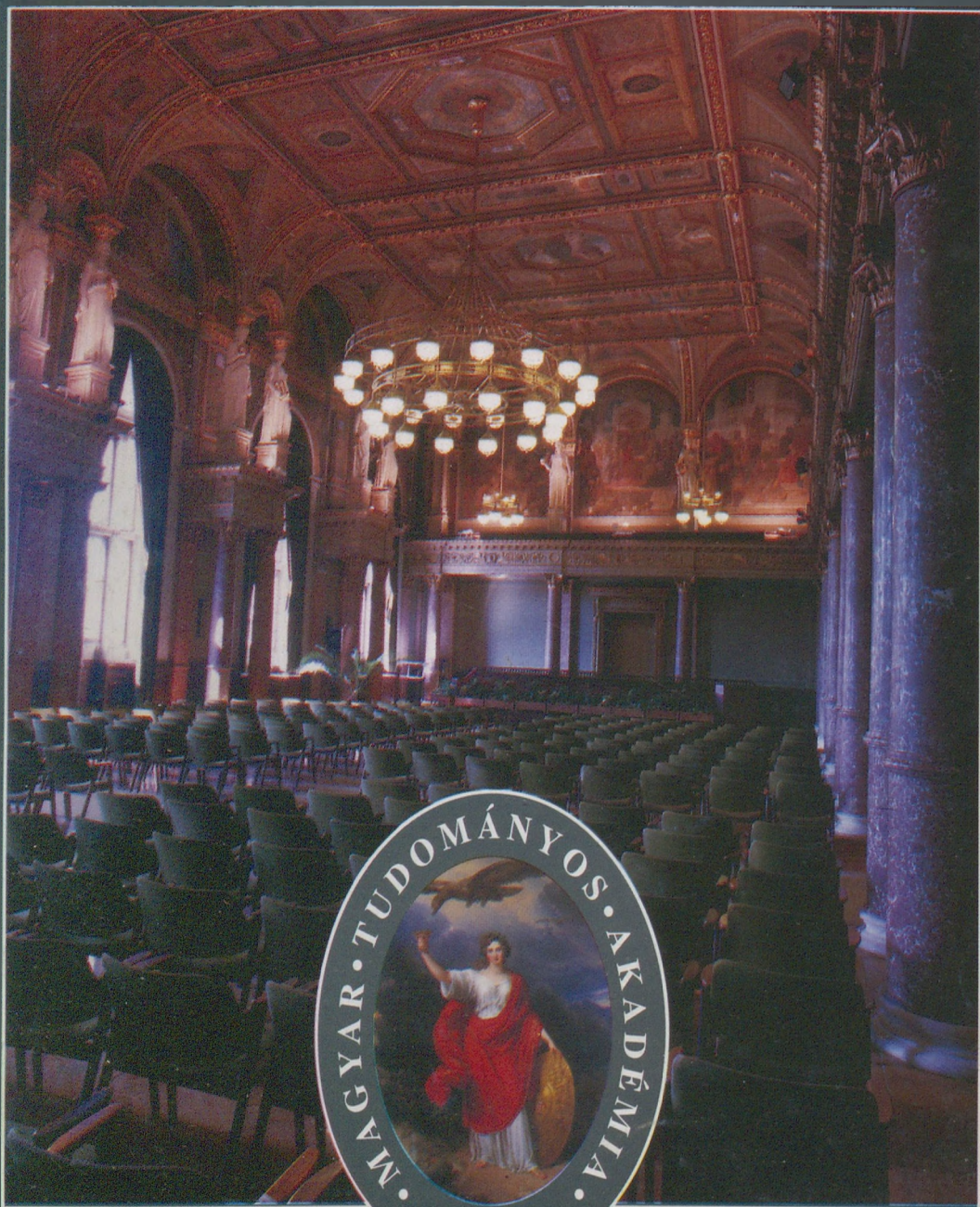
II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM • 1998. ŐSZ

319956

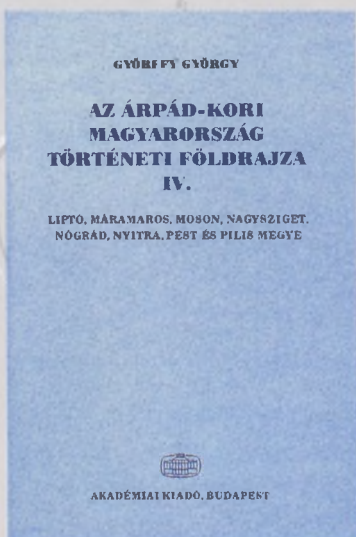
ÁRA: 250 Ft

AKADEMIA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEÉMIA HÍRMAGAZINJA

1825

Györffy György:

Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza IV.

Györffy György alapvető kézikönyvének első három kötete nélkülözhetetlen segédeszközé lett a régimúltat kutatóknak.

A hét kötetre tervezett mű az Árpád-kori Magyarország, valamennyi egykori községét, városát és várát alfabetikus sorrendben ismerteti a helységekhez vonatkozó adatokat, s rajzolja meg történetüket kialakulásuktól kezdve 1332–37-ig, az első országos összeírásig. Ezzel Györffy György biztos alapot nyújt további gazdaság- és társadalomtörténeti, régészeti, művészettörténeti, néprajzi, nyelvészeti és természeti földrajzi kutatásokhoz.

A negyedik kötet Liptó, Máramaros, Moson, Nagysziget, Nógrád, Nyitra, Pest és Pilis megyék történeti földrajzát öleli fel.

A kötetet bőséges térképanyag teszi szemléletessé.

ISBN 963 05 7504 3

Ára: 2980 Ft

Békés megye régészeti topográfiája IV/3. kötet

Békés, Békéscsaba és környéke.

Magyarország Régészeti Topográfiája. 10. kötet

Szerkesztette: Jankovich B. Dénes

Kötetünk a sorozat követelményeinek megfelelően 12 Békés megyei község 1806 régészeti lelőhelyének topográfiai leírását és a lelőhelyekről ismert régészeti anyag tömör ismertetését, a múzeumi, irodalmi, kartográfiai adatok, továbbá a terepbejárások során gyűjtött felszíni leletanyag feldolgozását tartalmazza.

A kötet kiegészül a középkori településekre vonatkozó okleveles anyag település-, illetve birtoklástörténeti összefoglalásával, valamint a középkori helynévanyag részletes ismertetésével.

A kötetet illusztrálja 14 községtérkép, 157 szöveg közti ábra, 181 lényeképes tábla, 7 színes térkép.

ISBN 963 05 7521 3

Ára: 8500 Ft

MAGYARORSZÁG RÉGÉSZETI TOPOGRÁFIÁJA

10

AKADÉMIAI KIADÓ

ELSŐ KÖTET

Simonyi Károly:

A fizika kultúrtörténete (átdolgozott kiadás)

A több kiadást megért, nagy sikerű könyv a fizikai fogalmak, kísérletek és elméletek esztétikáját ismerteti. Bemutatja a fizika fejlődését a kezdetektől napjainkig, a fejlődés szempontjából fontos új fogalmakra, kísérletekre és érvelésekre helyezve a fő hangsúlyt.

Simonyi Károly ebben a kiadásban az utóbbi évtizedek legújabb tudományos eredményeit is feldolgozza.

A kötetet számos érdekes ábra illusztrálja.

ISBN 963 05 7651 2

Ára: 9800 Ft

A kötetek megrendelhetők:

Akadémiai Kiadó Rt. Vevőszolgálat

1519 Budapest, PL 245

Tel.: (1) 464-5500, fax: (1) 464-5504. E-mail: custservice@akkrt.hu

AKADÉMIA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA HÍRMAGAZINJA

II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM • 1998. ŐSZ

TARTALOM

Megkezdődtek a diszciplína-viták	2
Írásos előterjesztések (Glatz Ferenc, Lipták András, Pataki Ferenc, Friedrich Péter)	
Az elnökség ülése	
A vezetés napirendjén (Pannonhalmi Kálmán)	11
Az elnökség munkaterve • A vezetők programjából • A Vezetői Kollégium munkaterve • Az elmúlt időszak eseményei	
Intézetkonszolidáció (P. K.)	19
Tudomány a Parlamentben (Csöndes Mária, Földeák Iván)	22
Akadémiai Klub (Zilahy Péter)	26
Az Akadémiai Klub alapszabálya • Az Akadémiai Klub házirendje	
Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (Párizs Ágnes)	31
Személyi hírek	33
A központ hírei	35
A területi bizottságok hírei (Csöndes Mária)	36
Osztályok és intézetek hírei	39
Kerekasztal (P. Á. – H. M. – B. K.)	44
Könyvjelző (SzBI)	48

E számunkat a felújított Székház termeiről készült fényképekkel ékítjük, melyet a Vince Kiadó bocsátott rendelkezésünkre.

AKADÉMIA

A Magyar Tudományos Akadémia hírmagazinja

Szerkesztőség: Budapest, 1051 Roosevelt tér 9. Tel./fax: 302 5638

Felelős szerkesztő: Szabó B. István, szerkesztő: Burucs Kornélia,

munkatársak: Párizs Ágnes, Simon Zsuzsa, tördelészerkesztő: Horváth Imre

Kiadó: MTA Történettudományi Intézete. Budapest, 1014 Üri u. 53. Tel.: 356 1539.

Nyomdai munkálatok: Akaprint Kft. Felelős vezető: Freier László

Terjeszti: Baranyi és tsa. Budapest, 1062 Bajza u. 68.

ISSN 1417-1007

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

MEGKEZDŐDTEK A DISZCIPLÍNA-VITÁK

Az 1997. májusi közgyűlésen az MTA elnöke javasolta a hosszú távú tudománypolitikai alapelvek kidolgozásának és a hazai tudományos műhelyek kataszterének kidolgozásával párhuzamosan a diszciplína-viták lefolytatását. A diszciplína-viták megindításának, lefolytatásának céljait, lehetőségeit ezután több fórumon tárgyalták. Az elnökség a három tudományterület egy-egy képviselőjét kérte fel véleményének kifejtésére. Az elnök 1997. nyári expozéjának részlete, valamint e három tudományterület képviselőjének állásfoglalása került a Vezetői Kollégium 1998. március 4-i, majd április 22-i ülése elé. Az alábbiakban közöljük a négy írásos előterjesztést és a Vezetői Kollégium állásfoglalását a lehetséges diszciplína-viták szervezeti rendjéről, valamint az elnökség március 10-én Martonvásáron e témában tartott egész napos vitájának összefoglalását.

ÍRÁSOS ELŐTERJESZTÉSEK

Glatz Ferenc: A diszciplína-viták indításáról című írásából: „A tudománypolitikai alapelvek kidolgozásához Magyarországon és az állami alapú tudománypolitikával való számvetéshez szervesen hozzátartozik a diszciplína-viták lefolytatása. De összefonódik mindez az Akadémia kutatóintézeti hálózatának reformjával és remélhetőleg hamarosan az egész hazai K+F hálózatának reformjával is. Ki más lenne alkalmas arra, hogy a diszciplína-vitákat lefolytassa, mint a Magyar Tudományos Akadémia, a tudósok köztestülete?

A diszciplína-viták megkezdésének és lefolytatásának három indítékát szeretném megjelölni.

A tudomány belső fejlődése

Az első indíték a világ tudományosságában végbemenő öntörvényszerű fejlődés. A

hagyományos diszciplína-keretek lényegében a 19–20. század fordulóján alakultak ki, és ezeket követve alakították a felsőfokú képzés szakjait, a tanszékeket, karokat. És ezek szerint alakították jórészt a tudományos kutatóintézeteket is. Ezek a *diszciplína-határok a gyakorlatban mára már felbomlottak*. Felbomlottak a társadalmi-termelési kihívások hatására és felbomlottak a kutatási logika fejlődéséből következően is. Ahogy azt például vezető orvos-biológusaink mondják: a molekuláris biológia kifejlődésével az anyag természetének alaposabb megismerésével nemegyszer már értelmetlenné válik a kutatómunka szervezetében a fizika, a kémia és a biológia hagyományos diszciplínáinak elkülönítése. A természet-tudományokban mind gyakrabban anyagtudományról beszélnek. De idézhetünk példákat a társadalomtudományok köréből is. Az antropológiáról például ma már úgy beszélnek, mint ún. új diszciplínáról — én inkább szempontról beszélnék —, mint amelyik hamarosan szétfeszíti a társadalomtudományok hagyományos diszciplína-kereteit.

* A teljes anyag elhangzott a közgyűlés 1997. május 12-i ülésén.

Ellentmondás található tehát a kutatói tevékenységben és a kutatásszervezetben, így a tanszéki, a különböző tudományos-intézményes keretek kialakításában is. Meg kell vizsgálni, hol, mennyire következett be a *diszciplína-keretek bomlása*, vagy esetleg *újabbak szerveződése*. Hol és mennyiben van értelme ezekhez az új szempontokhoz hozzáigazítani a tudományos képzést, az utánpótlás-képzést, valamint a tudományművelés szervezeti kereteit? Mindezt viták, a tudományt művelők vitáinak keretében kell tisztázni.

Tudománypolitikai célok

Másodszor: a diszciplína-viták lefolytatására kényszerít bennünket az új tudománypolitikai alapelvek rögzítésének szándéka. Emlékezhettek, a Tudománypolitikai Kollégiumnak azt javasoltam még 1996 májusában, hogy ne rövid távra, egy kormányzati periódusra készüljenek irányelvek, hanem hosszú távra. Korábbi közgyűlésünkön (1996. december) már vázoltam az indítékokat, amelyeket a közgyűlés elfogadott. Az informatikai forradalom, a tudományfejlődés új erői, ugyanakkor a világ tudományosságába és gazdaságába, kultúrájába való szerves integrálódás ugyanúgy szükségessé teszik a hosszú távú alapelvek előkészítését, mint az a tény, hogy Magyarországon a piacgazdaságra és a plurális demokráciára való áttérés megfordíthatatlanná vált. Rögzíteni kell, hogy az adófizetők pénzéből összeálló költségvetés (vagyis az állam) milyen szerepet vállaljon a tudomány finanszírozásában. Ki kell dolgozni egy olyan mobil tudománypolitikai szervezetet, amely biztosíthatja, hogy mely fejlesztési preferenciák fogalmazódjanak meg. Milyen helyet kapjanak e preferenciákban a világban végbemenő *termelési-kulturális változások* — azaz a kihívások a tudománnyal szemben —, azután *a tudományon belüli öntörvényszerű fejlődések*, és végül mit kívánnak a *magyar adófizető polgár* és a magyar nemzet érdekei? Ebből a hármas követelményrendszerből alakulhatnak ki a magyarországi tudományművelés preferenciái. Ha ezt nem tesszük meg, akkor akciózások, szakmai érdekcsoportoknak a politikai-érdekvédelmi szervezetekkel összefonódó lobbizásainak áldozatául fog esni a magyar tudománysszervezet.

Állást kell foglalni: melyek azok a kutatási területek (akár egyes diszciplínákon belül is), amelyeket a karbantartás szintjén, és melyek legyenek azok a kutatási területek, amelyeket a fejlesztések szintjén támogasson a költségvetés. Vagyis felül kell vizsgálni a korábbi preferenciákat, amelyek gyakran spontán, személyi-politikai befolyás eredményeként alakultak ki, vagy állami-politikai célokhoz, vagy éppen a világban akkor korszerűnek számító tudományos fejlődéshez igazodtak. Ismétlem: *mobil szervezetet* kell létrehozni, amelyik nem engedi még egyszer bebetonozni évtizedekre a preferenciákat merev tudománypolitikai szerkezetekkel: megváltoztathatatlan képviseleti, személyi utánpótlási érdekképviselletekkel.

Tudomásul kell végre venni azt, hogy a *tudományos kutatáson* belüli hangsúlyok változása, a mozgás — ténykérdés. És tudomásul kell venni azt is, hogy egy ilyen kis állam költségvetése, mint amilyen a magyar, nem támogathat mindent egyenlő erővel és egyenlő kiterjedtségben. A diszciplínák közötti, sőt a diszciplínákon belüli különböző tevékenységi területeknek eltérő támogatottsága van. E preferenciák megállapítására azonban csak azután vállalkozhat az állami tudománypolitika, miután *maguk a diszciplínák elvégezték a maguk helyzetelemzését*.

Ismétlem: számot kell tehát vetni azzal, hogy az adott diszciplínán vagy tudományterületen belül a világ tudományosságában milyen fejlődés megy végbe. Számot kell vetni azzal, hogy jelenleg milyen kutatói, intézményi és személyi bázis áll rendelkezésünkre. Számot kell vetni azzal is, hogy a magyar adófizetői közösségnek, a költségvetésnek, illetve államháztartásnak milyen tudománytámogató szerepre kell és lehet vállalkoznia a következő évtizedekben. A különböző alapelveket (a minőség mindenek elé helyezése, az »innovációs lánc« jelenlétének biztosítása, az állami-nemzeti szempontokból fontosnak ítélt feladatok preferálása stb.) ezután fogalmazhatjuk meg. Vagyis a diszciplína-viták 1998–99-ben a feltételei annak, és eredményezhetik azt, hogy az ezredfordulóra egy — ha vitatható és bizonyára sok bizonytalanságot is tartalmazó — preferencia-javaslatot lehessen megfogalmazni az állami tudománypolitika számára.

Az intézethálózat konszolidációja

A harmadik indíték a diszciplína-viták megindításához az intézethálózat konszolidációs folyamatának továbbvitele. (Amelyet remélhetően majd követ az egész hazai, állami pénzből finanszírozott kutatóbázis felülvizsgálata.) 1996 decemberében, a közgyűlésen állást foglaltunk amellett: 1997–98–99-re igyekszünk az intézetek alapellátását javítani. Törekszünk arra, hogy az alapjában bérjellegű intézettámogatás mellett a garantált létszám rögzítésével történjék meg a *garantált létszámra* esően bizonyos *alapellátási normák* kiszámítása és biztosítása. Ugyanakkor állást foglaltunk amellett, hogy az intézetkonszolidációra biztosított pénzekben belül a rendszerben három éven át *belső fejlesztési-korrekció*s alapot hozunk létre, amelyik az elmúlt évtizedek fejlesztési mulasztásait vagy egyéb szempontból való elmaradásait korrigálni máris igyekszik, és amely fejlesztések esetleges véglegesítése a bázisban, vagy ezeknek a fejlesztéseknek a módosítása, netán visszafogása is, majd 2000-ben történik meg. Terveink szerint az intézetkonszolidáció első szakaszát 1999 decemberéig befejezhetjük. Azután kell arról határoznunk, hogy intézethálózatunkban milyen átfogó fejlesztéseket javasoljunk a 2000. évtől kezdődően.

Átfogó fejlesztésekre azonban nem vállalkozhatunk anélkül, hogy ne kérnénk ki a diszciplína-viták során magának a kutatói társadalomnak a véleményét, és ne ismer-nénk azt, hogy a költségvetés milyen hosszú távú fejlesztésekre hajlandó vállalkozni, megjelölve az ország gazdaságpolitikai és integrációs stratégiáit is. Vagyis a diszciplína-vitákat azért is kell lefolytatnunk 1998-ban, hogy következtetéseket vonhassunk le az országos kutatói hálózaton belül az akadémiai hálózat feladataira, és ezek fényében foglalhassunk állást a nagyszabású fejlesztésekről.

Az intézethálózat reformjának második szakasza, amelyet én 2000 és 2002 között jelölök meg, és amelyik már az új intézethálózati rendszer — benne egy nagyon erős mobil elemmel — csakis akkor kezdhető meg, ha ezek a diszciplína-viták lezajlottak.

Lipták András előterjesztésében kifejtette: „Glatz Ferenc elnök úr által kezdeményezett ún. diszciplína-vitát olvasatomban három tényező motiválja.

Az első ezek közül a *távlati tudománypolitikai elvek kidolgozása*, amelynek során meghatározásra kell hogy kerüljön az állam szerepvállalásának körvonalazása is, figyelembe véve azokat a társadalmi, gazdasági, politikai és katonapolitikai változásokat, amelyek az elmúlt tíz év során váratlanul és gyakorlatilag felkészületlenül érték nemcsak hazánkat, hanem az egész emberiséget is.

A második körülmény, hogy a Magyar Tudományos Akadémia több mint másfél évszázados szerepvállalása a hazai tudományos élet szervezésében most kiegészült a *köztisztviselési feladatok ellátásával*, és a rábízott *kutatóintézeti hálózat átalakításával*. Egyidejűleg alkalmazkodnia kell a megváltozott feltételek kényszerítő körülményeihez és a lefektetésre kerülő tudománypolitikai elvárásokhoz.

Harmadik motiváló tény az a körülmény, hogy Magyarországon az Akadémián bekövetkező változás, éppen az MTA megkülönböztetett rangja és szerepe révén, hatással van/lesz az egész magyar *K+F-szférára* és az egész magyar *oktatási rendszerre*.

A diszciplína-viták *szakmailag* kell hogy megalapozzák az Akadémia tudománypolitikai javaslatait és a kutatóintézetek esetében meghozott/meghozandó intézkedéseit.

Szükséges-e diszciplína-korlátok közé szorítani a tudományt?

A hazai tudományos diszciplínákat az *Akadémia tudományos osztályrendszere többnyire elfogadható módon leképezi*. Két tényező fokozott figyelembevételre azonban elengedhetetlenül szükséges: a tudományos kutatás egyik vonása a divergálás, a másik az interdiszciplináris kutatások révén a konvergenciára való törekvés.

A tudomány fejlődésének minden időben, napjainkban pedig különösen természetesen velejárója, hogy az egyes diszciplínák ese-

tében egyrészt *aldiszciplínák* egész sora alakul ki, másrészt a különböző diszciplínák átlépik egymás láthatatlan határait és kölcsönösen megtermékenyítik egymást, esetenként valóban új diszciplínákat hozva létre. A különböző diszciplínák együttműködése igen gyakran spontán, máskor lehet ez szervezett is, annak érdekében, hogy az eredmények lehetőleg gyorsan megszülessenek és azok megbízhatóak legyenek. [...]

A kutatások spontaneitása lenyűgöző formában jelentkezett a *molekuláris biológia* esetében, orvosok, biológusok, biokémikusok, genetikusok, mikrobiológusok, kémikusok, fizikusok, matematikusok, informatikusok stb. együttműködése hozta a 21. század legnagyobb eredményeit. Folytatásként pl. a humán genom programban már közgazdasági megfontolások hozták létre a nemzetközi együttműködést. [...]

Az előbbieken említett *interdiszciplínaritás* megjelenésének további következménye, hogy a korábban homogénnek vélt diszciplínák (matematika, fizika, kémia, biológia stb.) olyan mértékben differenciálódtak, hogy vizsgálati módszereikben, terminológiájukban esetenként távolabb kerültek egymástól, mint pl. a »heterogénnek« tartott diszciplínák egyes szubdiszciplínái. Az Akadémia esetében ez a megállapítás az osztályokra is igaz lehet.

Az egészséges értelemben vett, és nem a kisajátításra törekvő *diszciplínák közötti együttműködés* biztosít olyan bázist a tudomány számára, amely kizárja, ill. mérsékli a politikai, ideológiai befolyásokat, biztosítja a tudomány tisztaságát és az áltudományoktól való határozott elkülönülést. [...]

Miért szükséges a tudományok besorolása?

A tudományok osztályozása, diszciplínákba történő besorolása nem elsősorban a tudományok művelői részéről felmerülő igény, hanem sokkal inkább a tudományok körül kiépült intézményrendszereké. Ezek közül kitüntetett szerepe van az oktatásért és a tudomány finanszírozásáért felelős főhatóság(ok)nak.

Az oktatásért felelős főhatóság feladata, hogy a társadalom elvárásainak megfelelő

számban és arányban képezzen szakembereket. Nemzeti prioritások kialakítására alig van lehetősége. Hazánkban talán a Felsőoktatási Tudományos Tanácsnak van/lesz erre a leghathatósabb eszközrendszere.

A *tudományfinanszírozásért* felelős intézmények az alapkutatás területén prioritásokat, különösen alacsony támogatottság mellett, nem alakíthatnak ki. A fejlesztések területén van a legnagyobb lehetőség az egyes diszciplínák közötti arányok módosítására.

Elvárások a hazai oktatási rendszerektől

Az Akadémia által kidolgozandó tudománypolitikai elvek fogalmazzanak meg elvárásokat a hazai oktatási rendszerrel kapcsolatban is.

Az általános iskolai képzés adjon alapvető, jól szelektált ismereteket, hogy elsajátításuk révén a fiatalok be tudjanak illeszkedni a hazai társadalomba, legyen olyan idegennyelvi oktatásuk, amely alapot nyújt az EU-tagság után bizonyos munkavállalói mobilitáshoz. A *középiskolai képzés* biztosítson általános műveltséget, biztos nyelvismeretet és megfelelő alapot a főiskolai és az egyetemi képzésbe való belépéshez.

Az *egyetemi képzés* ne a nyelvismeretek és az értelmiségi kreditek megszerzését favorizálja, de sokkal inkább az első 3 évben (B. A. és B. Sc.) olyan curriculumokat nyújtson, amelyek a diszciplína alapjainak lerakása mellett biztosítják az interdiszciplináris együttműködéshez szükséges ismereteket és készségeket. A képzés M. A. és M. Sc. fázisában a speciális diszciplínáris ismeretek megszerzését nyerjék el a hallgatók. A specializáció a *PhD-képzés során* valósuljon meg.

Intézetkonszolidáció megmerevedett létszámgazdálkodás mellett?

A diszciplína-viták célja az »*intézet-hálózat konszolidációs folyamatának továbbvitele*« garantált létszám rögzítésével. Ez csak abban az esetben biztosítja a rendszer rugalmasságát, ha a létszám nagyobbik hányada határozott idejű, szerződéses munkaviszonyban nyer alkalmazást."

Pataki Ferenc megjegyzéseiben kiemelte: A tudományok elvileg és logikailag megalapozott osztályozásának igénye a 19. század öröksége, és azóta is számos — a tudományok közötti különböző viszonyrendszert felállító — tudományosztályozási kísérlet született. Ezek hol a valóság mozgásformáit, hol a tudományok közötti nem lineáris kapcsolatokat, hol pedig e kettő kombinációit vették alapul. Jóllehet az effajta kísérletek meghaladták a lineáris elrendezés lehetőségének eszméjét, nem vezettek általánosan elfogadott, kielégítő megoldáshoz.

A kérdés tehát az, hogy kinek és miért van szüksége tudományos klasszifikációra, hiszen az osztályozás igénye nem elsősorban a tudomány fejlődési szükségleteiből, hanem sokkal inkább a *tudományos intézményrendszer és információgazdálkodás működésének igényeiből* ered. Emellett a diszciplínák legitimitását, tekintélyét kemény érdekek befolyásolják a már meglévő tudományos kategóriarendszerekben (kap-e tanszéket, beilleszthető-e az akadémiai tudományági elnevezések közé, módot ad-e minősítésre stb.).

Jelenleg nem látszik lehetségesnek egy minden szempontot kielégítő, általánosan elfogadott osztályozási rendszer létrehozása. Ezért jelenleg meg kell elégednünk *gyakorlatias-tapasztalati, pragmatikus eljárásokkal*. Vagyis a tudomány mozgásából, öntörvényű fejlődéséből kiindulva kell az osztályozási elveket és sémákat kialakítani. Ennek alapvető oka, hogy napjainkban hihetetlen gyorsasággal hasadnak ki és emancipálódnak vagy integrálódnak új és új diszciplínák. Mindennek következtében a tudomány diszciplináris számossága napjainkra oly nagyra nőtt, hogy annak terjedelmét csak egy sokelemű, ezért a gyakorlatban használhatatlan kategoriális háló foghatná át.

A természet- és társadalomtudományok elkülönítése, ezen belül az élő és élettelen természettudomány, illetve a humán tudományok (humanities) és a tulajdonképpeni társadalomtudományok (social sciences) megkülönböztetése alapjaiban elfogadható,

makroszinten nem ad okot komolyabb vitákra. Különösen akkor nem, ha elfogadjuk az MKM javaslatában szereplő megkülönböztetéseket és elnevezéseket a *tudományterület*, a *tudományág*, a *tudományszak* (diszciplína) és a *tudományos téma* között. A problémát csak az jelenti, hogy mi tekinthető autonóm, önálló tudományszaknak.

A tudomány fejlődésének alapvető jellemzője a tudományágak „bokrosodása”, melynek következtében a határok egyre áttetszőbbekké válnak, és egyre több szubdiszciplína körvonalazódik egy-egy diszciplína keretei között. A szubdiszciplínák szerveződésének kétfajta logikája van: a tárgycentrikus szerveződés, illetve az inter- és polidiszciplináris megközelítésmód. Ez utóbbi szerveződés esetében feltehető, hogy a tudományközi közlekedés egyre természetesebb és tömegesebb lesz, mivel szinte minden modern tudomány peremvidékén létrejön egy köztes övezet, amelyre egyforma jogosultsággal több tudományág és -szak is kiterjeszti érdeklődési körét.

Az intézményes tudomány, így a Magyar Tudományos Akadémia feladata, hogy valamilyen leképezze a jelenlegi helyzetet és a várható fejleményeket. A ma működő rendszerben az alelnöki tudományági felosztás jól megfelel a tudományterületi makrofelosztásnak, az osztályok pedig elvben egy-egy „bokrosodott”, vagyis véges számú szubdiszciplínára tagolódott tudományágot képviselnek. Mindez azonban csak elvben van így, mert főképp a társadalomtudományi osztályok egy többé-kevésbé heterogén tudományág-halmazt foglalnak magukba. Ugyanakkor *nem lenne célszerű az osztályok miniatürizálása, az Akadémia mozaikszerűvé tétele*. Az integrációs tendencia erősítésével párhuzamosan *növelni kell* az akadémiai tagozatok, osztályok és a tudományos autonómiák *egybekapcsoló és egységesítő szerepét*.

A fentiek jelzik a diszciplináris szemléletmód és elemzés elkerülhetetlen nehézségeit is. Egyrészt fel kell tárnai az érintett tudományág belső alakulásának nemzetközi tendenciáit, másrészt az így kialakuló képet össze kell vetni a hazai tudományos intézményrendszer jelenlegi szerkezetével, megjelölve a megbízhatóan prognosztizálható szerkezeti változásokat.

Friedrich Péter szerint az élettudományok jelenlegi akadémiai osztálytagozódása számos ellentmondással terhes, bizonyos besorolások alapvetően megkérdőjelezhetők. Ez általában abból adódik, hogy a szétválasztások történelmi-egzisztenciális és nem logikai alapon jöttek létre. Az ellentmondások természete szerint a jelenlegi szerkezetben vannak párhuzamosságok és kevésbé indokolható szétválasztások.

Az orvosbiológiai és agrárbiológiai kutatások esetében egyre inkább előtérbe kerül a molekuláris megközelítés szemlélete. A genom projektek minden látványos sikere, áttörés jellegű adatsorozozása ellenére — sőt, tán éppen ezek következtében — világossá vált, hogy *mindent* sosem tudunk megismerni. Az élővilág minden képzeletet felülmúló formagazdagságában meg kell különböztetni a szabályozó faktorokat a közömbös kísérőjelenségektől. A tudomány, és ezen belül az élettudomány, globalizálódik: egyrészt országhatárok nélkül értesülünk és értesítünk a legújabb eredményekről, másrészt az élettudományok asszimilálják a fizika, kémia, kibernetika és más diszciplínák értelmezhető és felhasználható eredményeit.

Mindez teljesen feldúlja a diszciplináris besorolás meglévő kereteit. Ám ez csupán az igazság egyik oldala. Óvakodni kell a megfontolatlan, radikális átrendezésektől. Alfred Nobel például nem láthatta az ezredforduló tudományos trendjeit, mégsem jelent elvi problémát a díjak odaítélése. A diszciplínák hagyományos, fennálló rendszerén tehát csak nagyon alapos megfontolások és hatás-elemzés után szabad változtatni.

A diszciplínák önmozgása tény, és tudományos alapon nem hihetjük, hogy valaki önmaga fölött elfogulatlanul ítélhessen. Az esetleges új rendezőelv alapjának tehát a *minőséget* kell tekinteni. A tudomány nem demokratikus népmozgalom, a teljesítményt, a tehetséges kutatót kell támogatni, nem pedig a gyengének tartott tudományterületeket. A kiemelt támogatások célba juttatását a minőség alapján kell biztosítani.

Az MTA szervezeti felépítésében nem szabad a meglévő — már így is kezelhetetlenül nagy létszámú — osztályokat tovább növelni. Az osztályok heterogének, homogén osztály nincs, legfeljebb olyan, amelyik heterogenitását kezelni tudja. Néhány osztály esetében szükséges a „felülvizsgálat”, amely megmutatná, hogy a problémák forrása mennyiben adódik több diszciplína kényszerű együttéléséből. Szervezeti szinten csak ezt lehet figyelembe venni.

Az elnökség ülése

(1998. március 10., Martonvásár)

Az elnökségi ülés bevezetőjében Glatz Ferenc elnök bejelentette: a három fenti előterjesztést a Vezetői Kollégium megtárgyalta. Szerinte a jelenlegi helyzetben, a napi politikai harcok élesedésének idején még indokoltabb, hogy az Akadémia befelé forduljon, nagyobb figyelmet szenteljen részben saját belső életének, részben a tudomány belső problémáinak. Ahhoz, hogy ezt megtehesse, a vita résztvevőinek el kell magukban választani a politikailag elkötelezett állampolgártól a politikamentes tudóst — hangsúlyozta az elnök.

A bevezetőt követően először az írásbeli előterjesztések készítői fűztek szóbeli kiegészítéseket tanulmányaikhoz.

Friedrich Péter akadémikus hangsúlyozottan „konzervatív”-nak nevezte saját álláspontját, miszerint egyrészt a diszciplínák közötti határterületek rohamos szaporodása, másrészt a kutatások ezzel egyidejű globalizálódása teljesen felforgatják a jelenlegi diszciplináris kereteket. Pedig ezek a diszciplináris keretek határozzák meg a tudományok jelen szervezetét a Nobel-díjak rendszerétől kezdve az Akadémia osztályain át a tudományos pályázatokig. Óvott attól — s ebben rejlik álláspontjának „konzervativizmusa” —, hogy meggondolatlanul változtatunk a meglévő diszciplináris kereteken. Szerinte *prioritásokat kell felállítani*, s ezek

rendező elve csakis a minőség és az eminencia elismerése lehet. Azaz alapszinten minden kutatást támogatni kell, kiemelten pedig azokat a kutatóhelyeket, ahol kiváló kutatók dolgoznak, s rájuk kell alapítani a kiemelten támogatott kutatásokat.

Lipták András akadémikus, osztályelnök kiegészítése szerint az elmúlt fél évszázadban, a Manhattan-tervtől kezdődően az interdiszciplinaritás egyre nagyobb szerepet tölt be a tudományos kutatásban. Elősegítette ezt a két világrendszer kialakulása és a közöttük a tudományban is meglévő verseny, amely felgyorsította a tudományok fejlődését. Amikor 1989 után ismét egypólusúvá vált a világ, megszűnt a verseny, és világszerte érezhetően visszaesett a tudományos kutatások állami támogatása. A tudomány ezen csak úgy változtathat, ha fogékonyan, az eddigieknél sokkal érzékenyebben reagál a társadalmi és piaci elvárásokra.

Pataki Ferenc akadémikus, osztályelnök azzal kezdte tanulmányának szóbeli kiegészítését, hogy pontosan *definiálni kell, miért* is kezdeményezi az Akadémia ezt a diszciplína-vitát. Pragmatikus vitát kell tehát folytatni, aminek nem egy elméleti diszciplína-rendszer megalkotása a feladata, hanem a tudományágak és tudományterületek jelen helyzetének olyan diszciplína szintű felmérése, amelyhez igazodhat, amit leképezhet az intézményes tudomány. Ráadásul ez a vita nem maradhat meg az Akadémia keretei között, mivel az Akadémia központi szerepe miatt hatása kiterjedne az egész magyar tudományosságra. Kifejtette, hogy míg a 19. századi tudományosságot az jellemezte, hogy egy-egy szerző munkálkodott egy körülhatárolt kutatási témán egy hierarchikus, oktatásközi szervezet keretében, addig napjaink tudományos kutatását leginkább a transzdiszciplinaris csoportok jellemzik, melyek csak igen laza szállal kötődnek az oktatáshoz, annál szorosabban viszont a gyakorlati alkalmazáshoz. Pataki ugyanakkor arra is felhívta a figyelmet, hogy az oktatásban nem lehet automatikusan lemásolni a jelenlegi kutatást jellemző interdiszciplinaritást, azaz mindenképpen kell egy alaptudás, ami csakis diszciplinaris tudás lehet, s csak

ennek birtokában lehet kilépni az interdiszciplinaritás területére.

Mészáros Ernő akadémikus, osztályelnök a tudományágak folyamatos differenciálódása és az intézményes tudomány között feszülő ellentétekről és ellentmondásokról beszélt hozzászólásában. Kifejtette, hogy pl. a földtudományok műveléséhez korábban elegendő volt a fizika és a kémia beható ismerete, ma azonban a bioszférakutatásokhoz már szükségeltetik a biológia ismerete is. Ugyanakkor — intézményesült ellentmondásként — a földtudomány az élettelen tudományok csoportjába tartozik ma is, pedig a földtudományok egyre inkább környezettudománnyá válnak. Az új diszciplína megjelenése azonban az oktatásban és a tudományos utánpótlásképzésben is intézményes akadályokba ütközik. Példaként említette, hogy a PhD-képzésben megjelent a környezettudomány, de azonnal le is állították, mert az akadémiai rendszerben nincs ilyen szakág, illetőleg az oktatásban is szükség lenne ilyen szakos — régebbi nevén természetrajz — tanárookra, de ennek beindításához a diszciplínának intézményesülnie kellene.

Ugyanezt a gondolatot fűzte tovább Ritoók Zsigmond akadémikus, osztályelnök, aki szintén a tudományágak és intézményesült formáik diszkrpanciájáról szólt. Példaként azt hozta fel, hogy az ókortudomány komplex egész ugyan, de az Akadémia osztályszerkezetében az ókori történelem a II. osztályhoz, míg a klasszika-filológia az I. osztályhoz tartozik. De ugyanígy interdiszciplinaris, szétágazó és szintetizáló ismeretanyagot követel pl. a magyarországi középkori latinság szótárának elkészítése. Megoldási javaslata a következő: a diszciplínához kötődő osztályszerkezet merev ugyan, de működőképes, ezért nem érdemes rajta változtatni, az interdiszciplinaritás ugyanakkor megjelenhetne az Akadémia intézményi szervezetében az adott feladatokra létrehozott bizottságokban. Ugyanakkor ennek szélesebb körben, a középfokú és a felsőoktatásban is érvényesülnie kellene.

Biró Péter akadémikus hozzászólásában támogatta Ritoók Zsigmond interdiszciplinaris bizottságokra vonatkozó javaslatát,

megjegyezve: tény ugyan, hogy a tudományos kutatásokban minden területen nő az interdiszciplinaritás szerepe, de az egyéni kutatási szabadságot intézményesen semmilyen területen nem szabad korlátozni. Újabb példával támasztotta alá a konkrét kutatások és az intézményes formák közötti feszültséget, miszerint minden pályázatnál az első kérdés a tudományág egzakt meghatározása, s ettől függ azután a pályázat besorolása, a bírálók kijelölése stb., gyakorlatilag az egész

pályázat leendő sorsa. Véleménye szerint megoldást eredményezhetne, ha összhangba kerülne az Akadémia és a Művelődési és Köznevelési Minisztérium (MKM) ma is létező tudományági rendszere.

Láng István akadémikus véleménye szerint tudományos diszciplínák kérdése csak a tudomány intézményesült formáiban merül fel, azaz a kutatóintézetekben és az egyetemi tanszékeken. A társadalom problémákat érzékel, és ezek megoldását várja a tudománytól, függetlenül attól, hogy ez a hagyományos diszciplínák vagy interdiszciplínáris keretek között történik-e.

Kovács Ferenc szerint ez a vita természetesen szerint nem maradhat meg az Akadémia keretei között, hanem a tudományos kutatás jellege folytán ki kell terjednie az egész tudományos szférára. Véleménye szerint azért mosódnak össze ma a tudományági határok, mert — ellentétben a 19. századi kezdetekkel, amikor a tudomány analizált és leírt — ma a tudomány szintetizál és értelmez. Ugyanakkor az alapokat, a klasszikus diszciplínákat bővíteni kell, beemelve az új határterületeket.

Bazsa György a Magyar Rektori Konferencia elnöke — Biró Péterhez kapcsolódva — egységes tudományági rendszer megalkotását szorgalmazta, az MTA és az MKM rendszerének közös nevezőre hozását. Véleménye szerint az interdiszciplínáris, szintetizáló látásmód csak akkor létjogosult, ha a kutató jártas az alap-diszciplínákban.

Marosi Ernő akadémikus, osztályelnök óvott az elhamarkodott átrendezésektől. A tudományos diszciplínák definitív nehézségeit jelezte frappáns hasonlata: „Ha valaki egy kutya elől fut, az nem diszciplína, de ha versenypályán fut 100 métert, az már diszciplína.” Azaz csakis az intézményesen definiált diszciplínák léteznek valójában. Felhívta továbbá a figyelmet az interdiszciplínáris területek egyre növekvő jelentőségére, arra, hogy az utóbbi időben összefolyni látszanak a természet- és a társadalomtudományok.

Nagy Károly akadémikus, osztályelnök szerint van lehetőség — legalábbis a természettudományokon belül — az összehasonlításra a nemzetközi trendekkel. Minden disz-

A diszciplína-viták keretei

(Részlet a Vezetői Kollégium
1998. április 22-i állásfoglalásából)

A Vezetői Kollégium az elnök előterjesztésében ismét foglalkozott a diszciplínák kérdésével. Az Akadémia elnöke a néhány európai ország és a hazai felsőoktatásban használatos diszciplína-beosztást, valamint a hozzá időközben érkezett véleményeket figyelembe véve tett javaslatot a diszciplína-viták keretére. Hangsúlyozta: ez a felsorolás csakis a viták megkezdésének célját szolgálja; a tudományos kutatásban ismert munkahipotézis.

Filozófia, teológia

Történelem (művészettörténet, régészet, filológia stb.)

Irodalom és művészettudományok

A jelen társadalom intézményei (jogtudomány, politika)

Gazdaságtudományok

A „jelentudományok” (szociológia, pszichológia, pedagógia)

Matematika

Fizika

Kémia

Biológia (supraindividuális, intraindividuális)

Földtudományok

Agronómia

Orvostudomány

Informatika és rendszertudomány

Technológiai tudományok

ciplinán belül meg kell vizsgálni az egyes tudománysszakok rendszerét, s ha ennek az intézményrendszeren belüli gyakorlati következményei vannak, tehát érintik az Akadémia osztálystruktúráját, vagy az egyetemi tanszékek rendszerét, akkor a változtatást végre is kell majd hajtani.

Bálint Csanád, a történelemtudomány doktora szerint az intézethálózat rekonstrukciója a diszciplína-kérdést másolja le. A kutatóintézeti hálózatban ugyanis interdiszciplináris kutatóintézet léte nem lehetséges. A világban folyó tendenciákról szólva szkeptikusan megkérdőjelezte, hogy jó-e az, ha mindezt egyszerűen leutánozzuk? A nemzetközi tudományosságban ugyanis évtizedenként új és új divatok követik egymást, pedig a tudományban az alapok is művelendők, nem csak a divatok. Az EU-csatlakozás kapcsán Bálint Csanád kétélyeit fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy mi az, amiben részt kell venni a közös kutatásokban, és mennyiben érvényesíthetjük a saját elképzeléseinket.

Tuschák Róbert akadémikus véleménye szerint a tudományok diszciplináris besorolása valójában nem a tudomány belső igénye, hanem bizonyos mértékig önkényes, olyan érdekek által motivált, amelyek anyagiakká

konvertálódnak (pl. közpénzekből támogatott kutatás, oktatás finanszírozási problémái, pályázati rendszer stb.). Ennek ellenére valamilyen méretű diszciplináris felosztásra szükség van, hiszen a tudományterületek finanszírozása is megköveteli ezt. Nem célszerű azonban az egész rendszert állandóan lerombolva mindig újat kitalálni. A meglévő rendszer megvizsgálásával az integrálódási és differenciálódási törekvések figyelembevételével kell a korrekciókat elvégezni. Ez nem azt jelenti, hogy el kell zárkóznunk minden változtatástól, sőt vannak már létező és jól működő rendszerek is. Az EU-ban ajánlott, öt alapterületet definiáló Frascati-rendszer hasznosítása megfontolandó. Meghatározó alapelvnek a tudomány konkrét célokra történő felhasználását, a lakosság életkörülményeinek javítását kell tekinteni. „A tudományos kutatástól elsősorban a hazai szakértelem fenntartását és utánpótlási lehetőségek racionális megőrzését várjuk — mondta. — A diszciplína-vita konstruktív kimenetéhez három dolog kell: pragmatizmus, pragmatizmus és még egyszer pragmatizmus.”

Összeállította:
Párizs Ágnes-Pótó János

Székház, II. emeleti nagyterem

A VEZETŐSÉG NAPIRENDJÉN

AZ ELNÖKSÉG MUNKATERVE

(1998. július–december)

Szeptember 29. (kedd)

1. Tájékoztató az Akadémia és az Akadémiai Kiadó kapcsolatáról, együttműködéséről (Keviczky László, Szabó B. István).

2. A Magyar Nagylexikon megjelentetésében való akadémiai részvétel áttekintése (Vámos Tibor).

3. Előterjesztés a Magyar Tudomány Napja rendezvény előkészítéséről (Vizi E. Szilveszter, Náray-Szabó Gábor, Tolnai Márton).

4. Előterjesztés az akadémiai díjrendszerről (Glatz Ferenc).

5. Tájékoztató az Arany János Közalapítvány a tudományért kuratóriumának tevékenységéről (Halász Béla, Láng István).

Október 27. (kedd)

1. Előterjesztés a decemberi közgyűlés jellegéről, a meghívottak köréről. A közgyű-

lés tárgysorozatának elfogadása (Harmathy Attila, Náray-Szabó Gábor).

2. Előterjesztés az akadémiai klub megalakulásáról, kezdeti működéséről (Keviczky László).

3. Beszámoló a Doktori Tanács tevékenységéről (Ihász Mihály).

4. Beszámoló a Nemzetközi Kapcsolatok Bizottságának munkájáról (Keviczky László, Michelberger Pál).

5. Előterjesztés a támogatott kutatóhelyek felülvizsgálatáról (Michelberger Pál).

6. Tájékoztató az 1999. évi tudományos világkonferencia előkészítéséről (Láng István).

7. Az Akadémiai Könyvtár konszolidációjának folyamata (Náray-Szabó Gábor).

8. Előterjesztés a tudományos könyvtárak helyzetének felméréséről, a tudományos folyóiratok megrendelési problémáinak feltárásáról (Bazsa György).

9. Akadémikus övezetek szociális helyzete (Vizi E. Szilveszter).

A VEZETŐK PROGRAMJÁBÓL

(1998. június 1–szeptember 30.)

GLATZ Ferenc elnök

június 4. Köszöntő Kulcsár Kálmán 70. születésnapjára rendezett tudományos konferencián. — „A pénzügyi szakigazgatás korszakai Magyarországon 1848–1998”. Előadás a Pénzügyminisztérium 150. éves évfordulójára rendezett ünnepségen (Pénzügyminisztérium).

június 8. „A modern polgári államigazgatás kialakulása és konfliktusai”. Előadás a Magyar Közlöny ünnepi ülészakán (Parlament).

június 10. „Eötvös Loránd az elnök és művelődéspolitikus”. Előadás a XI. Osztály által rendezett Eötvös-konferencián (MTA díszterem).

június 15–24. Tárgyalások a nagyvállalatok vezetőivel kapcsolataikról hazai természettudományos kutatásokkal.

június 17. Tárgyalás az ORTT vezetőivel egy kulturális-tudományos közszolgálati csatorna lehetőségéről.

június 23. Az Europa Institut nemzetközi tudományos tanácsának ülése. Előadás: „Az EU keleti kiterjesztése és Magyarország”.

június 24. Látogatás a Bay Zoltán Intézetben.

június 27. Székesfehérvár. „Az informatika helye a modern felsőoktatásban”. Előadás a Kodolányi János Műszaki Főiskola diplomaosztó ünnepségén.

július 3–4. Berlin. Részt vesz Az Európai Unió új arca és a keleti kiterjesztés tárgyában tartott

* A program nem tartalmazza az elnök vezetésével rendszeresen tartott akadémiai fórumok időpontjait.

November 24. (kedd)

1. Beszámoló a kutatóintézeti konszolidációról (Keviczky László).
2. Tájékoztató a stratégiai kutatásokról (Láng István, Enyedi György).
3. A magyar tudomány helyzetéről szóló parlamenti előterjesztés vitája (Harmathy Attila, Náray-Szabó Gábor).
4. Tájékoztató a tudománypolitikai alapelvekről folyó vitákról (Michelberger Pál).
5. Tájékoztató a Domus Hungarica működéséről (Berényi Dénes).
6. Tájékoztató az akadémiai törvény módosításának helyzetéről (Harmathy Attila).

december 7. (hétfő) Közgyűlés

A VEZETŐI KOLLÉGIUM MUNKATERVE

Szeptember 2. (szerda)

- Az Akadémia és az Akadémiai Kiadó kapcsolata, együttműködése (Náray-Szabó Gábor, Szabó B. István).
- A Magyar Nagylexikon megjelentetésében történő akadémiai részvétel áttekintése (Vámos Tibor).
- Az Akadémiai Könyvtár konszolidációjának folyamata (Náray-Szabó Gábor).
- A Magyar Tudomány Napjának előkészítése (Harmathy Attila, Náray-Szabó Gábor).

Szeptember 16. (szerda)

- Tájékoztató az Arany János Közalapítvány kuratóriumának működéséről (Halász Béla, Láng István).
- Beszámoló az elnöki bizottságok működéséről (Tolnai Márton, Pannonhalmi Kálmán).
- Az akadémiai díjrendszer tárgyalása (Glatz Ferenc).

Szeptember 30. (szerda)

- Tájékoztató az 1999. évi tudományos világkonferencia előkészítéséről (Láng István).
- Tájékoztató a támogatott kutatóhelyek felülvizsgálatáról (Michelberger Pál).
- A Doktori Tanács tevékenységének áttekintése (Ihász Mihály).
- A költségvetési irányelvek vitája (ha lesznek már sarokszámok); (Keviczky László).

Október 14. (szerda)

- A Magyar Tudomány Napja rendezvény programja (Náray-Szabó Gábor).
- A decemberi közgyűlés jellege, meghívottak köre, tárgysorozata (Harmathy Attila).
- Az NKB beszámolója (Keviczky László, Michelberger Pál).
- Akadémikus özvegyek szociális helyzete (Vizi E. Szilveszter).

Október 28. (szerda)

- Tájékoztató a stratégiai kutatásokról (Láng István, Enyedi György).
- A költségvetési irányelvek vitája (Keviczky László).

berlini konferencián, amelyen többek között öt államfő, az európai bizottság elnöke, a NATO főtitkára is jelen volt.

július 8. Az Atlantic Research and Publication Center társelnökeként kuratóriumi ülés. — Stratégiai Programbizottság ülése.

július 23. Fogadja Martonyi János külügyminisztert az MTA-n.

július 27. „A külföldi magyar intézetek és tudománypolitika”. Előadás az igazgatók értekezletén Hámori József, Martonyi János, Pokorni Zoltán miniszterek, Kroó Norbert és Pál József államtitkárok társaságában. (Bp., Néprajzi Múzeum)

július 30. Tárgyalás Stumpf István miniszterrel: MTA stratégiai kutatások, tudománypolitikai struktúra.

augusztus 12. Az MTA 1999. évi költségvetési pozíciójáról tárgyal László Csaba PM államtitkárral és

Aradi Zsolttal, Keviczky László főtitkár és Csomó István társaságában (MTA-székház).

augusztus 13. Megbeszélés Hámori József miniszterrel a tárca és az MTA kapcsolatáról, Tudománypolitikai Kollégiumról (MTA-székház).

augusztus 16. Somlóhegy. „Államalapítás, egyház, társadalom”. Díszelőadás a Szent István-szobor avatásán.

augusztus 18. Megbeszélés Chikán Attila gazdasági miniszterrel a tudománypolitikáról, MTA-ról, az OMFB-ről. (MTA-székház). — Részt vesz az Atlétikai EB ünnepi megnyitóján.

augusztus 20. Ópusztaszer. „Magyarország Európában. Tegnap és ma”. Ünnepi beszéd.

augusztus 21–24. A magyar államalapítás és az osztrák Akadémiával közös történettudományos vállalkozások. Tárgyalás Ausztriában.

szeptember 8. Megbeszélés Völgyes Ivánnal, a General Electric humán igazgatójával az Akadé-

- A parlamenti beszámoló vitája (Harmathy Attila).

November 11. (szerda)

- Tájékoztató az Akadémiai Klub működéséről (Keviczky László).
- Az intézetkonszolidációs folyamat áttekintése (Keviczky László).

November 25. (szerda)

Közügyülés előkészítése, forgatókönyv megbeszélése (Harmathy Attila).

December 9. (szerda)

- A közgyűlési határozatokból adódó feladatok áttekintése.
- Az 1999. I. félévi munkaterv előkészítése.

OSZTÁLYELNÖKÖK ÜLÉSEI:

Szeptember 8. (kedd)

Október 13. (kedd)

November 10. (kedd)

AZ ELMÚLT IDŐSZAK ESEMÉNYEI

(1998. június 1-szeptember 30.)

ELNÖKSÉG

Június 30.

1. Kiemelkedő tudományos életművük elismeréséül „Eötvös József Koszorú” kitüntetést ítelt oda az elnökség 10 tudósnek. A kitüntetés átadására a Magyar Tudomány Napja díszünnepségén kerül sor.

2. Az elnökség beszámoltatta a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj Kuratóriumát.

A kormány 156/1997. (IX. 19.) sz. rendeletével létrehozta a Bolyai János Kutatási Ösztöndíjat. A Vezetői Kollégium és az elnökség már több alkalommal foglalkozott e témával. A pályázat kiírása után a kuratórium

1998. május 8-i ülésén döntött az ösztöndíjak odaítéléséről. A szerződések megkötésére 1998. május 29-ig került sor. Az elnökség megállapította, hogy a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj meghirdetése és bevezetése pozitív fogadtatásra talált. (L. cikkünket e számunk 31-32. oldalán!)

3. A kutatóintézeti konszolidáció során megüresedő ingatlanok hasznosítása előkészítéséről kapott tájékoztatást az elnökség. A konszolidáció előrehaladásával a hasznosítható ingatlanok ügyét megtárgyalta a Vagyongazdálkodási Kuratórium, a Gazdasági és Költségvetési Bizottság és a Konszolidációs Bizottság. A határozatoknak megfelelően sor

miához delegálandó ösztöndíjakról (25 000 + 75 000 USD)

szeptember 7. Konzultáció Stumpf István miniszterrel a tudánypolitikai alapelvekről, stratégiai kutatásokról. — A Stratégiai Kutatások Programbizottságának ülése.

szeptember 9. Gyöngyös. „Generációk egymásra épülése a kultúrában”. Tanévnyitó beszéd a GATE Gyöngyösi Mezőgazdasági Főiskolán. — „Történelmi utunk Európában”. Előadás Heves városában. Kő Pál szobrászművész házának felavatásán beszéd a művészet és tudomány kapcsolatáról (ugyanott).

szeptember 10. „A jelenkortörténet-írás módszertani kérdései”. Nyitó előadás „A fordulat évei 1947-1949” című konferencián (Budavári Palota). — MÁV-MTA szerződés aláírása (MTA-székház).

szeptember 14. Esemény az MTA előtt álló feladatokról. (Keviczky László főtitkárral, MTA-székház, Tudósklub ülése).

szeptember 17. „Elit- és tömeges képzés a felsőoktatásban”. Ünnepi előadás a Gábor Dénes Főiskola tanévnyitóján (Budapest, Erkel Színház).

szeptember 21. Collegium Budapest nemzetközi kuratóriumi ülése.

szeptember 30. Megbeszélés Bogár Lászlóval a Miniszterelnöki Hivatal államtitkárával az Akadémia és a kormányzat tudánypolitikai szervezésének viszonyáról, a stratégiai kutatásokról, az intézet-hálózat konszolidációjáról, az Akadémián folyó reformokról (MTA-székház).

KEVICZKY László főtitkár

június 2. Közigazgatási államtitkári értekezlet (Parlament).

került az első, erős becslésen alapuló számítások elkészítésére a várható költségekről és a tervezhető bevételekről. Megkezdődtek az előkészítő tárgyalások az egyes ingatlanok jelenlegi használói és a hasznosítást végző akadémiai intézmény (MTA ALFA) között. Ezek lezárása után kerülhet sor a hasznosítással kapcsolatos első lépésekre, melyekről az elnökség szeptemberi ülését tájékoztatni kell. (Vö. erre részletesen e számunkban!)

4. Az elnökség elfogadta a *Tudomány Világkonferenciája* szervezéséről szóló tájékoztatót. Megalakult és rendszeresen működik az Előkészítő Bizottság Láng István akadémikus vezetésével. Az MTA Nemzetközi Együttműködési Irodája, illetve a SZTAKI Konferenciaszervezési Csoportja végzi a konkrét szervezőmunka jelentős részét. A következő időszakban az Akadémia a szervezéssel összefüggésben létrehozza a Nemzetközi Tudományos Tanácsadó Testületet, a Nemzetközi Magyar Tanácsadó Testületet és a Programbizottságot.

5. Az elnökség elfogadta az 1998. II. félévi munkatervét.

6. A Tudósklub működése folytonosságának biztosításáról határozott az elnökség. Az MTA Tudósklubját az MTA elnökének 8/1954. sz. utasítása hozta létre. Jelenleg a klub az elnökség 10/1979. sz. határozatával elfogadott szervezési és működési szabályzat (SZMSZ) szerint működik. A Vezetői Kollé-

gium 1998 áprilisában a Tudósklubot fenn tartandónak és megújítandónak tartja.

Az elnökség megbízta a Tudósklub Tanácsa tagjainak Ádám György, Kiss Dezső és Ujfalussy József rendes tagokat. Kéri a tudományos osztályokat, hogy további 1-1 tagot delegáljanak a klubtanácsba.

Az újjáalakult Klubtanács tárgyalja meg az SZMSZ módosításait, egyeztessenek az Akadémiai Klub Egyesülettel, majd tájékoztassák ennek eredményéről az elnökséget.

7. Az elnökség tájékoztatást kapott az Akadémiai Klub Egyesület megalakulásáról.

Az egyesület 1998 februárjában alakult meg, s a Fővárosi Cégbíróság 1998. április 16-án jegyezte be a társadalmi szervezetek sorába. Az MTA döntéseinek értelmében a klub működésében az önfenntartásra kell törekedni. Az eredményes működéshez tartalmas programok szervezése szükséges, ebben a vezetőség nagymértékben számít a köztestületi tagok javaslataira és részvételeikre.

8. Az MTA 1998. májusi közgyűlési határozata szerint a *támogatott kutatóhelyek rendszerének felülvizsgálatára* bizottságot kell kiküldeni. Az elnökség az alábbi összetételű bizottságot küldi ki: Michelberger Pál (elnök), Náray-Szabó Gábor, Halász Béla, Hudecz Ferenc, Kéri György, Markó László, Makara B. Gábor, Tuschák Róbert, Bálint Csanád, Dudits Dénes, Kiss Jenő tagok.

június 3. IFAC-konferencia (Budapest).

június 9. AKT-ülés.

június 10. Innovációs díj átadása.

június 11. TECHCOM-konferencia (Budapest).

június 12. NIIF Felügyelő Tanács ülése (OMFB-székház)

június 13–19. Megbeszélések Kubában. A Magyar Tudományos Akadémia és a Kubai Tudományos Akadémia közötti együttműködési egyezmény aláírása Havannában.

június 20–27. USA. Részt vett és előadást tartott az American Control Conference rendezvényen. Látogatást tett az Eisenhower Exchange Fellowshipnél és az Exxon Research Centernél.

július 4–18. Részt vesz és előad Franciaországban az IFAC System Structure and Control konferencián és az IFAC éves vezető testületi ülésén.

július 27. Közigazgatási államtitkári értekezlet.

augusztus 3. Közigazgatási államtitkári értekezlet.

augusztus 25–30. Részt vesz és előad az Adaptive Control and Signal Processing c. IFAC-workshopon Glasgow-ban.

szeptember 11. OMFB Tanács ülése.

szeptember 15. AKP Tanács ülése.

szeptember 16. Vezetői Kollégium

szeptember 22. UNESCO Világkonferencia Programbizottságának ülése (MTA-székház)

szeptember 22. Közigazgatási államtitkári értekezlet.

szeptember 24. A Konszolidációs Bizottság ülése.

szeptember 28. AKT-ülés.

szeptember 30. Vezetői Kollégium.

MICHELBERGER Pál alelnök

június 8. Finnugor Nemzetközi Mechanikai Konferencia.

A bizottság a munkájáról az elnökség 1998. október 29-i ülésére készít beszámolót. A felülvizsgálatról a decemberi közgyűlés számára jelentés készül.

9. Az *akadémiai tagválasztás rendszerének felülvizsgálatára és a külső tagok számának megállapítására bizottságot küldött ki* az elnökség. Összetétele a következő: Glatz Ferenc (elnök), Harmathy Attila, Michelberger Pál, Vizi E. Szilveszter, Keviczky László, Náray-Szabó Gábor, Nyéki József, Kiss Ádám, Kiss Jenő tagok.

10. Az *országgyűlési beszámoló előkészítéséről* Harmathy Attila és Náray-Szabó Gábor adott tájékoztatást. A beszámoló elkészítésének tartalmát és ütemezését az elnökség és a Vezetői Kollégium már korábban megtárgyalta és elfogadta. Ennek alapján az előkészítés két vonalon folyik, egyrészt a tudományos osztályokon, másrészt a felkért tudósok által készített előtanulmányokkal. A tanulmányok elkészítésének határideje: 1998. szeptember.

11. Az elnök előterjesztésében megtárgyalta az Akadémia központi kiadványainak tervét. Az Évkönyv, az Emlékbeszédék az MTA elhunyt tagjai felett, Székfoglalók, Felolvasóülések, Almanach, Akadémia c. folyóirat kiadásának célja: az MTA belső működésében a rendszeresség kialakítása. Az elnök utalt az osztályelnökökhöz írott 1997. márc. 6-i levelére és az osztályelnökökkel erről tar-

tott megbeszélésre, (Vö. Akadémia 1997/2. 19–23. p.) valamint az 1997. decemberi közgyűlésen tett és ott elfogadott előterjesztésre: cél az MTA belső működésében a („rendszeresség, kiszámíthatóság, működőképesség, hatékonyság”) biztosítása. Ugyanígy utalt előterjesztésére az elnökség március 10-i ülésén: cél a befelé fordulás, a tudományszervezet belső ügyei felé.

12. Az egyebek között az elnökség hosszú vitát folytatott a sajtóban elhíresült ún. Vörös Győző-üggyről. Többen kérdezték: miként került az Akadémia egy ilyen, politikai felhangokkal is megjelenő ügy középpontjába? Mennyire indokolt, hogy az MTA vagy bizottsága állásfoglalást tesz közzé? Az elnök jelezte: utólag a sajtóból értesült a botrányról. Szükséges, hogy a vezetők felelősségteljesen és kompetencia birtokában nyilatkozzanak, meg kell vizsgálni, hogy az épület hasznosítása feletti rendelkezési jog megkerülése hogyan lehetséges. Kollektív állásfoglalás proklamációját nem tartja a tudomány szabad szellemével összeegyeztethetőnek. Utalt a Bős-Nagymaros és egyéb ügyekre. (Vö. „Az Akadémia nem pecsétrakó intézmény”. Akadémia 1998/2. 50–51. p.)

1998. szeptember 26.

1. Az *Akadémia és az Akadémiai Kiadó jogi-gazdasági kapcsolatáról* Keviczky László főtítkárra tájékoztatta az Elnökséget.

június 9. OMFB TeP Program ülése.

szeptember 10. Bányászati és Kohászati Egyesület Kongresszusa (Balatonszéplak).

szeptember 14. Fogadja a történelmi egyházak vezetőit (MTA-székház).

szeptember 15. Előadás a Közlekedéstudományi Egyesület konferenciáján.

szeptember 27-október 4. FISITA Végrehajtó Bizottságának ülése (Párizs).

VIZI E. Szilveszter alelnök

június 15. Kölcsönös Segélyegyletek Támogató Alapítvány ülése.

június 17. NERRA-ETT tudományos ülése.

június 26. IV. Magyar Orvosnapok. Kerekasztal az egészségügyi reformelképzelésekről

szeptember 14. Fogadja a történelmi egyházak vezetőit (MTA-székház)

szeptember 20–22. Az UNESCO kongresszusán vesz részt (Barcelona).

szeptember 22. UNESCO Világkonferencia Programbizottságának ülése (MTA-székház).

szeptember 24–27. Oxford.

HARMATHY Attila alelnök

június 10. Könyvtár Bizottság ülése az MTA székházban.

június 17. Trentóban nemzetközi konferencián előadást tart.

június 18. Amerikai ügyvédek által szervezett konferencia megnyitása Budapesten.

augusztus 28–30. Referátumot tart és elnököl a Nemzetközi Összehasonlító Konferencia ülésén Budapesten.

szeptember 7. Rockenbauer svéd vendég fogadása az MTA székházban.

szeptember 15. UNESCO Bizottság ünnepi ülése.

Az előterjesztés összefoglalta az MTA és a kiadó kapcsolatát a kiadó megalakulása óta eltelt időszak alatt. 1996. április 9-én alakult meg az Akadémiai Kiadó Rt., melynek 26%-ban tulajdonosa az MTA. A többségi, 74%-os részvénycsomag tulajdonosa a holland Wolters Kluwer Holding lett. Az első időszak a két fél közti együttműködés feltételrendszerének kialakításával telt el, 1997 októberében került aláírásra a részvényesi megállapodás. Az Rt. jelentős létszámleépítéssel ment keresztül. A kiadó arculata nem változott, továbbra is igényes tudományos és művészeti munkák megjelentetése jellemzi. A vitában az elnök javasolta: készítsen a Könyv- és Folyóiratkiadó Bizottság (Benkő Loránd), Kiadási elnöki bizottság (Marosi Ernő) felmérést a tudományos könyv- és folyóiratkiadás, ezen belül az Akadémia igényeiről. Kerüljön ez az elnökség 1999. február-márciusi ülésén napirendre.

2. A *Magyar Nagylexikon megjelentetésében való akadémiai részvételről* szóló előterjesztés — Várnai Györgyi szóbeli kiegészítésével — beszámolt a Nagylexikon kiadásának állásáról. A 6. kötetet már teljes egészében a Magyar Nagylexikon Rt. gondozta. Jelenleg a hetedik kötetet adják nyomdába, mely előreláthatólag november végére megjelenik. A Konzultatív Szerkesztőbizottság 1998. április 8-án megalakult, folyamatosan segíti a szerkesztés hosszú távú előkészítését. Az Rt. működése jelenleg stabil.

Az elnökség felidézte: a lexikon válságáról, megoldási lehetőségéről a VK és az elnökség többször tanácskozott, különböző megfontolások után döntött úgy, hogy az Akadémia anyagilag nem, de szellemi erejével segítséget nyújt. Ez helyes volt. Az új szerkesztőbizottság aktívan működik (elnök: Glatz Ferenc, társelnök: Vámos Tibor). Nagyon fontos, hogy a Nagylexikon 40%-ban magyar anyagot őriz meg.

3. A *Magyar Tudomány Napja* rendezvény előkészületeit tekintette át az elnökség.

November 3-át a kormány a Magyar Tudomány Napjává nyilvánította. Az 1997. évi nagy sikerű rendezvény után 1998. március 11-én a Tudománypolitikai Kollégium egyetértett az 1998. évi megrendezéssel

is. A rendezvény célja a tudomány elismerésének növelése, eredményeinek széles körű megismertetése, a kiemelkedő teljesítmények honorálása, a fiatalok érdeklődésének felkeltése. Az elnökség szerint külön hangsúlyt kell helyezni a vidéki rendezvényekre, az intézetek és a tanszéki kutatócsoportok megjelenésére.

4. Az *akadémiai díjrendszer újragondolására*, annak alapítványokkal, osztályok díjaival kapcsolatos viszonyának felülvizsgálatára az alábbi bizottságot küldte ki az elnökség: Glatz Ferenc (elnök), Harmathy Attila, Michelberger Pál, Vizi E. Szilveszter, Keviczky László (tagok), Tolnai Márton (titkár).

5. Az elnökség tájékoztatást kapott az *Arany János Közalapítvány a Tudományért* tevékenységéről.

A tájékoztató beszámolt az Arany János Közalapítvány létrejöttéről [1072/1997. (VII. 4.) korm. sz. határozat], a Fővárosi Bíróság általi nyilvántartásba vételéről. 1998. március 17-én megalakult a kuratórium, kialakította működésének főbb alapelveit.

Az alapító okiratban öt szakkuratórium került felsorolásra: Bolyai Farkas, Darányi Ignác, Oláh György, Ránki György, Szentágothai János Szakkuratórium. A szakkuratóriumok pályázatokat hirdethetnek, díjakat ítéldhetnek oda. További szakkuratóriumok létrehozása kívánatos, azonban ennek feltétele, hogy külső (nem költségvetési és nem akadémiai) forrásokkal bővüljön a szakkuratóriumi rendszer. A támogatók megnyerésében a tudományos osztályok aktivitásának növelésére szükség van.

Az Arany János Közalapítvány által odaítélt díjak átadására a Magyar Tudomány Napján kerüljön sor.

6. Az 1999. évi Kossuth- és Széchenyi-díjakra javaslatot előkészítő bizottságot a következő összetételben küldte ki az elnökség: Vizi E. Szilveszter (elnök), Harmathy Attila, Michelberger Pál, Biró Péter, Láng Ist-

* A Magyar Nagylexikon vállalkozásáról l. írásunkat: Akadémia, 1998/2. szám 63–64. p.

** Az 1997. évi Magyar Tudomány Napja rendezvénysorozatáról szóló beszámolókat l. Akadémia, 1998/1. szám 1–14. p.

ván, Marosi Ernő, Kiss Ádám, Kiss Jenő, Nyéki József (tagok), Sárosi László (titkár).

A bizottság az októberi elnökségi ülésre készíti el javaslatát.

VEZETŐI KOLLÉGIUM

1998. szeptember 16.

1. A Vezetői Kollégium megtárgyalta a Magyar Nagylexikon megjelentetésében történő akadémiai részvétel tapasztalatait.

Az Akadémia elnöke bevezetőjében vázlatosan emlékeztette a Vezetői Kollégium tagjait a Nagylexikon megjelentetésének korábbi történéseire. A korábbi csődhelyzet megoldását az Akadémia kezdeményezte. A megoldás érdekében az MTA anyagi áldozatvállalásra is kész lett volna, de egyedül a segítő akciót nem vállalhatta. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium azonban az anyagi támogatástól elzárkózott. Az Akadémia így szellemi támogatást ígért, konzultatív szerkesztőbizottság felállításával.

A Vezetői Kollégium hosszú és tartalmas vita után megállapította:

- helyes döntés volt az Akadémia részéről a szellemi előállításhoz való részvállalás,
- a szerkesztőségben — mely most is a korábbi örökség terhére cipelve végzi munkáját —, komoly szemléletváltozás tapasztalható,
- a VK tudomásul veszi, hogy a korábbi hibák, hiányosságok csak fokozatosan javíthatók,
- a Vezetői Kollégium felhívja a szerkesztők figyelmét, hogy a személyekkel foglalkozó szócikkek különös súlyt helyezzenek,
- egyetértés mutatkozott abban, hogy a lexikon a magyar anyagot őrizze (40%),
- továbbra is fontos a konzultatív szerkesztőbizottság észrevételeinek érvényesítése, ezért a szerkesztőség gondoskodik arról, hogy az a titkár igénybevételével rendszeresen működjen.

2. Az Akadémia elnöke tájékoztatta a Vezetői Kollégium tagjait a kormány tagjával folytatott megbeszéléseiről.

3. Tájékoztatást kapott a Vezetői Kollégium a Magyar Tudomány Napjának előkészítéséről.

November 3. körül egyhetes időtartam alatt számos tudományos, tudományos ismer-

retterjesztő előadás, nyitott napok, bemutatók stb. rendezésére kerül sor. A rendezvénytársaságban az Akadémia koordinálásával a tárca is részt vesznek. A rendezvények céljára elkülönített központi költségvetés ebben az évben nincs. Ezért minden tárca saját forrásaiból fedezi a felmerülő költségeket.

A szervezésre alakult Operatív Bizottság — melyben a közreműködő intézmények főhatóságainak képviselői is helyet kaptak — elkészítette javaslatát. A javaslat szerint a rendezvények 1998-ban november 2–6. között lesznek. A díszünnepség, mely a rendezvénytársaság nyitóeseménye, november 2-án, hétfőn 10 órakor lesz az Akadémián.

4. Az Akadémiai Könyvtár konszolidációs folyamatának állásáról Náray-Szabó Gábor számolt be.

Bár a konszolidáció elején tart a könyvtár, az első eredmények már láthatók. A létszámcsoökkentés hatására 30 millió forintot sikerült átcsoportosítani állománygyarapításra, illetve fenntartási költségekre. 1998. szeptember 15-ig közel 17 millió forintot pályázatokon szerzett a könyvtár. Sajnálatos, hogy a Művelődési és Közoktatási Minisztériumnál a könyvtár hiába pályázott. Különösen szembetűnő ez azért, mert az olvasók nagy százaléka az ELTE hallgatója. (A vita során elhangzott, hogy amennyiben az oktatási tárca nem támogatja a könyvtárat, gondolni kell a hallgatók kitiltására is.)

A Vezetői Kollégium megállapította:

- a könyvtár működésében a konszolidáció kezdete óta pozitív változás tapasztalható,
- a konszolidáció része a központi könyvtár és az intézeti könyvtárak viszonyának tisztázása is,
- a Vezetői Kollégium javasolja a Könyvtári Bizottság ülésének összehívását, melyre az MTA elnöke és főtárhelye is kapjon meghívást.

5. Az MTA és az Akadémiai Kiadó jogi-gazdasági kapcsolatáról Keviczky László főtárhelye tájékoztatta a Vezetői Kollégiumot. A tájékoztató anyag élesen fogalmazott, az

* Vö. Az Akadémiai Könyvtár című írásunkat az Akadémia 1998/1. számának 33–36. p.

eladás utáni helyzet, az együttműködés problémáinak teljes körét bemutatta. Ebből adódóan a társaság üzleti tevékenységét is érintő információkat tartalmazott, amelyek az üzleti titok körébe tartoznak.

A Vezetői Kollégium a vita alapján úgy foglalt állást, hogy az elnökséget írásban és szóban tájékoztatni kell a kiadóval kapcsolatos vagyoni kérdésekről és az Akadémia kiadáspolitikájának érvényesítési lehetőségeiről.

1998. szeptember 30.

1. A Tudomány Világkonferenciája rendezvény előkészítéséről Láng István tájékoztatta a Vezetői Kollégiumot.

Az előkészületek az előzetes terveknek megfelelően rendben folynak. UNESCO ellenőrző bizottság járt a közelmúltban Magyarországon. A konferenciával összefüggő minden kérdést, helyszínt stb. ellenőriztek. Megbeszéléseket folytattak az OM, OMFB vezető munkatársaival és az MTA főtítkárával. Az eddig végzett munkával elégedettek voltak.

A fő rendezvényhez folyamatosan és egyre több szatelit-rendezvény csatlakozik. Így pl. a világ tudományos újságíróinak találkozója is. A konferencia előzetes programja elkészült. (A Tudomány Világkonferenciájával kapcsolatos előkészítő anyagokat 1998/3. számunk mellékleteként adjuk közre.)

2. Az Akadémiai Klub és étterem közeli megnyitási lehetőségével összefüggő kérdé-

sekről Zilahy Péter előterjesztése alapján Keviczky László főtitkár adott tájékoztatást.

A klub berendezése hamarosan befejeződik, a szolgáltatás 1999. januárban indulhat. A megnyitást nem kell közgyűléshez kötni. A klub működésével kapcsolatban meghatározó lesz, hogy eljár-e az értelmiség a klubba, befizetik-e a tagdíjat? Ezt akkor lehet remélni, ha vonzó programokat tud kínálni. A működésről a megnyitás után egy évvel lehet képet alkotni, és a tapasztalatok birtokában akkor kell dönteni az esetleges irányváltásról.

Az Akadémia elnöke ismételten leszögezte: a klub működéséhez működési költséggel az Akadémia az állami költségvetésből nem járul hozzá. Az üzemeltetési hiányt — ami az induláskor feltehetően jelentkezni fog — költségvetésből nem szabad finanszírozni. A döntés megalapozásához mielőbb pontos üzleti tervet kell a Vezetői Kollégiumnak bemutatni. Javasolja, hogy a klub első befizető tagjai a Vezetői Kollégium tagjai legyenek.

A Vezetői Klub állásfoglalása szerint:

- A vezetés egységes a program megvalósításában.

- A VK következő ülésére (október 14.) készüljön üzleti terv + kvázi étlap, a várható árak feltüntetésével.

- Pontos tervet kell készíteni a VK követ-kező ülésére a programok szervezésére.

- Ki kell dolgozni és bemutatni a klub imázsának kialakítására vonatkozó PR-tervet.

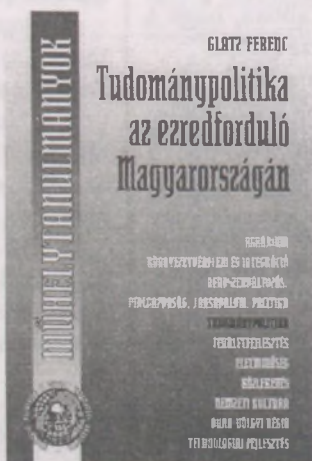
Pannonhalmi Kálmán

MŰHELYTANULMÁNYOK

E címmel adja közre a Stratégiai Kutatások Programirodája újabb könyvsorozatát.

Az MTA-n folyó stratégiai kutatások zárótanulmányait a „Magyarország az ezredfordulón” című sorozat tartalmazza, míg az előtanulmányok, ill. a műhelytanulmányok a most induló új sorozatban látnak napvilágot.

A kötetek megvásárolhatóak a könyvesboltokban, valamint a Stratégiai Kutatások Programirodájában, Bp., Nádor u. 18. Telefon: 3318-326

INTÉZETKONSZOLIDÁCIÓ

Az 1996-ban megválasztott akadémia vezetés célul tűzte az akadémiai kutatóhálózati rendszer felülvizsgálatát. Az intézetkonszolidációként emlegetett több éves folyamat célja egy olyan intézethálózat kialakítása, amely a diszciplínák egyetemes, a jövő magyar társadalom lokális igényeivel összhangban áll, kutatási tematikájában az addiginál szélesebb, pótolja folyamatosan az elmaradt tematikai fejlesztéseket, ugyanakkor rugalmasabb szervezeti felépítéssel működik, és mindenekelőtt minőségközpontú.

*Az 1996. decemberi közgyűlés által kiküldött kilenctagú Konszolidációs Bizottság — az AKT-val, az AKVT-val, a három tudományterületi kuratóriummal és az intézetigazgatókkal folyamatosan egyeztetve — döntött az 1997. évi konszolidációs pénzkeret felosztásáról a kutatási feladatok teljesítéséhez szükséges alapellátási létszám, a kutatástechnikai-dologi költségek, valamint a működési feltételeket biztosító telephelyek finansziális igényeit figyelembe véve. Döntés született az állami költségvetésből biztosított 1997. évi többletforrások felosztásáról is.**

*Ezzel párhuzamosan, az 1997-ben megindított fejlesztések keretében sor került az Alföld-fejlesztési program, a hazai ökológiai, valamint a vízgazdálkodási kutatások, illetve a kisebbségi kérdés Közép-Európában c. kutatási programok beindítására.***

Az alábbiakban a Konszolidációs Bizottság 1998. szeptember 8-i üléséről adunk tájékoztatást.

KONSZOLIDÁCIÓS BIZOTTSÁG

1. A Konszolidációs Bizottság megtárgyalta az 1997. és 1998. évi fejlesztések beszámolóit. (Áttekintve mind a programokat, mind a finanszírozás részleteit.)

Tudomásul vette, hogy az 1997-ben indított fejlesztési programok tevékenységükről 1998 májusában írásos jelentést készítettek, amelyeket az Akadémia elnöke és főttkára,

valamint a programvezetők jelenlétében 1998. szeptember 8-án megvitattak. [Alföld, ökológia, vízgazdálkodás, kisebbségkutatás: a) Kisebbségkutató Műhely, b) Judaisztika.] A beszámoltatás során kitűnt, hogy az egyes programok megvalósítása eltérő: az Alföld-program jól szervezetten halad, az első eredmények már jelentkeznek. Hasonlóan folyik a kisebbségkutatási program. A vízgazdálkodás stratégiájával foglalkozó program szervezete kialakult, a munka megkezdődött. Az ökológiai programmal kapcsolatban a tematika újragondolása vált szükségessé. Úgy tűnik: a kelet-közép-európai ökológiai kutatóhálózat kiépítésének a program nem tud eleget tenni. A konszolidációs Bizottság felkéri Teplán Istvánt, Vízi E. Szilvesztert, tár-

* Az intézethálózat konszolidációjáról lapunk folyamatosan beszámol. A Konszolidációs Bizottság 1997. évi munkájáról, a pénzkeretek felosztásáról. l. Akadémia, 1997/2. szám 24–33. p.

** A fejlesztésekről l. Akadémia, 1998/1. szám 25–27. p.

AZ 1997. ÉS 1998. ÉVI FEJLESZTÉSI KERETEK SZÉTOSSZTÁSA
(millió forint)

	1997	1998	1999	2000
Állföld	25 e	16 (ebből 5f)	16 (ebből 5f)	16 (ebből 5f)
Ökológia	30 e	13 (ebből 5f) 13 (ebből 5f) 13 (ebből 5f)		
Vízgazd.	30 e	19 (ebből 6f) 19 (ebből 6f) 19 (ebből 6f)		
Kisebbség a)+b)	5 e	(12 (ebből 6f) 12 (ebből 6f)	12 (ebből 6f)	
KSZI	–	5 (ebből 3f) 5 (ebből 3f)	5 (ebből 3f)	
Összesen	90	65 (ebből 25 f) 65 (ebből 25 f) 65 (ebből 25 f)		
Földtud.	–	10 ('97)+9f	10 ('97)+9f	10 ('97)+9f
Danubius	–	10 ('97)+6f	10 ('97)+6f	10 ('97)+6f
Nagyszótár	–	2 ('97)+6f	2 ('97)+6f	2 ('97)+6f
Biztonságpolitika	–	1('97)+5f	1 ('97)+5f	1 ('97)+5f
Népegészség	–	2 ('97)+5f	2 ('97)+5f	2 ('97)+5f
Összesen	–	25 ('97)+31f	25 ('97)+31f	25('97)+31f
Mindösszesen	90	90 ('97)+31f	90 ('97)+31f	90 ('97)+31f

('97) = az 1997. évi keretből; e = egyszeri; f = fiatal
KSZI = Kutatásszervezési Intézet; a) Akadémiai Kisebbségkutató Műhely; b) Judaisztikai kutatások

gyaljanak Borhidi Attilával, Jermy Tiborral és, ha szükséges, további szakértőkkel a tematika esetleges módosításáról.

A Konszolidációs Bizottság megtárgyalta az 1998-ban indított fejlesztési programok tapasztalatait, tudományos koncepciójának, célkitűzésének és finanszírozásának realitá-sait.

Jóváhagyólag tudomásul vette:

- A Földtudományi kutatások fejlesztési programját,
- Az MTA Danubius-programot,
- A Nagyszótár-programot.

A Biztonságpolitika és védelmi kutatások című fejlesztési programról szóló beszámolóhoz a Konszolidációs Bizottság pótlólagos anyagot kér, melyben a kutatások célja további pontos meghatározásra kerül, elhatárolódva a napi politikai kérdésektől. A pótlólagos anyagot a Konszolidációs Bizottság októberi ülésére kell előterjeszteni.

Tudomásul vette a verezegyházi egészségügyi modell fejlesztési programot. Szükségesnek látja azonban az egészségügyi szakmai vezetés biztosítékát áttekinteni. Erre felkéri Vizi E. Szilveszter alelnököt és Teplán István főosztályvezetőt. Mind a biztonságpolitikai, mind az egészségügyi fejlesztésről szóló pótlólagos jelentéseket az októberi konszolidációs bizottsági ülésen tárgyalják meg.

A Konszolidációs Bizottság megállapította:

– Az elmúlt másfél évben indokoltan azokon a területeken indultak fejlesztési programok, ahol a kutatások a szükségletektől elmaradtak. Az előterjesztett programokat megalapozottnak tartja. Szükségesnek látja:

a) A rendszeres, 3 éven belül a félévenkénti beszámoltatást. (Az elnök, a főtítkár, a főosztályvezetők mellett a kuratóriumi elnökök is vegyenek ebben részt.)

b) Ha szükséges, a beszámoltatás alapján a Konszolidációs Bizottság részére támogatási módosítást, akár felfüggesztést is javasolni.

c) Felül kell vizsgálni október 28-ig a biztonságpolitikai fejlesztési programot. (Biztosítékot kapni a napi politikától való elhatárolására.)

d) Még ez évben tárgyalják meg az 1999. utáni fejlesztések — a fejlesztések második szakaszának — alapelveit.

Az 1998 április 3-i, elfogadott előterjesztés alapján a Konszolidációs Bizottság fontosnak tartja, hogy

– minden tudományos osztályt, az AKT-t és az AKVT-t kérdezzük meg fejlesztési javaslataikról;

– a fejlesztések egyik célja: a kutatóhálózatban a mobil elem szerepének növelése.

2. A kutatóintézeti hálózat konszolidációja során felszabaduló ingatlanok hasznosításának állásáról készített tájékoztató hosszú és részletes eszmecserét váltott ki.

Ingatlanról ingatlanra haladva vitatták a lehetőségeket.

– Budapest, IV. Főti út 56. sz.: A tartós bérbeadásra vonatkozó pályázati kiírás jóváhagyásra került, a közeli napokban jelenik meg a napilapokban.

– Budapest, VI. Teréz krt. 13. sz.: A Pszichológiai Intézet ez év végéig kiköltözik. Kompenzációt kérnek, mivel a házasságkötő terem bérleti díjától a kiköltözéssel elesnek. A Konzolidációs Bizottság a főttkár hatáskörébe utalja intézkedésre az ügyet. Intézkedéséről számoljon be a Konzolidációs Bizottságnak.

– Budapest, VI. Andrásy út 62. sz.: A Budapesti Ingatlanhasznosítási és Fejlesztési Rt. ajánlatot tett a Victor Hugo utcai irodaházban lévő tulajdonrészének értékazonos cseréjére.

– Bérbeadásra vonatkozó pályázat kerül kiírásra, melynek összeállítása folyamatban van.

– Budapest, XII. Kálló esperes u. 15. sz.: Ha a törzsvagyonba tartozó ingatlan vendégházzá alakítására nem lesz igény, a döntéstől függően, tartós bérbeadás vagy értékesítés válik szükségessé.

– Budapest, VI. Benczúr u. 33. sz.: Az ingatlan hasznosítását illetően újra kell gondolni a lehetőségeket. Vita alakult ki arról, hogy a szerződéses hasznosítás, vagy a

Az 1998-ban rendelkezésre álló konszolidációs források felosztása

1998-ban a rendelkezésre álló konszolidációs pénzekből 1,2 milliárd forint került beépítésre az MTA költségvetési bázisába. Ezen összegből 180 millió forint szolgálja a telephely-változtatásokból adódó feladatok finanszírozását, míg 90 millió Ft a megfelelő testületek által jóváhagyott fejlesztési programot támogatja. Ennek megfelelően a kutatóintézetek költségvetésébe 1998-ban 930 ezer Ft került átutalásra. Ennek megoszlása a következő:

Tudományterület	Millió Ft	%
Élettudomány	471,91	50,74
Matematika és természettudomány	356,24	38,31
Társadalomtudomány	101,85	10,95
Összesen	930,00	100,00

bizonytalan elhelyezésű intézetek, valamint kutatószervezési egységek elhelyezése az indokoltabb. A vita során szóba jött a Nádor utca, valamint egyéb központi célú bérlelmény kihasználtsága.

P. K.

Székház, II. emeleti kisterem

TUDOMÁNY A PARLAMENTBEN

Az Akadémia 1997/3. száma közölt híreket a tudományt érintő országgyűlési napirendeokről, felszólalásokról, bizottsági ülésekről, áttekintve a T. Ház munkáját az 1997. tavaszi ülésszak elejétől a nyári szünet kezdetéig. Alábbi összeállításunk az Országgyűlés azt követő, közel egyéves munkájából tartalmaz válogatást (1997. november–1998. szeptember).

Törvények, törvénymódosítások

Az Országgyűlés ebben a periódusban is törvényalkotó nagyüzemként működött. A tudományt közelebből érintő jogalkotásból — az éves költségvetési törvényen kívül — a közhasznú szervezetekre vonatkozó, non-profit törvényt, a géntechnológiával módosított szervezetekről szóló törvényt, az 1998 nyarán tandíjügyben végrehajtott felsőoktatási törvénymódosítást, főként azonban az új OTKA-törvényt kell kiemelnünk. Ez utóbbi az 1993:XXII. törvénynek az 1996. évi költségvetési törvény által módosított, több vonatkozásban elavult, toldozott-foldozott jogszabályát alkotta újjá, tette egységessé, korszerűvé. A szaktárca koordinálásában az OTKA testületeinek, irodájának, az Akadémia és más intézmények szakértőinek közreműködésével végzett előkészítő munkának köszönhetően zökkenőmentes, konstruktív légkörű, gyors és hatékony munka folyt az Országgyűlés bizottságaiban és a plenáris ülés vitáiban egyaránt.

Szabó Zoltán művelődési és közoktatási minisztériumi államtitkár, a napirend előadójaként felemlítette, hogy az OTKA története az 1980-as évek közepén indult, amikor az MTA úttörő kezdeményezése rést ütött a kutatásra fordított költségvetésnek az intézményi hierarchián keresztül történő elosztási és felhasználási rendszerén. 1993-ban folytatódott, amikor az Országgyűlés törvényerőre emelte az addigra kiforrott konstrukciót. Amikor pedig „1995-ben az államháztartás stabilizációja kapcsán veszélybe került az OTKA törvényi garanciával biztosít-

tott önálló létezése, a kutatói-oktatói közösség elemi erővel védte meg a törvényi szintű szabályozást. A kormányzat is túllépett a bürokratikus államháztartási gondolkodáson, amikor a Magyar Tudományos Akadémia költségvetési fejezetében elkülönített fejezeti kezelésű előirányzatként helyezte el az OTKA támogatására szánt éves keretet. A Magyar Tudományos Akadémia jó gazdának bizonyult.”

Az új OTKA-törvény megőrzi az első törvény szellemét. Felépítése és paragrafusainak többsége azzal megegyező. A jogi és pénzügyi megfogalmazások szakszerűbbé tétele mellett a beterjesztett törvényjavaslat két alapvető kérdéskörben egyértelmű és világos megfogalmazású tudománypolitikai elképzelést emel törvényi rangra.

Az első alapvető kérdéskört az OTKA intézményének önállóságát és a többi tudománytámogató testülettől való függetlenségét garantáló rendelkezések sora adja. Az új törvény az OTKA vezető testületének megbízatását miniszterelnöki hatáskörbe utalja. A testület éves beszámolóját a kormány mindenkor legmagasabb szintű tudománypolitikai testülete vitatja majd meg. Ez a testület véleményezi az OTKA szervezeti és működési szabályzatát is. Jelenleg ez a testület a kormányfő elnökletével működő Tudománypolitikai Kollégium, amelynek az OTKA-bizottság elnöke is tagja. Az OTKA további önálló jelentéssel járul hozzá a Magyar Tudományos Akadémia országgyűlési beszámolójához is.

A második kérdéscsoport a döntések tisztasága, a pályázati eljárás átláthatósága

és a kutatási eredményeknek a széles közvéleménnyel való megismertetésének előírása. Az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok tudománytámogatási gyakorlata a kutatói közösség folyamatos felügyelete mellett alakul. Egyetlen törvényi szinten szabályozott kutatási pályázati rendszerünként példaként szolgál minden közpénzfelhasználó pályázó testületi szervezete, pályázati mechanizmusa számára.

Az új törvény meghatározza az OTKA vezető testületeiben alkalmazandó tudományos összeférhetetlenségi elveket is. A bizottság tagjainak függetlenségét garantálja, hogy bizottsági működésük alatt nem nyújthatnak be pályázatot. Magasabb szintre emelve a szaktestületek tagjai pályázatainak elbírálását, elkerülhető a szakvélemények rangsorolása kapcsán a személyes érdekelt-ségű befolyás gyanúja. Pontos rotációs szabályok kerülnek megfogalmazásra a bizottsági tagok és szakkollégiumi tisztségviselők közreműködésének időtartamára. A bizottsági döntések kiegyensúlyozottsága érdekében újrászabályozta az OTKA-bizottság elnökének és a bizottságnak kölcsönös kompetenciáit.

Félbeszakadt törvénymódosítás

Az Akadémiáról szóló törvény előírja, hogy az MTA elnöke kétévenként beszámolni tartozik a Magyar Köztársaság Országgyűlésének a tudomány helyzetéről és az Akadémia munkájáról. Glatz Ferenc emlékezetes parlamenti beszámolója 1996. december 4-én országgyűlési határozattal zárult, amely a köztestület autonómiájának kiteljesítése érdekében szorgalmazza az 1994:XL., *akadémiai törvény* módosítását.

Közel egyéves előkészítő munkát követően nyújtotta be a kormány a törvénymódosítás tervezetét az Országgyűlésnek 1997 telén.* Különleges eljárás, a házszabálytól való eltérés vált volna szükségessé ahhoz, hogy még 1997-ben elfogadásra kerülhessen a törvénymódosítás. A házbizottság a sza-

bálytól való eltérést elvetette. Így a javaslatot csak az 1998. tavaszi ülésszak elején vette munkába a Ház. Február 2-án az Országgyűlés oktatási, tudományos, ifjúsági és sportbizottsága, 4-én pedig a kulturális és sajtóbizottsága tűzte napirendre a törvénymódosítást kezdeményező törvényjavaslat általános vitára való alkalmasságának meg vizsgálását.

A kormány részéről előterjesztő Művelődési és Köznevelési Minisztériumot Stark Antal helyettes államtitkár képviselte, az MTA részéről Glatz Ferenc elnök és Harmath Attila alelnök adta elő szakmai érveit. Elhangzott, hogy a törvénymódosítást az Országgyűlés 113/1996. számú határozata sürgette, különös tekintettel a tudományos autonómia kiteljesítésének igényére. További indok, hogy az államháztartási törvény 1995. évi módosítása nyomán bekövetkezett változások miatt megbomlott az összhang a két törvény között, nem született érdemi, az autonómiát elismerő megoldás az Akadémia és a Kincstár viszonyára.

Mindkét bizottságban vita volt arról, vajon az a megoldás, amely a törvénymódosítási javaslatban az Akadémiai Kutatóhelyek Tanácsával kapcsolatban szerepel, ténylegesen szolgálja-e az autonómia jobb érvényesülését. Az ülésekre meghívott tudományos szakszervezetek képviselői ezt kétségbe vonták, sérelmezték, hogy az előterjesztő előzetesen nem konzultált az érintettekkel a törvénymódosításnak erről, az akadémiai kutatókat közvetlenül érintő kérdésköréről.

A szakmailag illetékes két parlamenti bizottságnak az adott fázisban nem kellett állást foglalnia részletkérdésekben, csupán arról kellett döntenie, alkalmasnak találja-e a törvénymódosító javaslatot az általános vitára. Az *alkalmasságot mindkét bizottság megállapította*: az oktatási, tudományos, ifjúsági és sportbizottság 11 igen, 2 nem és 3 tartózkodás mellett, a kulturális és sajtóbizottság 11 igen szavazattal 6 tartózkodás mellett ajánlotta a tervezetet az Országgyűlés plenáris, általános vitájára. Hangsúlyozták ugyanakkor, hogy nem lenne szerencsés az MTA-t, a tudomány e kiemelkedően fontos intézményét kitenni a májusi parlamenti választásokat megelőző kampány esetlegességeinek. Szerencsésebbnek vélték átengedni a vitát és a döntést az új Országgyűlésnek.

* Az akadémiai törvény módosításáról l. Harmath Attila alelnök összefoglalóját 1998/1. számunk 31-32. oldalain.

1998. szeptember 23-án az Országgyűlés újjaalakult, s immár az ifjúsági- és sportügyekről leválasztott oktatási és tudományos bizottság ülésén Pokorni Zoltán oktatási miniszter azt a tájékoztatást adta, hogy „az akadémiai törvény módosítását a jelenlegi kormánystratégia alapján nem látjuk indokoltnak, és nem szerepel ilyen a tervek között”.

Kutatói bérharc a T. Házban

1997. október 21-én az Országgyűlés oktatási, tudományos, ifjúsági és sportbizottsága, valamint a tudományos, innovációs albizottság együttes, rendkívüli ülést tartott, amelynek összehívását Kuti László kezdeményezte a Tudományos és Innovációs Dolgozók Szakszervezete nevében. A bizottsághoz címzett levelében felhívta a figyelmet az MTA kutatóintézeteinek 1998. évi költségvetésén belül a kjt. által előírt közalkalmazotti béremelési kötelezettség fedezetének mintegy 300 millió forintos hiányára. Az ülésre meghívást kaptak az akadémiai kutatóintézeti igazgatók, akik nagy számban jelentek meg.

Orosz István, a bizottság alelnöke és Nagy Sándor, az albizottság elnöke vezették a megbeszélést. A vita során hangot kapott az a feszültség, ami az akadémiai kutatóintézetek munkatársai és az egyetemi oktatók jelentősen eltérő bérhelyzete miatt alakult ki.

Az interpretációk szerint igen eredményes a művelődési tárca a normatívák és a miniszteri rendelettel szabályozható bérpótlékolás terén. Annak ellenére, hogy — Rab Károly független képviselő megítélése szerint — az utóbbi években az Akadémia lobbizott a legeredményesebben a kutatási költségvetés növelése érdekében a stratégiai és konszolidációs programok kimunkálásával, nem volt elég eredményes a kutatók bérhelyzetének javításában. Daróczy Zoltán szocialista képviselő más ellentmondást is látott a bérfeszültségben: 1994-ben, az akadémiai törvény parlamenti vitái során keményen harcoltak a köztestületi státus mellett, s azért, hogy az Akadémia minél távolabb kerüljön az államigazgatástól. A művelődési miniszter ezt az előnyt használja ki a rendeleti pótlékolás lehetőségével, miközben az Akadémia csak a kormányon keresztül har-

colhat ki ilyesmit. Dobos Krisztina MDF-es képviselő szerint a bérproblémát nem szerencsés a kutatásfinanszírozás általánosan gyatra hazai helyzetéből kiragadva tárgyalni. Itt lenne az ideje, hogy az Akadémia elnöke, élve ez irányú törvényi kötelezettségéből adódó lehetőségével, beszámolójával újra felébressze a képviselők lelkiismeretét a tudományért viselt felelősségük terén.

A vita alapján kialakult állásfoglalás szerint a bizottság tagjai magukra vállalták, hogy a költségvetési törvényhez módosító indítványt nyújtanak be, s ennek megalapozásához az albizottság elnöke szakmai megbeszélést folytatott az MTA főtítkárával és a Pénzügyminisztérium szakértőjével.

1997. november 12-én a bizottság ellenszavazat nélkül támogatta a bérügyben benyújtott módosító indítványt, s november 18-án a költségvetés sarokszámainak kialakítása során a Ház megszavazta a béremelésre kért összeget.

Tudománypolitikai irányítási rendszer

Az 1998. májusi parlamenti választásokat követő új Országgyűlés némileg megváltoztatta korábbi állandó bizottságai rendszerét. E változások egyike, hogy önálló ifjúsági és sportbizottság létesült, az oktatás és a tudomány ügye ily módon szakmailag homogénebb bizottság, a 21 főből álló oktatási és tudományos bizottság gondozásába került.

A bizottság két ízben hallgatta meg Pokorni Zoltánt: 1998. június 30-i ülésén mint oktatási miniszterjelöltet, majd szeptember 23-án. Utóbbi ülésen a miniszter előadásában érintette a tudománypolitika intézményrendszerének kérdését is. Megemlítette, hogy még az őszi hónapokban dönteni fog a kormány abban, hogy a Tudománypolitikai Kollégium eddigi struktúrája helyébe milyen új tudománypolitikai irányítási rendszer kerüljön. Formálódó elképzeléseik szerint két szintje lesz. Az elsőben — gyakorlatilag ez a tudománypolitikai kabinet — csak a kormányzati szervek képviselői, illetve az MTA, az OMFB és az OTKA elnökei foglalnak helyet. A második szint egy tudománypolitikai előkészítő bizottság, amelyben valamennyi tárca államtitkára,

helyettes államtitkári szinten képviselteti magát, illetve azok a testületek, amelyek a tudományban, felsőoktatásban, kutatásban érintettek, mint a Felsőoktatási és Tudományos Tanács, a Magyar Rektori Konferencia és a Főiskolai Főigazgatók Konferenciája.

Kérdésekre válaszolva a miniszter kitért a tudományos diplomácia és nemzetközi együttműködés jelenlegi koordinációs megoldásainak gyengeségeire, és hatékonyabb szakmai együttműködés igényét fogalmazta meg az OMFB és az Oktatási Minisztérium között. Hasonlóan operatívabb együttműködést lát szükségesnek az MTA-val a több ponton is egymáshoz illesztendő feladatok, programok terén, azok finanszírozási kérdéseinek pontos tisztázásával.

Az Európa Tanács a nyelvtudás szükségességéről

1998. szeptember 21–25. között került sor az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének őszi ülészakára Strasbourgban. A napirendi pontok között szerepelt a nyelvi sokszínűség kérdése. Az Európai Unió határozatot hozott, melynek lényege, hogy teremtsék meg a korszerű nyelvtanítás rendszerét és segédeszközeit. A határozat kimondja: az

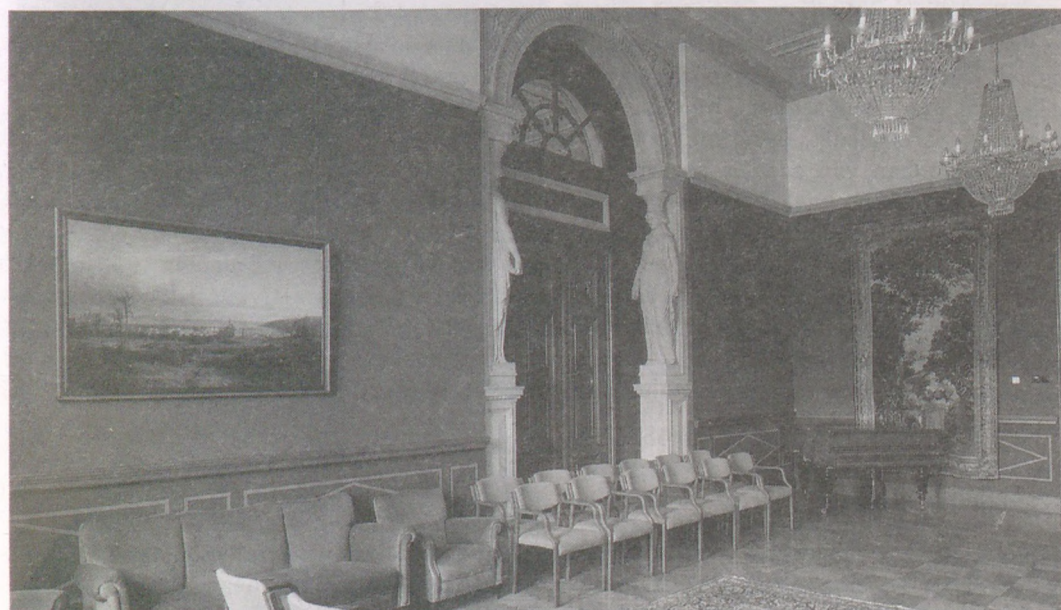
alapfokú oktatásban egy, a középfokú oktatásban még egy nyelv kellő szintű tanítását kell célul kitűzni. Miután az Európa Tanács az európai államok jóval nagyobb körét (40 ország) érinti, mint a 15 tagot számláló EU, a tanács szükségesnek vélte az EU-döntést ajánlásként továbbítani valamennyi európai ország számára.

Az ajánlás többek között kiemeli: az angol nyelven túl, mely az utóbbi időben világnyelvvé lett, az anyanyelv mellett egy másik európai vagy világméretben elismert és használt nyelv oktatására is szükség van. Az ajánlás külön kiemeli az Európában nem széles körben elterjedt, ám világszerte széles körben használt nyelvek (spanyol, portugál, kínai, japán stb.) tanításának szükségességét, ösztönzi a szomszédos országok nyelveinek tanítását, ami a politikai kapcsolatok segítése mellett hozzájárulhat a közvetlen kereskedelem és a humán együttműködés javításához. A témában Kelemen András (MDF) és Hegyi Gyula (MSZP) képviselő szóltak fel. A magyar küldöttség javaslatára az ajánlásban szerepel, hogy ahol 30%-nál nagyobb arányban vannak nemzeti kisebbségek, a kisebbségi nyelv oktatásának a feltételeit is teremtsék meg.

Összeállította:

Csöndes Mária–Földeák Iván

Székház, II. emelet

AKADÉMIAI KLUB

A Magyar Tudományos Akadémia Friedrich August Stüler tervezte, 1861–1865 között épült székházának teljes felújítása 1998 első felében befejeződött. A rekonstrukciós munkálatok során már régebben is felmerült egy Akadémiai Klub létrehozásának gondolata, azonban erre vonatkozó vezetői döntés nem született. Az 1996. évi akadémiai választásokat követően az új vezetőség olyan javaslatot készített elő, amely szerint a székház Duna-parti szárnyában kerülne kialakításra az Akadémiai Klub és étterem. Az elnök által „Társaskör”-nek nevezett intézmény társadalmi egyesületre támaszkodna, amelynek tagjai a köztestületi tagok, valamint a szellemi és üzleti élet személyiségei lehetnek. A Társaskör új típusú közéleti fórum lehetne: rendszeres találkozókat szervez a tudomány, az üzleti élet között és elősegíti az új vállalkozói réteg közeledését a tudományos műhelyekhez, értelmiséghez. Erősítené a köztestületi tagok közötti személyes kapcsolatokat, a köztestületi tagok — nem utolsósorban a vidékiek — rendszeres találkozóhelye, a vezetőség és a tagság napi érintkezési fóruma, a közéleti és a „köztestületi” Akadémia tervének kiteljesítője lehetne. Az elnök a javaslatot az 1997. májusi közgyűlésen szavazásra bocsátotta. Alábbiakban az Akadémiai Klub Egyesület célkitűzéseiről, szervezetéről szóló írását közöljük, majd az egyesület alapszabályát tesszük közzé.

A klub alapvető célja, hogy a hazai tudományos és gazdasági élet meghatározó vezetői, szakemberei és egyéniségei egyedi környezetben, magas színvonalú szolgáltatást nyújtó, klubszerűen működő helyen találkozhassanak egymással és vendégeikkel, ezzel is elősegítve a tudomány és a gazdaság párbeszédét, együttműködését. E cél összhangban van azzal a szereppel is, amelyet Akadémiáknak kötelessége betölteni a Magyarországon megindult polgárosodási folyamatban. E javaslattal az 1996. decemberi közgyűlés résztvevői egyetértettek, azt támogatták, így megkezdődhetett a megvalósítás. A klub kialakításának eddig az alábbi technikai, szervezeti és tartalmi lépései történtek meg.

Technikai lépések

Miután a klub kialakítására vonatkozó döntés a rekonstrukciós tervek elkészülte után

született, módosítani kellett az építészeti terveket. E munkára a Finta Stúdió kapott felkérést. A Stúdió kiváló munkájának eredményeként a megadott határidőre elkészültek azok az alagsori konyhára és a földszinti étteremre, illetve klubhelyiségekre vonatkozó tervek, amelyek megfeleltek mind az akadémiai elvárásoknak, mind a műemlékvédelmi előírásoknak. A terveket az érintettek egyeztetették a jövőbeni várható üzemeltetővel is.

Az elfogadott tervek alapján 1998. március végére az építészeti munkák gyakorlatilag befejeződtek. Áprilisban megkezdődik a konyhatechnológia szerelése és a földszinti helyiségek belsőépítészeti kialakítása.

Szervezeti lépések

A döntéseknek megfelelően 1998 februárjában megalakult az Akadémiai Klub Egyesület. Az önálló jogi személyként működő tár-

NYÍLT LEVÉL

az MTA köztestületének tagjaihoz

Magyarországon a közeledő európai uniós csatlakozás előtti időszakban különösen nagy jelentősége van a polgárosodási folyamatnak. Ebben kiemelkedően fontos a gazdaság és a tudomány fejlődése, e két meghatározó tényező párbeszéde, közéleti szerepvállalása. A Magyar Tudományos Akadémia — alapítói szándékának, valamint a jogszabályok adta lehetőségeinek és kötelezettségeinek megfelelően — mind a múltban, mind pedig napjainkban is megpróbálja segíteni e folyamatot. E segítő szándék többek között abban is kifejezésre jut, hogy az Akadémia az elmúlt időszakban felújította a város központjában lévő, száz éve épült műemlék székházát. Az építészeti rekonstrukció 1998 első felében befejeződött és így képtára, díszterme, valamennyi előadó-és tanácsterme ismét a hazai tudományos közélet rendelkezésére áll.

A rekonstrukció során az Akadémia jelenlegi vezetői úgy döntöttek, hogy a Roosevelt téri székházban az elsődlegesen a tudományos rendezvények céljait szolgáló előadótermek mellett *Akadémiái Klubot és éttermet* alakítanak ki. Ennek legfőbb célja az, hogy a hazai tudományos és gazdasági élet meghatározó szakemberei és egyéniségei egyedi környezetben, magas színvonalú szolgáltatást nyújtó, klubszerűen működő helyen találkozhassanak egymással és vendégeikkel. E lehetőséggel is segíteni kívánjuk a közéleti-polgári párbeszéd lehetőségét.

E zárt körű klub várhatóan 1999. január 1-jétől kezdi meg működését. Tagjai közé várja a *Magyar Tudományos Akadémia köztestületének tagjait*, a hazai vezető vállalatok, intézmények irányítóit és azokat a meghatározó közszereplőket, akik — elfogadva a Klub Alapszabályát — élni kívánnak e lehetőséggel.

Amennyiben fenti szándékunkkal és a jelen folyóirat mellékletében megtalálható Akadémiai Klub alapszabályával egyetértenek, kérem, hogy csatlakozzanak egyesületünkhez.

A klub tagsági díja a köztestületi tagok számára évi 6 000,- Ft, amelyet két részletben lehet befizetni. (Az első félévi befizetéshez szükséges csekk a folyóirat mellékletében található.)

Remélem, hogy kezdeményezésünk segíteni fogja az érintett intézmények közötti kapcsolat létrehozását, illetve a meglévő kapcsolatok elmélyítését és ezen keresztül a 21. század küszöbén elvárható, a fejlődést segítő közélet kialakítását.

Baráti üdvözléssel

Glatz Ferenc

Budapest, 1998. október

sadalmi szervezet elnöke az Akadémia elnöke, ideiglenes vezetőségének tagjai — egyben alapító tagjai — pedig az Akadémia választott vezetői és tudományos osztályainak elnökei. Az alapító közgyűlés elfogadta az egyesület alapító okiratát és a klub házirendjét, megállapította az egyéni és a pártoló tagdíjak mértékét. Ezt követően az Akadémia benyújtotta a szükséges dokumentumokat a cégbírósági bejegyzéshez.

Az önálló jogi személyként működő egyesület létrehozásának legfőbb célja az volt, hogy a klub az Akadémiától mind pénzügyileg, mind szervezetenként jól elkülöníthető módon működjön, és a kutatási célú költségvetési pénzeket semmiképpen ne használhassák fel a klub céljaira. A döntések szerint a klub működése csak önfenntartó módon történhet.

A fentiekkel egyidejűleg az egyesület elnöke levéllel fordult a kétszáz legnagyobb hazai vállalat vezetőjéhez és az Akadémia köztestületének tagjaihoz, amelyben felhívta a figyelmet a remélhetően még az első félévben megnyíló klub igénybevételeének lehetőségére. Áprilisban elkészült az egyesület és az üzemeltető közötti szerződés is.

A működés tartalmi lépései

A klub az alapítás céljainak megfelelően elsősorban tagjainak — és azok vendégeinek — kíván lehetőséget nyújtani a rendszeres találkozásra, párbeszédre. Természetesen az eredményes működéshez az is szükséges, hogy a klub megfelelő, tartalmas programokat is szervezzon. Ebben messzemenően építeni kíván az 1954 óta működő Tudósklub szervezetére, hagyományos rendezvényeire. A tervek között szerepel kamarakoncertek rendezése és előadóestek szervezése. A klub működésében természetesen helyet kell kapnia az Akadémia művészeti gyűjteményével kapcsolatos programoknak is.

A klub eredményes működése érdekében az Akadémia és az egyesület vezetői most és a jövőben is számítanak a köztestületi tagok javaslataira, és az azok megvalósításában való aktív részvételükre.

Zilahy Péter

az Akadémiai Klub Egyesület titkára

AZ AKADÉMIAI KLUB ALAPSZABÁLYA

1. Általános rendelkezések

1.1. Az Egyesület neve: Akadémiai Klub (a továbbiakban: klub)

1.2. A klub székhelye: 1051 Budapest, Roosevelt tér 9.

1.3. A klub önkormányzati elven működő egyesület. A klub jogi személy.

2. A klub célja és feladatai

A klub célja, hogy a hazai tudományos és gazdasági élet meghatározó vezetői, szakemberei és egyéniségei egyedi környezetben, magas színvonalú szolgáltatást nyújtó, klubszerűen működő helyen találkozhassanak egymással és vendégeikkel, ezzel is elősegítve a tudomány és a gazdaság párbeszédét, gyümölcsöző együttműködését, valamint a tagok szabadidejének kulturált eltöltését.

A Klub e cél elérése érdekében szervezi és elősegíti az e körbe tartozó személyek rendszeres, bensőséges és zárt körű találkozását.

3. A klub tagsága

3.1. A klub tagjai:

– az alapítók, továbbá

– a Magyar Tudományos Akadémia (a továbbiakban: Akadémia) köztestületének azon tagjai (akadémiai rendes, levelező, valamint külső tagok, továbbá tudományos fokozattal rendelkező, nyilvántartott köztestületi tagok), valamint

– az európai nemzetközi akadémiák valamelyikének azon magyar tagjai, és

– az Akadémia vezető megbízású azon köztestviselői,

akik elfogadják a klub alapszabályát, belépési szándékukat a belépési nyilatkozat aláírásával kifejezésre juttatják, és fizetik a tagdíjat.

– Úgyszintén a klub tagjai lehetnek azok a közéleti személyiségek is, akiknek a klubtagságot a klub vezetősége felajánlja, feltéve, hogy a felajánlás elfogadásával a belépési nyilatkozatot aláírják, a klub alapszabályát elfogadják, és fizetik a tagdíjat.

A tag felvételéről a klub vezetősége dönt.

A köztisztviselői vezetői megbízás lejártát követően a klub vezetőségétől kérni lehet a tagság fenntartását, illetve a tagság megszerzését.

Jogi személy a klubnak csak pártoló tagja lehet. A pártoló tagsággal bíró jogi személy által megjelölt természetes személyek látogathatják a klubot és részt vehetnek annak rendezvényein.

3.2. A tagság (a pártoló tagság) megszűnése

3.2.1. a természetes személy elhalálozásával, illetve a jogi személy megszűnésével,

3.2.2. a klubból való kilépéssel, amit írásban kell bejelenteni,

3.2.3. törléssel, ha a tag (pártoló tag) felszólítás ellenére sem tesz eleget a tagdíjfizetési kötelezettségének,

3.2.4. kizárással, ha a tag a klub szabályzatát súlyosan és szándékosan megsérti.

3.3. A törlésről és kizárásról hozott határozat ellen a tag 15 napon belül fellebbezhet a közgyűléshez. A fellebbezésnek a kizárás végrehajtására felfüggesztő hatálya van.

3.4. A tag jogai

3.4.1. tanácskozási és szavazati joggal részt vehet a klub közgyűlésén és egyéb rendezvényein,

3.4.2. megválaszthatja és őt is megválasztathatják a klub vezetőségébe tisztségviselőnek,

3.4.3. javaslatokat, előterjesztéseket tehet a klub bármely szervéhez és tisztségviselőjéhez,

3.4.4. igénybe veheti a klub célja érdekében a klub által közvetlenül vagy közvetve biztosított lehetőségeket, szolgáltatásokat.

3.5. A tag kötelezettségei

3.5.1. a klub vezetői tisztségére történő választását követően a tisztséggel járó feladatok legjobb képessége szerint ellátása,

3.5.2. tagsági díj fizetése,

3.5.3. a pártoló tag esetében pártoló tagsági díj fizetése,

3.5.4. a klub alapszabályának és házirendjének betartása.

4. A klub szervezete

4.1. A klub legfőbb szerve a *közgűlés*. A közgűlés a tagok összessége, amely a klubot érintő minden kérdésben dönthet.

4.1.1. A közgűlés kizárólagos hatáskörébe tartozik:

- a) az alapszabály megállapítása elfogadása, módosítása,
- b) a Klub Vezetőség és a Számvizsgáló Bizottság megválasztása, visszahívása,
- c) a Klub Vezetőség munkájáról szóló beszámoló elfogadása,
- d) döntés valamely tag kizárása (törlése) ellen benyújtott fellebbezésről,
- e) a klub felosztatásának vagy más társadalmi szervezettel történő egyesülésének kimondása, a meglévő vagyronról történő döntés.

4.1.2. A közgűlés lehet rendes vagy rendkívüli:

- a) a rendes közgűlést háromévenként egy alkalommal kell összehívni, az alapítást követően az első rendes közgűlésre 1999-ben kerül sor;
- b) rendkívüli közgűlést kell összehívni, ha a tagok legalább 1/10-e azt (az ok megjelölésével) írásban kéri, ha a klub vezetősége azt indokoltnak tartja, vagy ha a felügyeletet gyakorló szerv írásban indítványozza.

4.1.3. A közgűlés idejét, helyét és napirendi pontjait a Klub Vezetőség a közgűlést megelőzően 15 nappal előbb hirdeti meg.

4.1.4. A közgűlés határozatképes, ha azon a tagok legalább 15%-a + 1 fő jelen van. Ha a közgűlés nem határozatképes, akkor 30 napon belül újból, azonos tárgysorozattal össze kell hívni. Ez a közgűlés a megjelenetek számára való tekintet nélkül határozatképes.

4.1.5. A közgűlésen a tagok a határozatokat nyílt szavazással hozzák meg. A határozatok elfogadásához általában az érvényes szavazatok egyszerű többsége szükséges.

4.1.6. Az első közgűlés tagjai az egyesület alapítói.

4.1.7. A közgűlésről jegyzőkönyvet kell készíteni, amelyet a klub elnöke, a jegyzőkönyv vezetője és két hitelesítő klubtag ír alá.

4.2. A *Klub Vezetőség* a klub ügyintéző és képviselő szerve. Két közgűlés között intézi

és szervezi a klub tevékenységét, dönt a közgűlés nem kizárólagos hatáskörébe tartozó ügyekben.

A Klub Vezetőség létszáma 17 fő, akiket a közgűlés választ nyílt szavazással 1999-től 3 évre. Az alakuló közgűlést követő első közgűlésig a vezetőség tagjai az egyesület alapítói. A Klub Vezetőség tanácskozási jogú tagja a klubigazgató, aki ellátja a klub működésével kapcsolatos ügyintézési feladatokat.

A Klub Vezetőség szükség szerint, de évente legalább 2 alkalommal tart ülést, határozatait nyílt szavazással, szótöbbséggel hozza meg. Üléseiről emlékeztetőt készít, amelyet a klub elnöke és egyik titkára ír alá.

4.2.1. A Klub Vezetőség feladatai

- a) előkészíti a közgűléseket,
- b) megállapítja az éves költségvetést,
- c) a jóváhagyott költségvetés alapján gazdálkodik, szervezi a klub tevékenységét,
- d) meghatározza a következő időszak teendőit, feladatait,
- e) meghatározza a tagsági díjat és a klub helyiségeinek házirendjét,
- f) megállapítja a klub által szervezett rendezvények, illetve nyújtott szolgáltatások kívülállók által történő igénybevételének feltételeit,
- g) dönt a tagságból való törlésekről, valamint a kizárásokról,
- h) meghatározza saját ügyrendjét,
- i) beszámol a közgűlésnek a végzett munkáról.

4.2.2. A klubot az elnök képviseli és rendelkezik a klub bankszámlájáról az e célra kijelölt másik aláíróval együttesen. Az elnök akadályoztatása esetén képviseleti jogát — a klub vezetősége által megállapított szabályok szerint — a vezetőség bármely tagjára átruháztatja.

4.2.3. A titkárok a klub vezetőségének tagjai, és ellátják az Akadémiai Klub működésével kapcsolatos operatív, szervezési feladatokat. A titkárokat a közgűlés választja.

4.3. *Számvizsgáló Bizottság* rendszeresen ellenőrzi a klub gazdálkodását, pénz- és vagyonkezelését, amelyről jelentést készít a közgűlés részére.

A bizottság létszáma 3 fő. A bizottság megválasztja elnökét, megállapítja tevékenységének szabályait, határozatait szótöbbséggel hozza.

5. A klub vagyona

5.1. A klub önálló vagyona elsősorban a tagdíjakból, a pártoló tagdíjakból képződhet.

5.2. A klub a társadalmi szervezetekre vonatkozó gazdálkodási és vagyonkezelési jogszabályok előírásainak megfelelő rend szerint, éves pénzügyi terv alapján működik.

5.3. A klub kiadásai: működési költségek, bérleti díjak, rendezvények költségei, tiszteletdíjak és egyéb kiadások.

5.4. Azokban a kérdésekben, amelyekről jelen alapszabály nem rendelkezik, a Polgári Törvénykönyv, valamint az egyesülésről

szóló 1989. évi II. törvény vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni.

Budapest, 1998. március hó 31.

Az Akadémiai Klub alapszabályát az 1998. március 31-én megtartott rendkívüli közgyűlés a módosításokkal egységes szerkezetben 7/1998. sz. közgyűlési határozatával elfogadta.

Budapest, 1998. március hó 31.

Glatz Ferenc
(az Akadémiai Klub elnöke)

AZ AKADÉMIAI KLUB HÁZIRENDJE

Az Akadémiai Klub Egyesület Vezetősége a klub házirendjét az alábbiak szerint állapítja meg:

1. A klubot zárt körű, kizárólag az Akadémiai Klub Egyesületének tagjai és pártoló tagjai (a továbbiakban együtt klubtagok), valamint — 14 éven aluli gyermekek kivételével — az általuk meghívott vendégek látogathatják.

2. A belépéshez az érvényes klubtagsági kártya felmutatása szükséges.

3. A klubtag egy fő vendég behozatalára jogosult. Előzetes bejelentés alapján — korlátozott számban — lehetőség van a klubtag közvetlen családtagjainak (házastárs, élettárs, gyermek) vendégül látására is.

4. A vendégek és a meghívott családtagok (a továbbiakban: vendégek) a klubtag kíséretében léphetnek be, illetőleg tartózkodhatnak a klubban.

5. A klub január 1-jétől június 30-ig és szeptember 1-jétől december 31-ig hétköznaponként 8–24 óráig tart nyitva. Az asztalfoglalás — korlátozott számban — előzetes bejelentés alapján, egyébként az érkezés sorrendjében történik.

6. A nyitvatartási időben a napszakkal megfelelő, folyamatos étkezési, italfogyasztási lehetőség, napilapok, folyóiratok, valamint egyéb szolgáltatások állnak rendelkezésre.

7. A klubot a tagok és vendégeik egymás iránti tiszteletből alkalomhoz illő, polgári öltö-

zetben (urak öltönyben, nyakkendővel) látogathatják, betartva a házirend, valamint a társasági viselkedés általános, elfogadott szabályait.

8. A zavartalan klubélet érdekében a fényképezés, a videó- és hangfelvételek készítése tilos, telekommunikációs eszközök (telefon, rádiótelefon, személyhívó-készülék) használata csak az ilyen célokat szolgáló külön helyiségekben megengedett.

9. Az igénybe vett szolgáltatások ellenértékének megfizetése alkalmanként készpénzben vagy a taggal történt megállapodás alapján hitelkártyával, illetőleg más készpénzkímélő fizetési mód szerint lehetséges. A klub személyzete a számla rendezését vendégtől nem igényelheti és nem fogadhatja el.

10. A klubtag a házirend betartására figyelemztethető. Az egyesület vezetősége a klubtagot a klub látogatásától a házirend ismételt vagy súlyos megszegése esetén meghatározott időre eltilthatja, illetőleg a tagsági jogviszony az egyesület alapszabályában foglaltak szerint megszüntethető.

11. A klub működéséért és a házirend betartásáért az egyesület vezetősége által megbízott klubigazgató felelős.

Budapest, 1998.

Akadémiai Klub Vezetősége

BOLYAI JÁNOS KUTATÁSI ÖSZTÖNDÍJ

Az Akadémia 1997/3. számában beszámoltunk a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj keletkezéséről, majd közzétettük a szervezeti és működési szabályzat mellett az ösztöndíj pályázati felhívását (Akadémia 1998/1. sz. 42–44. p.). Az elmúlt hónapokban, a beérkezett pályázatok elbírálását követően, a friss ösztöndíjasok kutatói munkája beindult, az ösztöndíj kuratóriumának tagjai pedig már a következő évi pályáztatást készítették elő. Az elmúlt fél év tapasztalatairól és tanulságairól kérdeztük a kuratórium elnökét, Gergely János akadémikust.

— 1996 őszén és 1997 tavaszán az MTA vezető szervei, Glatz Ferenc elnök kezdeményezésére, sokat foglalkoztak egy új, a már meglévő ösztöndíjakhoz képest mást, bizonyos kutatói rétegek számára többet nyújtó pályázati rendszer kidolgozásán. A kitartó munka eredményes volt, hiszen a kormány rendeletet alkotott (156/1997. IX. 19.) a Bolyai János Kutatási Ösztöndíjról. Miben rejlik az ösztöndíj újszerűsége?

— Mindenekelőtt hangsúlyoznunk kell, hogy a kezdeményezés az ösztöndíj létrehozására a Magyar Tudományos Akadémiától, vagyis a magyar kutatói réteg autonóm szervezetétől indult ki. Újszerűsége elsősorban „hézagpótló” jellegéből adódik, hiszen annak a kutatói rétegnek ad lehetőséget munkája magasabb szintű végzéséhez, amely a PhD-képzésben már nem, a Széchenyi Professzori Ösztöndíjban pedig még nem részesülhet. Ez utóbbi két pályázati, képzési rendszer egyébként is elsősorban az egyetemi oktatást és kevésbé a kutatói munkát támogatja. A Bolyai János Kutatási Ösztöndíj a 40 éven aluli, tudományos fokozattal rendelkező vagy — a pályázati kiírás feltételeinek megfelelően — képességeit tudományos kutatásra bizonyítani tudó személyek számára jött létre. A korábban említett PhD-képzésben részt vevő fiatal kutatók számára a rendelkezésre álló hároméves időszak gyakran nem elegendő. Az utolsó évben

a munka befejezése, pl. a folyamatban lévő kísérletek eredményeinek összegzése vagy a két tudományos szintű dolgozat nemzetközi szaklapban történő publikálása miatt, gyakran nem teljesíthető. Ha azonban lehetőség nyílik a kutatómunka befejezésére egy következő, 1–3 éves nyertes pályázat segítségével, akkor ösztönözzük a fiatal kutatókat, hogy munkájukat itthon fejezzék be. Vagyis közvetve, de az ösztöndíj pozitívan befolyásolhatja az „agyelszívás” problémáját is.

— A külföldön élő magyar kutatók számára is van lehetőség a pályázásra?

— A Bolyai János Kutatási Ösztöndíj nyitott a külföld felé, az 1998. március 31-ig beérkezett 75 pályázatból 25-öt külföldön élő kutató nyújtott be. A külföldön élő pályázók magas számát magyarázzák a számukra nyújtott igen kedvező feltételek is, pl. az MTA elnökének kezdeményezésére ingyenes kollégium áll a nyertes pályázók rendelkezésére.

A kuratórium nem zárkózik el a külföldön élő nem magyar kutatók „idehívásától” sem, azonban ez még számtalan megoldásra váró problémát vet fel.

— Jelent-e konkurenciát az ösztöndíj más pályázatokkal szemben?

— Azoknak a fiatal kutatóknak, akik a Bolyai Kutatási Ösztöndíjat pályázzák meg, lehetőségük van pályázatukat máshová is benyújtani, így a konkurencia elsősorban a nívó megtartásában, a minőség magas fokának növelésében van. Az ösztöndíj az MTA égisze, egyúttal ellenőrzése alatt működik.

Így a minőség zálogát e tudományos műhely biztosítja.

— *Hogyan működik az ösztöndíj kuratóriuma?*

— A kuratóriumnak 9 tagja van, a tagságra az MTA tudományos osztályai adnak javaslatot, de a kuratórium független az osztályoktól. A pályázatok beérkezését követően a kuratórium mellett működő bizottságok végzik ezek elbírálását, meghatározzák a pályázatok sorrendjét, melyen a kuratórium nem változtathat. A kuratórium azonban meghatározza — a szakmai szempontok szigorú betartása mellett —, hogy az egyes szakterületek támogatása mennyiben indokolt és szükségszerű. A szakterületek támogatottságának mértékét tehát a kuratórium dönti el. Vagyis a tudánypolitika nem mellőzhető a kuratórium munkájában, és ezen keresztül a pályázatok elbírálásában sem.

A bizottságok tagságára szintén az MTA tudományos osztályai adnak javaslatot, de ezek is függetlenül működnek.

— *Az első pályázati év után milyen feladatok várnak a kuratóriumra és a mellette működő bizottságokra?*

— A pályázóknak évente számot kell adniuk munkájukról. Az évi jelentések a bizottságokhoz futnak be, amelyek elbírálják a teljesítményt. A döntés a bizottságok kezében van, amennyiben a munka nem felel meg a követelményeknek, akár az ösztöndíj megvonására is sor kerülhet. Az értékelés rendszerének tökéletesítéséhez is szükség van az első év tapasztalataira, amely komoly megterhelést jelent a kuratórium és a bizottság tagjai számára egyaránt. Az elmúlt fél év tapasztalatai azonban nagyon kedvezőek, hiszen a pályázók komoly szakmai felkészültséggel és igen nagy lelkesedéssel kezdtek hozzá kutatómunkájukhoz, az ösztöndíj kuratóriumának és a bizottságoknak a munkáját pedig kitűnő adminisztráció segíti az MTA Doktori Tanácsa részéről.

— *Reméljük, hogy a közös konstruktív munka az első és a következő években is pozitív eredményeket hoz a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj működtetői és pályázói számára egyaránt.*

Az interjút készítette: Párizs Ágnes

BOLYAI-ÖSZTÖNDÍJAT NYERTEK MEGOSZLÁSA
FOKOZAT ÉS A KÉRT IDŐTARTAM SZERINT

Osztályok	Benyújtott pályázat	Felvettek	Kandidátus	PhD	Fokozat nélkül	1 év	2 év	3 év
I.	75	28	7	7	14	2	4	22
II.	96	41	8	13	20	—	5	36
III.	47	21	9	8	4	1	6	14
IV.	81	32	17	8	7	1	5	26
V.	103	41	12	14	15	—	5	36
VI.	99	40	15	19	6	—	7	33
VII.	83	34	21	10	3	2	6	26
VIII.	93	39	13	17	9	1	5	33
IX.	57	22	9	5	8	—	7	15
X.	43	19	6	11	2	—	2	17
XI.	70	28	16	10	2	1	2	25
Összesen	847	345	133	122	90	8	54	283

BOLYAI ÖSZTÖNDÍJAT NYERTEK MEGOSZLÁSA
A PÁLYÁZÓ EREDETI MUNKAHELYE SZERINT*

Intézmény	Jelentkezett	Felvett	Százalék
MTA	163	94	57,67
BME	90	29	32,22
ELTE	81	34	41,98
KLTE	44	15	34,09
SOTE	39	17	43,59
JATE	36	15	41,67
ME	31	13	41,94
DOTE	31	12	38,71
GATE	23	9	39,13
SZOTE	19	9	47,37
VE	14	6	42,86
JPTE	14	3	24,43
POTE	13	5	38,46
BKE	11	6	54,55
ZMNE	11	3	27,27
DATE	10	3	30,00

* legalább tízen pályáztak az intézményből

BOLYAI-ÖSZTÖNDÍJRA PÁLYÁZÓK MEGOSZLÁSA
ÉLETKOR SZERINT

Életkor	Kandidátus	PhD	Fokozat nélkül	Összesen
40–	—	—	3	3
35–40	143	125	102	370
30–35	68	111	134	313
25–30	8	39	107	154
25 alatt	—	—	7	7
Összesen	219	275	353	847

SZEMÉLYI HÍREK

A TUDOMÁNY DOKTORAI LETTEK (1998. június 1–szeptember 30.)

CZIGÁNY Lóránt: A nyugati magyar irodalom mibenléte. Bíráló b.: Németh G. Béla, Bodnár György, Tamás Attila, Jankovics József, Széles Klára, Pomogáts Béla; opponensek: Dávidházi Péter, Fried István, Görömbei András; 94%.

HALMAI Péter: Fordulópont versus kiigazítás. A közös agrárpolitika reformjának hatásai és dilemmái. Bíráló b.: Csáki Csaba, Udovecz Gábor, Tomcsányi Pál, Lökös László, Németi László, Széles Gyula, Ferenczi Tibor; opponensek: Palánkai Tibor, Mészáros Sándor, Pálovics Béláné; 100%.

KOZMUTZA Kornélia: A szeparált molekula-pálya-módszer alkalmazása kölcsönhatási energia számítására. Bíráló b.: Nagy Károly, Sarkadi László, Beleznay Ferenc, Fogarasi Géza, Nemes László; opponensek: Gáspár Rezső, Mayer István, Nagy Ágnes; 86%.

AZ MTA DOKTORAI LETTEK (1998. június 1–szeptember 30.)

BICZÓK László: Fotokémiai energiavesztési és elektronátadási folyamatok kinetikája. Bíráló b.: Liszi János, Horváth Ottó, Bazsa György, Nagypál István, Nemes László, Nyikos Lajos, Papp Sándor, Wojnárovits László; opponensek: Horváth Attila, Joó Ferenc, Surján Péter; 95%.

CSANÁDY Andrásné: Szilárd fázisú reakciók metastabil alumínium-átmeneti fém anyagrendszerekben. Bíráló b.: Prohászka János, Nagy Elemér, Lendvai János, Ginsztler János, Fuchs Erik, Káldor Mihály, Roósz András, Tardy Pál; opponensek: Beke Dezső, Pokol György, Verő Balázs; 90%.

ÉRDI Bálint: Vizsgálatok az égi mechanikai háromtest-problémában. Bíráló b.: Marx György, Fejes István, Almár Iván, Perjés Zoltán, Pócsik György, Seidl Béla; opponensek: Meskó Attila, Ill Márton, Kovács Géza; 95%.

FAIGEL Gyula: Nukleáris rezonanciaszórás a szilárdtestfizikában. Bíráló b.: Bor Zsolt, Szilágyi Edit Olga, Kálmán Alajos, Vértes Attila, Janszky József, Kiss Árpád Zoltán, Szőkefalvi-Nagy Zoltán, Szabó István; opponensek: Keszthelyi Lajos, Ungár Tamás, Bottyán László; 100%.

HORVÁTH István Tamás: Mechanistic Studies in Organometallic Chemistry and Homoge-

neous Catalysis: New Insights and Novel Catalyst Systems. Bíráló b.: Beck Mihály, Bakos József, Brücher Ernő, Margitfalvi József, Molnár Árpád, Kiss Tamás, Simándi László, Speier Gábor; opponensek: Joó Ferenc, Radics Lajos, Tóth Gábor; 100%.

HUSZ Sándor: Immunológiai rendellenességek és klinikai jelentőségük a bőrgyógyászati gyakorlatban. Bíráló b.: Petrányi Győző, Török László, Falus András, Gergely Péter, Medgyesi György, Merétey Katalin, Horváth Attila, Szegedi Gyula, Czirják László, Maródi László; opponensek: Schneider Imre, Kárpáti Sarolta, Varga László; 100%.

KEMÉNY Lajos: Lipidmediátorok, citokinek és neuropeptidek a bőrben, szerepük a psoriasis vulgaris patogenezisében. Bíráló b.: Muszbek László, Pálóczi Katalin, Falus András, Horkay Irén, Szekeres Júlia, Horváth Attila, Nagy Gyula, Szegedi Gyula, Czirják László, Daróczy Judit; opponensek: Gergely Péter, Füst György, Kárpáti Sarolta; 100%.

KESZEI Ernő: Gerjesztés, energiaátadás, elektronszolvatáció vizsgálata szubpikoszekundumos időskálán. Bíráló b.: Bérces Tibor, Radnai Tamás, Horváth Attila, Jancsó Gábor, Lévy Béla, Nyikos Lajos, Papp Sándor, Lőrincz András; opponensek: Pálincás Gábor, Schiller Róbert, Wojnárovits László; 95%.

KOLLER Ákos: A hemodinamikai erők és az endotél szerepe a mikroerek ellenállásának szabályozásában. Bíráló b.: Szolcsányi János, Szentmiklósi József, Papp Gyula, Mitsányi Attila, Édes István, Farsang Csaba, Koltai Mária Zsófia, Sándor Péter, Hamar János, Nagy Sándor; opponensek: Juhász Nagy Sándor, Naszladý Attila, Pogátsa Gábor; 100%.

KORINEK László: Félelem a bűnözéstől. Bíráló b.: Király Tibor, Irk Ferenc, Sajó András, Cséka Ervin, Szabó András, Zlinszky János; opponensek: Gönczöl Katalin, Horváth Tibor, Vavró István; 100%.

KULCSÁR Zsuzsanna: Korai személyiségfejlődés és énfunkciók. Bíráló b.: Csányi Vilmos, Bugán Antal, Friedrich Péter, Illyés Sándor, Mészáros István, Bagdy Emőke, Kopp Mária, Halász Péter, Trixler Mátyás; opponensek: Ádám György, Czigler István, Erős Ferenc; 90%.

LANG Ferenc: Az etiolált növények zöldülési folyamata. Bíráló b.: Király Zoltán, Tuba Zoltán, Dudits Dénes, Erdei László, Maróti Péter; oppo-

nensek: Demeter Sándor, Horváth Gábor, Lehoczki Endre; 100%.

LÁSZLÓ Ferenc: Mikrocirculáció változásai kóros állapotokban endogén vasoaktív anyagok hatására. Bíráló b.: Magyar Kálmán, Péter Ferenc, Telegdy Gyula, Kovács L. Gábor, Bertók Loránd, Farsang Csaba, Furka István, Kovács László, Mózsik Gyula, Rosivall László; opponensek: Fehér János, Fischer Emil, Monos Emil; 94%.

OROSZ István: Földbirtoklás, mezőgazdasági termelés és agrártársadalom Debrecenben 1850–1918 között. Bíráló b.: Szabad György, Nagy József, Pölöskei Ferenc, Varga János, Balogh István, Beluszky Pál, Somogyi Éva, Tóth Tibor, Hoffmann Tamás; opponensek: Niederhauser Emil, Balassa Iván, T. Mérey Klára; 100%.

RÁBAI Gyula: Periodikus és kaotikus pH-oszcillációk. Bíráló b.: Kőrös Endre, Turányi Tamás,

Bérces Tibor, Csányi László, Farkas Henrik, Nagypál István, Paál Zoltán, Dombi András; opponensek: Érdi Péter, Horváth Attila, Noszticzius Zoltán; 100%.

SZALAI Erzsébet: Civil társadalom és elitek a magyarországi rendszerváltásban. Bíráló b.: Kulcsár Kálmán, Csepeli György, Bayer József, Bródy András, Farkas János, Gábor R. István; opponensek: Szelényi Iván, Kolosi Tamás, Gazsó Ferenc; 100%.

VARRÓ András: Az antiaritmiás hatás elektrofiziológiai analízise. Bíráló b.: Magyar Kálmán, Kalász Huba, Szolcsányi János, Hadházy Pál, Antalóczy Zoltán, Farsang Csaba, Juhász Nagy Sándor, Kelemen Károly, Kovács László, Hernádi Ferenc; opponensek: Édes István, Pogátsa Gábor, Tenczer József; 94%.

HALOTTAINK

1998. január 27-én váratlanul elhunyt **UDVARDY MIKLÓS**, az MTA külső tagja, a California State University (Sacramento) ny. professzora, a Kossuth Lajos Tudományegyetem díszdoktora, számos külföldi tudományos társaság, ill. folyóirat szerkesztőbizottságának tagja.

Tudományos munkásságát a sokrétűség, a rendkívüli eredetiség és a példamutató precizitás jellemezte. Kiemelkedőt alkotott az amerikai madarak biogeográfiája, a tengeri madarak ökológiája, az állatfajok közötti versengés kutatása, a gerinces állatok kommunikációjának evolúciója terén.

1998. április 17-én, életének 87. évében elhunyt **BÁLINT PÉTER**, az MTA rendes tagja, a SOTE ny. egyetemi tanára, tudományos tanácsadó, az Elméleti Orvostudományi Tudományos Bizottság tagja, Senator Honoris Causae Universitatis, a Deutsche Physiologische Gesellschaft, a Deutsche Nephrologische Gesellschaft tiszteleti tagja, az Akadémiai Díj kitüntetettje.

Személyében a magyar orvostársadalom kiemelkedő, iskolateremtő egyénisége, a vesefiziológia és experimentális vesepatológiai kutatások kiváló művelője távozott körünkől.

1998. április 20-án, életének 68. évében elhunyt **TÜDŐS FERENC**, az MTA rendes tagja, az ELTE Kémiai Technológiai és Környezetkémiai Tanszékének egyetemi tanára, az MTA–ELTE Makromolekuláris Kémiai Kutatócsoportjának vezetője, számos hazai és nemzetközi tudományos szervezet, bizottság és folyóirat szerkesztőbizottságának tagja, a Szlovák Kémiai Társaság tiszteleti tagja, az Állami Díj és a Magyar Köztársaság Csillagrendje kitüntetettje.

Személyében a magyar tudományos közélet, a hazai és a nemzetközi makromolekuláris kémiai kutatások kiemelkedő, iskolateremtő alakja távozott körünkől.

1998. április 20-án, életének 89. évében elhunyt **PREISICH GÁBOR**, az MTA rendes tagja, Budapest díszpolgára, a Budapesti Műszaki Egyetem címzetes egyetemi tanára, az Ybl- és a Herder-díj kitüntetettje, a Hild János-emlékérem, a Pro Urbe aranyérem és a Reitter Ferenc-díj, a Magyar Urbanisztikai Társaság vezetőségének, az MTA Építészettörténeti és Elméleti, Építészettudományi, Településtudományi Bizottságainak tagja, a Deutsche Akademie für Städtebau und Landesplanung levelező tagja.

1998. június 9-én életének 92. évében elhunyt **TARJÁN GUSZTÁV**, az MTA rendes tagja, a Miskolci Egyetem tiszteletbeli doktora, Ásványelőkészítési Tanszékének ny. egyetemi tanára, Kossuth-díjas akadémikus.

Személyében a magyar bányásztársadalom nemzetközileg elismert, kiemelkedő iskolateremtő egyénisége, az ásványelőkészítés kiváló művelője távozott körünkől.

1998. augusztus 15-én, életének 77. évében elhunyt **POLINSZKY KÁROLY**, az MTA rendes tagja, professor emeritus, kutatóprofesszor, az MTA volt alelnöke, a BME és a VVE volt rektora, az MTA Műszaki Kémiai Kutatóintézet volt igazgatója, tanszékvezető egyetemi tanár, volt oktatási miniszter, a VE díszdoktora, számos hazai és nemzetközi szervezet és bizottság tagja, a Kossuth-díj és az Apáczai Csere János-díj kitüntetettje.

Emléküknek tisztelettel adózunk!

A KÖZPONT HÍREI

július 23. A Külügyi Társaság rendezésében Martonyi János külügyminiszter előadást tartott az MTA-n. Áttekintette az elmúlt évek magyarországi Európa-politikáját, részletesen szólt hazánk európai uniós stratégiájának alakulásáról. Az előadást követő kérdések az új kormányzat Európa-politikáját, az ezt vivő adminisztráció személyi összetételét érintették. Az ülésen Kosáry Domokos, a Külügyi Társaság elnöke elnökölt. A rendezvényen megjelent az Akadémia vezetőségének több tagja (alelnökök, osztályelnökök, Glatz Ferenc az elnökségben foglalt helyet).

augusztus 6. Glatz Ferenc elnök és Teplán István főosztályvezető tárgyalásokat folytatott a Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium, valamint a Környezetvédelmi Minisztérium új helyettes államtitkáraival a természettudományos kutatóbázisnak adandó megrendelésekről, a stratégiai kutatásokban való tárcarésztételről. Mindkét tárca képviselője úgy nyilatkozott, hogy az eddigi együttműködések és a megrendeléseket folytatni kívánják.

augusztus 10. Pál László, a MOL elnöke az MTA elnökének meghívására tárgyalásokat folytatott a vállalaton belül adódó kutatási lehetőségekről, az akadémiai intézeteknek (elsősorban a kémiai, földtudományi kutatásoknak) adható megrendelésekről. Ennek rögzítésére közös előkészítő bizottság kiküldésében egyeztek meg. Megállapodás született arról is, hogy a MOL 10 millió forintos alapítványt tesz az MTA-n folyó földtudományi és ehhez kapcsolódó kémiai, fizikai, térképészeti kutatások díjazására.

augusztus 12. Az elnök meghívta László Csaba pénzügyminisztériumi államtitkárt a még függőben maradt akadémiai költségvetési kívánások megtárgyalására. A tárgyalás egy részén jelen volt Aradi Zsolt, a Pénzügyminisztérium főosztályvezetője, Keviczky László főtisztár és Csomó István főosztályvezető. Az MTA tervezett költségvetése 19 milliárd 280 millió forint. (Az 1998. évi tényleges költségvetési keret 15 milliárd 14 millió volt.) Júliusban a PM-javaslat nem emelkedést, sőt még az 1998. évi tényleges támogatás csökkentését irányozta elő: 14 milliárd 493 millió forintra. Ebben a tervzetben lényegében az új kezdeményezéshez szánt pénzeket (intézet-

konszolidáció tervezett harmadik évi 600 millióra, sőt az 1998. évi fel nem használt összegek) a könyvtár konszolidációjához, a stratégiai kutatásokhoz, más fejlesztésekhez, IIF az OTKA növekedésre szánt összegeket sem ítélték meg. Közbenjárásra július végén ez a megkínált összeg 16 milliárd 663 millióra emelkedett, amely már tartalmazta az OTKA-emelést, az intézetkonszolidáció összegeit. Most, az augusztus 12-i tárgyaláson ez az összeg 17 milliárd 535,5 millióra emelkedett, tartalmazva most már a könyvtár, beruházás, az IIF-beruházások stratégiai kutatások, pénzkereteit is. A tárgyaláson külön egyeztetést kért az elnök és a főtisztár az akadémiai kutatói bérekre, az érdekegyeztető tanáccsal folytatott tárgyalásoktól függően is. A megbeszélésen a PM-államtitkár hangsúlyozta: fő törekvése, hogy az MTA nemzeti önállósága biztosítva legyen, nemzeti stratégia alternatívák feltárására, tudományos infrastruktúrájára (könyvtár, IIF és egyéb működésre.) Ezért az egyéb működési költségek mellett ezt javasolja preferálni.

szeptember 10. Sipos István, a MÁV Rt. vezérigazgatója, Takácsy Gyula, az igazgatótanács elnöke és Glatz Ferenc, az MTA elnöke megállapodást írtak alá a műszaki tudományok terén lehetséges kutatási együttműködésről (5 millió forint), valamint arról, hogy a MÁV évi 1 millió forintos díjat biztosít az Akadémián belül a közlekedési, műszaki kutatások elismerésére. A szerződés aláírását egyéves előkészítő munka előzte meg. A szerződés előkészítésében döntő szerepe volt Kerkápoly Endre ny. tanszékvezető egyetemi tanárnak, a műszaki tudomány doktorának.

TERÜLETI BIZOTTSÁGOK HÍREI

DEBRECENI TERÜLETI BIZOTTSÁG

június 3–5. A környezetvédelmi világnap alkalmából ünnepi ülést rendezett Debrecen Megyei Jogú Város Önkormányzata, Hajdú-Bihar Megye Önkormányzata, a Kossuth Lajos Tudományegyetem Környezettudományi Központja, a DAB és a Tiszántúli Környezetvédelmi Felügyelőség. Az ülésen tágabb és helyi környezetünk leginkább időszerű kérdéseiről, a környezetvédelem különböző területeiről a helyzetet legjobban ismerő szakértők tartottak beszámolót és jövőt is kutató előadásokat (Berényi Dénes: Világunkat fenyegető veszélyek; Dinya Zoltán: Környezetünk állapota kémikus szemmel; Thyll Szilárd: Környezetkímélő mezőgazdaság; Korcsogh György: Környezetvédelem a debreceni erőműben).

június 11. A DAB munkabizottsági elnökei számára tartott megbeszélést a Bizottság elnöke. Az első félév összefoglalását és a következő időszak feladatait egyeztető megbeszélés a DAB tevékenységét tekintette át. Megfogalmazódott a vélemény, hogy csak az tekinthető munkabizottságnak, ahol tényleges tevékenység folyik, s ne legyenek csupán formálisan működő testületek. Az intenzív munkát végzők nagyobb támogatásban részesülnek.

június 22. Az MTA régióban dolgozó tagjai találkoztak, hogy az Akadémiával kapcsolatos, de elsősorban a helyi tudományos, kutatási helyzetről tartsanak szokásos informális megbeszélést. A tanácskozás középpontjába került a mögöttünk lévő évszázadról való számadás és az előttünk lévő évszázad tudományának perspektívája.

július 2–4. *Geschichte der Erwachsenenbildung in Zentraleuropa 1939–1989* címmel rendezték meg a IV. Nemzetközi Felnőttnevelési Szimpóziumot, amely áttekintette a felnőttoktatás közép-európai történetét. Az első három tanácskozást különböző országokban rendezték. Első alkalommal került a szakmának ez a fontos konferenciája Magyarországra. A debreceni helyszínt megalapozta, hogy 1997-ben itt rendezték „A magyar felnőttoktatás története” c. konferenciát, s ez nagy elismerést aratott nemcsak a hazai, hanem a rendezésben és a programban részt vevő külföldi szakértők körében is. A rendezés joga

tehát az eddigi munka elismerését jelentette hazánkknak.

szeptember 19. A DAB Szociológiai Munkabizottsága a Magyar Szociológiai Társaság Nagyalföldi Szakosztályával és a KLTE Szociológiai Tanszékével közösen konferenciát rendezett *Multikulturalizmus és oktatás* címmel.

szeptember 22. A DAB tanácsa második félévi ülését tartotta. Ezen elsőként Berényi Dénes akadémikus, a DAB elnöke Kecskés Sándornak, a Közlekedési és Távközlési, Kiss Attilának, az Onkológiai, Szöőr Gyulának a Környezetföldrajzi Munkabizottságban, valamint Szekeres Melindának, a II. Társadalomtudományi Szakbizottságban végzett érdemes munkája elismeréseként kitüntető oklevelet adott át. Ezt követően tájékoztatást adott az előző félévi tevékenységről: a Pugwash Workshop üléséről, a MAB vezetőségével való együttes — kölcsönös tájékoztatást szolgáló — miskolci ülésről, a tiszafüredi kihelyezett ülésről, a Római Klub Tudományos Technológiai Csoportjának debreceni üléséről, a debreceni japán-magyar fizikai szakértői értekezletről, a PhD-képzés eddigi tapasztalatait összegző széles körű vitáról, a külső szakértők bevonásával tartott „Álföld, innováció, tudomány, kultúra” című műhelybeszélgetésről és a rokon témájú Területfejlesztési Kerekasztalról, a Debreceni Universitas alakulásáról rendezett nyíregyházi vitafórumról, valamint más rendezvényekről. Ismertetésre került a DAB pénzügyi helyzete — mely kedvezőbbnek mutatkozott a mélypontot képviselő előző évinél —, a DAB könyvtárának átrendezése vonatkozóan kialakított vezetőségi koncepció s a — némiképp fölfrissült, a kívánt élénkséget azonban még el nem érő — klubéletéről készített vezetői beszámoló. Berényi Dénes a Tudomány Világkonferenciája című budapesti rendezvényre vonatkozóan is rövid tájékoztatást nyújtott. A tanács megismerkedett a DAB-székház informatikai rendszerének helyzetével és a továbbfejlesztés terveivel. Állásfoglalás hangzott el az Északkelet-Magyarország területfejlesztésének fontos kérdéseire vonatkozóan. (Ez továbbküldésre is került az illetékes minisztériumhoz.) Pályázati és működési (szervezeti) kérdéseket is megtárgyaltak. — A DAB székházában D. C. Gajdusek „A kökorszaki kannibalizmusról a csúcs-

technikai kannibalizmusig" címmel tartott előadást. Az utóbbit tárgyalva a spongioform encephalopathiát okozó fehérjék fertőző ágensként való átvitelét említette.

MISKOLCI TERÜLETI BIZOTTSÁG

június 18. A MAB-klub vendége volt Staar Gyula, a Természet Világa című folyóirat főszerkesztője, aki az emberarcú tudományról tartott érdekes előadást a klubtagoknak.

június 19. *Minőségbiztosítás a gyermekotthonokban* címmel a MAB-székházban nyitották meg a kétnapos VIII. miskolci nemzetközi gyermekotthoni szakmai szemináriumot. A rendezvény és a miskolci Gyermekváros fennállásának 25. évfordulója tiszteletére kiállítást is rendeztek a MAB-székházban a gyermekek munkáiból és 25 év dokumentumaiból.

július 20–24. A Bolyai János Matematikai Társulat, a Miskolci Egyetem Matematikai Intézete és a MAB Matematikai-Fizikai Szakbizottsága *Dimension and Dynamics* címmel ötnapos tanácskozást tartott a MAB-székházban.

szepember 18. A MAB Orvosi és Egészségügyi Szakbizottsága és a Miskolci Gyermekegészségügyi Központ, csatlakozva a Gyermekbarátok Mozgalma által kezdeményezett „Gyilkosság nélküli képernyőt” mozgalomhoz, *Gyermekorvosok a média közvetítette agresszió ellen* címmel ankétot rendezett a MAB-székházban. A rendezvényen előadások hangzottak el a televízió és a gyermek lelki életének lehetséges kapcsolatairól, a műsorok nem kívánt hatásairól. Ezt követően nyílt vitára és beszélgetésre került sor a témák előadóival.

szepember 24. A MAB-klub vendége volt *Kolonits Ferenc*, aki *Mögöttünk London — előttünk a falanszter* című előadásával emlékezett meg a 175. éve született Madách Imre (1823–1864) akadémikus íróról. Az emlékbeszéd az előadónak „Az ember tragédiájá”-val való találkozásaira épült. Összefoglalta fiatalkori iskolai élményeit és Zichy Mihály (1827–1906) illusztrációinak nagy hatását.

PÉCSI TERÜLETI BIZOTTSÁG

augusztus 26–28. A PAB I. Sz. Szakbizottsága és az MTA Nyelvtudományi Intézete által szervezett *Fourth International Conference on The Structure of Hungarian* c. tanácskozáson hét

szekcióban negyven előadás hangzott el. Az előadók harmada külföldről (USA, Nagy-Britannia, Hollandia) érkezett. A program a kétévente sorra kerülő nemzetközi konferenciasorozat negyedik tanácskozása volt, melyen a magyar nyelv sajátosságait szintaktikai, szemantikai, morfológiai stb. szempontból elemezték az előadók.

szeptember 21. A Pécsi Akadémiai Bizottság Környezetvédelmi, Területfejlesztési és Településtudományi Szakbizottsága tudományos ülést rendezett a magyarországi uránbányászoknál kialakult tüdőrák esetek epidemológiai vizsgálatáról.

Az uránbányászok között jelentősen magasabb a tüdőrák-rizikó, mint az átlagpolgároknál. Ennek okaként részben a fokozott dohányzás, részben pedig a foglalkozási radonterhelés tehető valószínűleg felelőssé.

A tudományos ülés vitáját Tigyi József, a PAB elnöke vezette, az előadók Somfai Magdolna, Sándor János és Bárány Imre voltak. Az ülésen részt vettek a volt Mecseki Ércbánya Vállalat (amely most Mecsek Urán Környezetvédelmi Kft.-ként működik) vezető szakemberei is. Az előadást igen aktív vita követte. Az egymásnak ellentmondó megállapítások és a tudományos ülés levont következtetései egyértelműen a vizsgálatok folytatását indokolják.

Elemezni kell a dohányzási szokásokat, fel kell dolgozni a bányában különböző munkahelyeken mért dozimetriai értékeket, és ki kell terjeszteni a feldolgozást a teljes földalatti uránbányász populációra.

szeptember 25. A PAB a Janus Pannonius Tudományegyetemmel és a Művészetek Házával közösen *Szituáció* címmel tudományos konferenciával köszöntötte Bécsey Tamást, a JPTE professzorát és díszdoktorát 70. születésnapja alkalmából. A konferenciát Komlósi László rektorhelyettes, Kulcsár Szabó Ernő, az MTA levelező tagja és P. Müller Péter, a PAB I. Sz. Szakbizottságának elnöke nyitotta meg.

szeptember 26. Az Európai Májkutatók Társasága (European Association for the Study of the Liver), a Magyar Gastroenterológiai Társaság Hepatológiai Szekciója és a Pécsi Orvostudományi Egyetem közös posztgraduális kurzust rendezett a PAB-székházban *Alkoholos májbetegség* címmel.

A továbbképző kurzus rendkívül hasznos tapasztalatcserét biztosított az alkoholos májbetegség kutatásának közel száz kiváló európai szakértőjével. A POTE jelenlévő oktatói és a PAB Immunológiai Transzplantációs Munkabizottságának tagjai — más hazai szakemberekkel együtt

— aktívan vettek részt a megbeszéléseken. A külföldi vendéglőadók nagy elismeréssel nyilatkoztak a színvonalas rendezvényről.

SZEGEDI TERÜLETI BIZOTTSÁG

augusztus 24. A SZAB Pszichológiai és Neveléstudományi Szakbizottsága rendezésében került sor Szegeden a *II. Interdiszciplináris Szimmetria–Aszimmetria* konferenciára. Nyolc, különböző tudományterületen tevékenykedő kutató ismertette a témakört illető felfogását. Intenzív, eredményes eszmecsere alakult ki, megállapítván, hogy időszerű figyelni és figyelmeztetni az egyensúly megbomlásának különféle tüneteire, s ezek dinamizmusát elemezni kell.

szeptember 3–4. Az idén a Szegedi Akadémiai Bizottság adott otthont az MTA öt területi bizottsága elnökeinek és titkárainak soros munkaértekezlete számára. Telegdy Gyula, a SZAB elnöke a tanácskozás első napját arra szánta, hogy a résztvevők megismerkedhessenek a *Tudomány és regionalitás* címmel futó munkaprogram témáival és a közösen vállalandó teendőkkel. A munkaprogram megindítására Mészáros Rezső, a JATE rektora kapott felkérést az Akadémia elnökétől azzal a céllal, hogy átfogó értékelés készüljön a magyar tudomány regionális állapotáról, s felvázolásra kerüljenek a regionalitás jövőképeinek főbb vonásai. A megbeszélésen részt vettek az MTA Regionális Kutatások Központjának vezető munkatársai is. Néhány fogalmi kérdés tisztázása után a munka keretétül témaköröket jelöltek ki:

- A magyar térszerkezet fő vonásai, a régiók jellemzői,
- A kutatóhelyek és a kutatói állomány területi elhelyezkedésének fő vonásai,
- A tudományos utánpótlás regionális sajátosságai,
- A kutatás és a gazdasági szervezetek, intézmények közötti együttműködés típusai,
- Az egyes régiók saját kutatási bázisa megteremtésének esélyei, korlátai, speciális profilok.

A témaköröket a területi bizottságok koordinálásával dolgozzák ki, annak előtt tartásával, hogy a régiók a tudományosság tekintetében nem érnek véget az országhatárnál.

A tanácskozás második napján a területi bizottságok elnökei tájékoztatták egymást a végzett munkáról. Impozáns kép tárult fel a bizottságok rendezvényeiről, a helyi önkormányzatokkal erősödő kapcsolatokról, a Magyar Tudomány

Napja előkészületeiről, a határainkon túli tudományossággal folyó együttműködésekéről, a pályázati, jutalmazási és kitüntetési rendszerekről, valamint kiadványaikról, a tudományos művek iniciálásáról, elismeréséről és megjelentetésük támogatási formáiról.

Pannonhalmi Kálmán, az Elnöki Titkárság vezetője a vidéki akadémiai bizottságok titkáraitval folytatott megbeszélést.

A résztvevők döntöttek abban, hogy 1999-ben Veszprémben rendezik éves tanácskozásukat.

VESZPRÉMI TERÜLETI BIZOTTSÁG

Elkészült a VEAB internet honlapja, ahol megtekinthető a VEAB története, szervezeti felépítése, székháza, a 25 éves évfordulóra készített színes kiadvány, valamint az „Év kutatója” pályázat eredménye. A színes képekkel díszített honlap megtalálható a <http://www.dcs.vein.hu/VEAB> címen.

június 5. A VEAB a Soproni Egyetemen tartotta meg kihelyezett ülését. Kovács Zsolt rektorhelyettes, az egyetem oktatási és kutatási tevékenységéről szóló átfogó ismertetője után a bizottság meghallgatta az „Év kutatója” pályázat három bírálóbizottsági elnökének beszámolóját a beérkezett pályázatokról, és meghozta döntését. 1998-ban a pályázat nyertesei a természettudomány területén *Felinger Attila*, az élettudomány területén *Padisák Judit* és a társadalomtudomány területén *Szakál Gyula*. (A díjazottak adatai és fényképe a VEAB honlapján megtalálható.) Meghallgatták az elnök rövid ismertetését az Akadémia májusi közgyűléséről. A bizottság döntést hozott azokról a kiadványokról, amelyek megjelentetéséhez az Akadémia anyagi támogatását kéri. A tanácskozás résztvevői ebéd után megtekintették a Soproni Egyetem arborétumát. A kihelyezett ülés az MTA Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézetében fejeződött be, ahol Varga Péter igazgató ismertette az intézet tevékenységét, kutatóinak jelentősebb tudományos eredményeit.

június 12. A VEAB hagyományainak megfelelően megrendezte szak- és munkabizottsági elnökeinek és titkárainak értekezletét. Markó László elnök az Akadémia májusi közgyűlésén elhangzottakat ismertette a résztvevőkkel, majd a bizottság tudományos titkára, Friedler Ferenc adott átfogó képet a VEAB és bizottságai első félévi tevékenységéről. A tanácskozást hangulatos baráti találkozó követte.

Összeállította: Csöndes Mária

OSZTÁLYOK ÉS INTÉZETEK HÍREI

OSZTÁLYOK HÍREI

Filozófiai és Történettudományok Osztálya

június 4. Csíkszentmihályi Mihály, az University of Chicago pszichológus professzora, az MTA új külső tagja látogatást tett az osztályon, beszámolt munkájáról, és tárgyalást folytatott az együttműködés lehetséges formáiról.

július 31. Kosáry Domokos akadémikus köszöntése 85. születésnapja alkalmából.

szeptember 24. Az osztály ülésén Csapó Benő, az osztály tanácskozási jogú tagja, a JATE Neveléstudományi Tanszék vezetője beszámolt az „Alapvető kognitív készségek” c. akadémiai támogatott kutatásairól.

szeptember 25. A Pedagógiai Bizottság — Környei László, az Oktatási Minisztérium közoktatásért felelős helyettes államtitkára jelenlétében — megvitatta „A magyar közoktatás fejlesztésének stratégiája” című munkaanyagot.

Matematikai Tudományok Osztálya

szeptember 30. Szőkefalvi-Nagy Béla akadémikus 85. születésnapja alkalmából rendezett minikonferenciát az osztály.

A SZAB-székház dísztermében köszöntőt mondott Császár Ákos, az MTA rendes tagja, az MTA Matematikai Osztályának elnöke, és Hatvani László, az MTA levelező tagja, a JATE Bolyai Intézetének vezetője. Ezt követően előadások hangzottak el: Kérchy László: Reguláris normaszorozatú operátorok; Molnár Lajos: A Wigner unitér-antiunitér tétel egy algebrai bizonyítása; Nagy Béla: Lineáris operátorok hatványai és rezolvense; Petz Dénes: Egy példa Voiculescu entrópiája kapcsán; Sebestyén Zoltán: Operátorkiterjesztés Hilbert téren.

Agrártudományok Osztálya

június 9. VADEX Rt. Székesfehérvár: tudományos vitaülés Vadgazdálkodás — Vadegészségügy címmel.

június 5. MTA-székház: tudományos vitaülés Az erdőfelújítások finanszírozási rendjéről.

június 19. Szentcsaba: bizottsági ülés A magyar zöldség-hajtás helyzete és fejlesztésének lehetőségei az EU-integráció függvényében címmel.

június 23. MTA-székház: előadórészt Indra K. Vasil, az MTA külső tagja „Molecular Improvement of cereals” címmel székfoglaló előadást tartott.

szeptember 15. MTA-székház: az Erdészeti Bizottság ülése. — MTA-székház: Solymos Rezső, az MTA levelező tagja székfoglaló előadást tartott Erdőnevelés, fatermési kutatások eredményei, hasznosításuk az erdészeti gyakorlatban címmel.

szeptember 16. MTA-székház: az Állatnemesítési, Állattenyésztési, Takarmányozási Bizottság ülése.

szeptember 17. MTA-székház: felolvasóülés Biológiai anyagokban lejátszódó hő-, és anyagtranszportok modellezése címmel.

szeptember 18. Az osztály Torgyán József földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter meghívására szakmai megbeszélésen vett részt, amelyre az FVM miniszteri tanácstermében került sor. A kötetlen beszélgetés során az agrárágazat előtt álló feladatok megoldását szolgáló javaslatok hangzottak el. Az osztály több tagja nyomatékosan szövegezte az agrár felsőoktatás és a tárca szorosabb kapcsolódásának szükségességéről. A tájintézetek visszaállítását, a szaktanácsadási rendszer kiépítését is feltétlenül megoldandó feladatként említették.

Az ülésen megfogalmazódott egy egész napos összejövetel igénye, továbbá az MTA-FVM együttműködési megállapodás áttekintése. A miniszter kifejezte, hogy szükségesnek tart egy közvetlen találkozót Glatz Ferencel, az MTA elnökével.

Műszaki Tudományok Osztálya

június 9. MTA-székház felolvasóterem: Reményi Károly, az MTA rendes tagja „Paradoxonok a tüzeléstechnikában” címmel tartotta meg székfoglaló előadását.

Kémiai Tudományok Osztálya

június 16. Felolvasóülés. Kálmán Alajos, az MTA levelező tagja „Szimmetria vándorlások: átmeneti tércsoportok felderítése triklin és pszeudo-monoklin kristályokban” címmel, és Sóvágó Imre, a kém. tud. doktora „Peptidok koordinációs kémiaja” címmel tartottak előadást.

augusztus 23–25. A JATE Szerzetlen és Analitikai Kémiai Tanszékének és az MTA Biokordinációs-kémiai Kutatócsoportjának szervezésében került megrendezésre a Biological and medicinal Aspects of Metal Ion Speciation című nemzetközi konferencia Szegeden. A két európai uniós szervezet, a COST D8 Chemistry of Metals in Medici-

ne programjának és az ESF (European Science Foundation), illetve több hazai intézmény és vállalat anyagi támogatásával tartott rendezvényen 43 előadás hangzott el (9 plenáris előadás) és ugyanennyi posztert mutattak be. A konferencia céljának megfelelően az előadások egy negyedét doktoranduszok és pályájuk kezdetén álló fiatal kutatók tartották.

augusztus 25–29. Budapesten rendezték meg az *I. Európai Kémiaoktatási Konferenciát* (1st European Conference in Chemical Education). A helyszín kiválasztásában közrejátszott az a tény is, hogy Magyarországról évről évre kiváló eredményekkel hívja fel magára a figyelmet a nemzetközi kémiai diákolimpiákon.

A konferencia tudományos programjában plenáris előadások, kísérleti és multimédiás bemutatók, szemináriumok, poszter szekció és kiállítás szerepeltek, hozzájárulva a közép- és felsőfokú kémiaoktatásban dolgozó külföldi és hazai szakemberek tapasztalat- és véleménycseréjéhez.

augusztus 29–szeptember 3. A Magyar Kémikusok Egyesülete, az MTA, valamint az MTA Kémiai Kutatóközpont Izotóp- és Felületkémiai Intézete és a Nemzetközi Atomenergia Ügy-nökség együttműködésében került sor az ún. „Tihany” nemzetközi sugárkémiai szimpóziumra.

A harminc országból érkezett 141 résztvevő 67 előadással és mintegy 50 poszterrel vett részt a konferencia programjában. A témakörök átfogták a sugárkémia egészét. Az előadásokat nagy érdeklődés kísérte, élénk vitákkal.

augusztus 30–szeptember 4. *European Symposium on Thermal Analysis and Calorimetry* (ESTAC-7) néven Balatonfüreden rendezte meg a Magyar Kémikusok Egyesülete az MTA, a BME és VE közreműködésével a termoanalitikusok négyévente megrendezésre kerülő európai konferenciáját.

A rendezvényen 39 ország 350 kutatója vett részt. A tudományos előadások 7 szekcióban, kerekasztal-megbeszélésen, valamint egy mikroszimpóziumon (EUROSOLID) hangzottak el. 348 előadás szerepelt a programban, amelyből 221 poszter volt.

Az előadások megjelennek a jövő év elején a *Journal of Thermal Analysis and Calorimetry*-ben.

augusztus 30–szeptember 4. Budapesten került megrendezésre a *25. Európai Peptid Szimpózium*. A magyar peptidkémia számára nagy megtiszteltetés, hogy az Európai Peptid Társaság (European Peptide Society, EPS) dr. Bajusz Sándort, az MTA Peptidkémiai Munkabizottságának vezetőjét kérte fel a konferencia elnökének, és a hazai kutatókból álló szervező bizottság lehetett a vendéglátó.

A 6 napos szimpóziumon 756 kutató vett részt a világ 37 országából. A konferencia védnö-

ke Göncz Árpád, Glatz Ferenc, Lipták András és Benczúr András voltak. A vendégek között volt a Nobel-díjas dr. B. R. Merrifield (Rockefeller University, New York) és a hazai, valamint a nemzetközi peptidkémiai kutatások világhírű tudósa, dr. M. Bodanszky (Princeton, USA). A konferencián 46 előadás hangzott el és 465 poszter került bemutatásra. Hazai szerzők 53 előadást/posztert jegyeztek.

szeptember 14–16. A Commission Internationale des Industries Agricoles et Alimentaires és a Magyar Élelmiszeripari Tudományos Egyesület az MTA Élelmiszertudományi Komplex Bizottság együttműködésével Budapesten nemzetközi szimpóziumot rendezett *Energia és élelmiszeripar* címmel.

A szimpózium az élelmiszeripar, élelmiszerfeldolgozás időszzerű energetikai kérdéseivel, az új műszaki és technológiai eredményekkel, azok alkalmazási lehetőségeivel, valamint a megújuló energiaforrások hasznosításával és az energetika környezetgazdálkodási kérdéseivel foglalkozott három szekcióban és egy poszter szekcióban.

szeptember 22. Nyilvános előadói ülés.

Lipták András, az MTA rendes tagja, Fehérjészhidráttal kölcsönhatások. Enzimek szubsztrátjainak, receptorok ligandjainak és antitestek anti-génjeinek szintézise és

Tőke László, az MTA rendes tagja, Szupramolekuláris kémia; koronaéterek címmel tartották meg székfoglaló előadásukat.

szeptember 23. „A magyar nemzet stratégiai alternatívái. A tudomány a társadalom szolgálatában. A XXI. század technológiáinak természettudományos megalapozása” című rendezvénysorozat keretében került sor a *Vegyipar az ezredfordulón* című ankétára az MTA-székház felolvasótermében. Az ankétán a hazai vegyipar és a kutatóhelyek részéről a következő előadások hangzottak el: Dénes Ferenc (MOL Rt.): Kihívások és válaszok a magyar kőolajfeldolgozásban; Várhegyi Miklós (TVK Rt.): A hazai petrokémia kilátásai az ezredforduló után; Greiner István (Richter Gedeon Rt.): A magyar gyógyszeripar és az innováció; Blazsek István (Nitrogénművek Rt.): A magyar műtrágyaipar helyzete és fejlesztési törekvései; Szépvölgyi János (MTA KK-AKKL): A vegyipari kutatás és fejlesztés néhány kérdéséről.

Az előadásokat követő vitán elsősorban a kutatás-fejlesztés jelenlegi helyzetéről és perspektíváiról cseréltek véleményt az ankét résztvevői.

*

Biológiai Tudományok Osztálya

szeptember 16. Az MTA-székház nagytermében Freund Tamás, az MTA levelező tagja „Agykérgi neuronhálózatok szerkezete és működése” címmel székfoglaló előadást tartott.

Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya

június 4. Társadalomismeret és társadalom-kutatás az ezredfordulón címmel konferenciát rendeztek a 70 éves Kulcsár Kálmán tiszteletére.

Az MTA-székház felolvasótermében megnyitót tartott Bayer József, a politikai tudomány doktora, köszöntőt mondott Glatz Ferenc, az MTA elnöke. Az elhangzott tudományos előadások: Balogh István: A modernség újraértelmezési kísérletei és a posztklasszikus modernizáció; Szentes Tamás: A fejlődés gazdaságtana a 20. század végén: egy tudományos diszciplína halála vagy újjászületése?; Gáthy Vera: Magyarország európai integrációja és az Ázsia-kutatás az EU-ban; Bayer József: Európai identitás és nemzeti érdekek; Böhm Antal: Európai Unió és önkormányzatiság; Rozgonyi Tamás: Vállalkozások és konfliktusai az 1990-es években; Boros László: Folyamatosság és változás a jogi rendszerben; Bárd Károly: Igazságügyi reform — jogalkalmazói szerepek; Lőrincz Lajos: Változások a hatalmi ágak erőviszonyában; Szoboszlai György: Alkotmányos hatalmszerkezet és ellensúlyok; Máthé Gábor: A bírói hatalom fejlődése; Szabó András: A kriminálpolitika alkotmányos korlátai; Szabó Máté: Gyülekezési jog, a tüntetési gyakorlat és a rendőrség Magyarországon (1989–1997)

*

Földtudományok Osztálya

június 10. A Fizikai Tudományok Osztályával közösen tudományos ülést rendeztek Eötvös Loránd születésének 150. évfordulója alkalmából.

Az ülést megnyitotta és bevezetőt mondott Nagy Károly akadémikus, a Fizikai Tudományok Osztályának elnöke.

Eötvös Loránd, az elnök és művelődéspolitikus címmel Glatz Ferenc akadémikus, az MTA elnöke tartott előadást. Ezt követően Károlyházi Frigyes: Hungariae gentis decus; Meskó Attila akadémikus: Eötvös Loránd gravitációs vizsgálata; Márton Péter: Eötvös Loránd földmágneses vizsgálatai címmel hangzottak el előadások. Zárót mondott Mészáros Ernő akadémikus, a Földtudományok Osztályának elnöke.

június 23. Huszár Rudolf, az MTA külső tagja, székfoglaló előadást tartott Légköri aeroszol mint a globális biokémiai változások indikátora címmel (kisterem).

szeptember 10. Kondratyev K. Y., az Orosz Tudományos Akadémia tagja, az osztály meghívottja Global Climate Change in the Context of Global Change címmel tartott előadást az MTA-székház kistermében.

Fizikai Tudományok Osztálya

június 8. Herwig Schopper, az MTA tiszteleti tagja What Kind of Research do we Need? címmel

székfoglaló előadást tartott az MTA-székház nagytermében.

INTÉZETEK HÍREI

Atommagkutató Intézet

szeptember 9–11. Debrecen. Hetedik nemzetközi tudományos műhely a gyors ion-atom ütközésekről.

A két-három évenként megrendezésre kerülő találkozó az atomok elektronhéjában keltett nagyenergiájú folyamatokkal foglalkozik. A gyors ion-atom ütközések fizikája elsősorban alapkutatás jellegű, azaz a természetről szerzett ismereteinket gazdagítja. Eredményei ugyanakkor közvetlen felhasználásra kerülnek más tudományágakban (pl. szilárdtestfizika, plazmafizika, úrfizika), valamint a ma és holnap technológiáját meghatározó alkalmazott kutatásokban is. Korszerű felület- és anyagvizsgáló, valamint orvosi diagnosztikai módszerek sokasága épül részben vagy egészben e tudományág eredményeire.

A találkozó — melyet 1981-ben Berényi Dénes akadémikus kezdeményezett, s az első öt találkozót is ő szervezte — tudományos műhely jellegű volt. A terület 84 résztvevője (USA, Németország, Japán, Franciaország, Országok, Románia, Ukrajna stb.) öt ülésen tekintette át a legutóbbi évek fejleményeit. Egy-egy témakörben 4-5 előadás hangzott el, melyet vita követett. Az eredmények bemutatása mellett erőteljesebb hangsúlyt kapott a viták során megvalósuló együttműködés.

*

Földtudományi Kutatóközpont Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézete

június 9. Sopronban előadást tartott dr. Wilhelm Stiefenhagen német, illetve svájci geofizikus, rádiófrekvenciás, elektromágneses, folyamatosan mérő széles sávú VLF-berendezéséről hidrológiai vizsgálatok céljára. Ez a műszer a felszín közeli altalaj nagy felbontású vizsgálatára alkalmas, felhasználva a nagyon kis frekvenciájú (VLF) rádióadók által a talajba indukált elektromágneses teret. A módszer alkalmassá vált nemcsak a 30–100, hanem a 3–30 m mélység vizsgálatára is. Gépkocsi által húzott, automatikusan orientált antenna segítségével a módszer a leggyorsabb geofizikai módszerré válhat. Alkalmazási területe: vízkutatás, talajvédelmi zónák kijelölése, földcsuszamlás-veszélyeztetettség, általában környezetvédelmi problémák megoldása.

szeptember 7–10. Az intézet lehetett házigazdája az első olyan nemzetközi rendezvénynek, amelynek a fő témája a Schumann-rezonancia jelenségkör volt. A téma neves szakértőinek többsége részt vett a szimpóziumon Japántól az

Egyesült Államokig. Többek között előadást tartott *Earle R. Williams* (USA) és *A. P. Nickolaenko* (Japán), aki neves teoretikusa a témakörnek. A Föld-ionoszféra üregrezonátor elektromágneses sajátfrekvenciáit nevezzük Schumann-rezonanciáknak, a rezonátort gerjesztő forrás a világ-zivartartévékenység. *Earle R. Williams*, a Massachusetts Institute of Technology professzora 1992-ben tette közzé a Science c. folyóiratban nagy visszhangot kiváltó tanulmányát, melyet arra a tapasztalati tényre alapozott, hogy a Schumann-rezonanciákat gerjesztő villámok gyakorisága a trópusokon nagymértékben megnő, akár néhány tized °C hőmérsékletnövekedés hatására. Elképzelésének helyességét a MTA GGKI nagycenki Geofizikai Observatóriumában folyó Schumann-rezonanciámérések — melyek világviszonylatban is ritkaságszámba menő adatsorok — messzemenően alátámasztják.

*

Közgazdaság-tudományi Kutatóközpont

június 18. Kézdi Gábor: Közszolgálati bérek és foglalkoztatás címmel tudományos előadást tartott, mely a költségvetési szféra létszám- és beralakulását elemezte, rámutatva, hogy az oktatásban, az egészségügyben, de különösképpen a közigazgatásban foglalkoztatottak száma Magyarországon nemzetközi összehasonlításban igen magasnak mondható. E szféra létszámbeli bővülésével — mely egészen 1995-ig tartott — párhuzamosan a keresetek nagymértékben csökkentek a versenyszférában foglalkoztatott, hasonló iskolai végzettségű, nemű és életkorú munkavállalókhöz viszonyítva.

*

Matematikai Kutatóintézet

június 25–július 8. Az intézet adott otthont az idén alapított *Erdős Pál Nyári Matematikai Kutatóközpont* első tudományos rendezvényének. A *Probabilistic Combinatorics* c. kéthetes alkotóműhely szakmai programját Bollobás Béla, az MTA külső tagja állította össze. A szakterület vezető kutatói által tartott előadássorozatok inspirálólag hatottak a mintegy 50 külföldi és a nagyszámú hazai résztvevőre, akik sorában számos külföldön dolgozó, magyar kutatót is üdvözölhetünk. Megkülönböztetett érdeklődés fogadta Timothy Gowers cambridge-i matematikus előadásait, aki ebben az évben nyerte el a legjelentősebb matematikai díjat, a Fields-érmet.

augusztus 3–14. A Turán Matematikai Műhely kéthetes nyári iskola keretében a Magyarországon eddig nem művelt matematikai terület, az alacsony dimenziós topológia volt a téma. Előadók: *John Morgan* (USA), *Walter Neumann* (Ausztrália), *András Némethi* (USA), *Michael Davis* (USA). A rendezvény rangját jelzi,

hogy kb. 40 külföldi hallgatója volt Oroszországtól Ausztráliáig tíz országból.

Művészettörténeti Kutatóintézet

szepember 10–11. A fordulat évei — politika, képzőművészet, építészet, 1947–1949 címmel konferenciára, könyvbemutatóra és kiállításmegnyitóra került sor a Magyar Nemzeti Galériában.

Előadók voltak: *Glatz Ferenc*, az MTA elnöke: A jelenkortörténet-írás módszertani kérdései; *Lackó Miklós*: Fordulatok a 20. századi magyar történelemben; *Rainer M. János*: A magyarországi fordulatok és a szovjet politika, 1944–1948; *Békés Csaba*: A hidegháború kezdete; *Szarka László*: Hatalmi fordulat a szovjet blokk országai-ban; *Kende Péter*: Budapest — 1947, Prága — 1948. Hasonlóságok és különbségek; *Ripp Zoltán*: Példaképből ellenség. A magyar kommunis-ták viszonya Jugoszláviához 1947–1948; *Tischler János*: A fordulat „hosszú évei” Lengyelország-ban, 1944–1948; *Pető Iván*: A gazdaság átpolitizálása; *Palasik Mária*: A kisgazdapárt felbomlasztá-sára irányuló kommunista taktika lépései; *Föglein Gizella*: A politikai átalakulás a „természetes és elidegeníthetetlen jogok” tükrében; *Balogh Margit*: Fordulatok az egyházpolitikában.

*

Politikai Tudományok Intézete

szepember 4–5. Első ízben rendezték meg a Régiók Európája: együttműködési hálózatok c. nemzetközi konferenciát és közgyűlést. Az első napon plenáris ülés keretében előadások hang-zottak el, többek között: *Schiffer János* főpolgár-mester-helyettes, *Szabó Péter* a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium helyettes állam-tikára, *Bagi Gábor* a Külügyminisztérium helyet-tes államtitkára, *László Ervin* professzor, *Kupa Mihály* országgyűlési képviselő, *Balogh András*, a Magyar Külügyi Intézet igazgatója, valamint kül-földi szakemberek részvételével.

Az előadók a regionális politika kérdéseiről, az EU-csatlakozás problémáiról, az ezredforduló küszöbén Magyarországra és az európai régió más területeire váró feladatairól beszéltek. A plenáris ülést követően a Gazdasági és Társadalmi Tanulmányok Műhelye, valamint az Etikai és Kul-turális Tanulmányok Műhelye keretében hang-zottak el előadások, melyeket hozzászólások követtek.

szepember 16–20. Az intézet szervezésében a Veszprémi Akadémiai Bizottság székházában került sor a *Nen Afcors on the European Coun-try* c. szemináriumra. Az ötnapos rendezvé-nyen hazai és külföldi előadók a vidékfejlődés és -fejlesztés problémáival foglalkoztak Európa egyes országai területén. Az előadásokat a nagy számú érdeklődő aktív eszmecsereje követte.

Regionális Kutatások Központja

június 4. Pécssett, a PAB-székházban, a Magyarország az ezredfordulón c. stratégiai kutatási program keretében rendezett vitaulésen a regionális átalakulás és a határ menti kapcsolatok kelet-közép-európai problémáit tekintette át a mintegy 40 résztvevő.

június 8. Pécssett tudományos tanácskozássra került sor, amely a dél-dunántúli régió innováció fejlesztési stratégiája tudományos megalapozását célozta, s amelyen az elméleti szakembereken túl jelentős számú gyakorlati szakember is részt vett.

június 16. Az EU-integráció aktuális problémakörein belül több olyan téma megvitatására került sor a Szarvason megrendezett RKK Napokon belül, melyek a következő évek fontos kutatási témáit is jelentik. Kiemelendő közülük az MTA társadalomtudományi intézeteinek kétoldalú nemzetközi kapcsolatai, az EU-csatlakozás tudományos megalapozása, vidékfejlesztés-vidékkutatás, az Alföld- és Duna-program, valamint Közép-Európa fejlődési jövőképe c. témák.

szepember 17–18. Pécssett, a PAB székházban a TEMPUS zárókonferenciáját jelentő, több külföldi szakember részvételével zajló *The Challenge of EU Accession of Hungary in Regional Policy* című tanácskozás megrendezésére került sor.

szepember 17–22. Az Akadémia mátraházi Tudós Üdülője adott otthont a soron következő, immár XI. lengyel-magyar földrajzi szemináriumnak, amelyet *Spatial Research in Support of the European Integration* címmel rendezett meg az MTA Regionális Kutatások Központja. A szűk körű, baráti hangulatú konferencián öt magyar és öt lengyel kutató vett részt: a vendéglátó intézmény és a Földtudományi Kutatóközpont Földrajztudományi Kutatóintézete, valamint az LTA varsói székhelyű Földrajzi és Területszervezési Intézetének munkatársai. Az angol nyelvű előadások hamarosan tanulmánykötetben is megjelennek.

szepember 25. Sajtóbemutatóval egybekötött szakmai tanácskozást rendezett az RKK *EU-csatlakozás — önkormányzati rendszer* címmel, melyen bemutatásra került az ugyanilyen címmel akkor megjelent kiadvány. A kötet szerzői között jelentős számban képviseltette magát az intézet kutatói kollektívája.

*

Szilárdtestfizikai és Optikai Kutatóintézet

augusztus 22–25. A kutatóintézet, az Eötvös Loránd Tudományegyetem és az Eötvös Loránd Fizikai Társulat rendezésében sikeresen zajlott le a Budapesti Műszaki Egyetem főépületében, a 6. *European Powder Diffraction Conference*

(EPDIC-6). A 460 résztvevő Európa szinte valamennyi országából, valamint az USA-ból, Japánból, Kínából, Egyiptomból, Izraelből és Ausztráliából érkezett.

A konferencián 10 összefoglaló plenáris előadás, 24 rövid tudományos referátum és mintegy 300 poszterelőadás formájában tekintették át a szakterület legfontosabb eredményeit. A konferenciához két „workshop”, valamint egy kiállítás is illeszkedett; az előbbieket az International Centre for Diffraction Data és a BRUKER-AXS szakemberei tartották, míg az utóbbit 12 neves külföldi cég legújabb eszközeit mutatták be.

A konferencián kiosztásra került az EPDIC-díj; idei nyertese dr. Dinnebier (Bayreuth) lett.

*

Történettudományi Intézet

június 4–5. *Fordulat a világban és Magyarországon (1947–1949)* címmel kétnapos tudományos konferenciát rendezett az intézet, az ELTE Bölcsészettudományi Kar Történeti Tanszékcsoportja, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, a Magyar Történelmi Társulat és a Külügyi Intézet, valamint a Politikátörténeti Intézet. A rendezvénynek a Politikátörténeti Intézet adott otthont. A tanácskozás fő témái: a világpolitikai helyzet alakulása; a magyar társadalomban lezajlott változások 1945 után; fordulatok a hazai belpolitikában 1945 és 1949 között. A konferencián összesen 22 előadás hangzott el, amelyet kötet formájában a Napvilág Könyvkiadó 1999-ben jelentet meg.

július 9. *Újratanulható-e az anyanyelv a magyarországi kisebbségi iskolákban?* címmel az Akadémiai Kisebbségkutató Műhely szakmai tanácskozást tartott az intézet tanácstermében, melyen a magyarországi kisebbségi nyelvtanítás és az asszimilációs folyamatok összefüggéseit, a nyelvelsajátítás pszichológiai, biológiai, szociológiai meghatározottságát, hátterét vizsgálták.

Borbély Anna a magyarországi románok, Demeter Zayzon Mária a piliscsévi szlovákok, illetve a tarjáni németek, Arnold Fuszenecker Helga pedig a nemesnádudvari németek családi nyelvhasználatát, iskolaválasztását vizsgálta, és a nemzetiségi iskola román nyelvűségéről tartott előadást. Imre Anna kiterjedt szociológiai adatfelvételek alapján az egyéni boldogulás és a kisebbségi közösségek elvárásának dilemmáját emelte ki a hazai kisebbségi iskolák gyakori szerepzavarát okozó tényezők közül. Kontra Miklós az anyanyelv tovább pontosítandó fogalmáról, Pléh Csaba a nyelvtanulást befolyásoló biológiai és szociológiai, pszichológiai tényezők kölcsönhatásáról, Szarka László a kisebbségi nemzedékek egymás közötti nyelvátöröklődését gátló tényezőkről tartott előadást.

KERÉKASZTAL

RÉGIÓBELI HELYZETÜNKRŐL

Az MTA vezetésének kezdeményezésére egy éve kerül megrendezésre a nagy közérdeklődésre számot tartó témák rendszeresen visszatérő fóruma, az Akadémiai Kerekasztal. A közgondolkodást érintő aktuális kérdésekről a szakma legjobb szakértői cserélnek eszmét a média képviselőinek jelenlétében. A kerekasztal első rendezvénye 1997. április 22-én a klónozás legújabb dilemmájával foglalkozott (l. Akadémia 1997/1:55–58. p.), a másodikat 1997. június 24-én tartották Csillagok, üstökösök címmel (l. Akadémia 1997/2:61–62. p.).

Az alábbiakban az azóta rendezett kerekasztal-beszélgetések összefoglalóit közöljük.

A NATO-CSATLAKOZÁS KÉRDÉSE

A beszélgetéssorozat következő témája 1997. szeptember 30-án a NATO-csatlakozás kérdése volt. A fórumon az MTA és a Külügyminisztérium neves szakemberei vettek részt.

Balogh András, a Magyar Külügyi Intézet igazgatója vitaindítójában elmondta, hogy a bipoláris rendszer megszűnése szükségessé teszi a globalizációt az országok védelmi rendszerében is. Az atlanti régió középpontba kerülése nem jelenti annak kizárólagos vezető szerepét. Számolni kell továbbra is Oroszországgal, Ázsiával, az arab világgal és a délszláv átrendeződés következtében Magyarország új szomszédaival is. Országunknak tehát meg kell fogalmaznia és meg kell védenie nemzeti érdekeit. A védelem eszközeit meg kell teremteni. Ennek lehetőségei közül — szervezetileg és céljait tekintve — a NATO-hoz való csatlakozás a legmegfelelőbb. A NATO-

tagság nemcsak katonai-védelmi szervezet, de garantálja a társadalmi helyzetet, kemény biztonsági garanciákat nyújt, tudomásul veszi az európai identitást és egyben engedi a nemzeti szuverenitást is. Az európai integrálódási folyamatban is kedvező a NATO-csatlakozás hazánk számára, mivel az EU-nak nincs külön védelmi szervezete.

A közvéleményt leginkább foglalkoztató aggályokra válaszolva Balogh András elmondta, hogy a NATO-nak nem célja és nem követelménye a nukleáris fegyverek telepítése, az anyagi következmények és követelmények — még mindig — a NATO-hoz való csatlakozás esetén a legkedvezőbbek Magyarországra nézve.

Déner Miklós, a magyarországi Észak-atlanti Tanács főtitkára hangsúlyozta, hogy a NATO megítélésében a militarizáció előtérbe kerülése a hidegháború időszakában következett be, 1956 után azonban visszatért a szervezet az 1949-es alapokhoz. A szervezet azóta is állandóan képes reformálni magát, a legutóbbi jelentős változtatásokra 1989-ben került sor.

Gazdag Ferenc egyetemi tanár hozzászólásában kitért arra, hogy a nemzetállami egyensúly megszűnése óta a szövetségi rendszerek egyensúly-politikája határozza meg a nemzetközi politikai helyzetet. Az 1949-ben kialakult bipoláris rendszer megszűnése óta az új cél: a homogenizáció, a közös minták alkalmazása.

Iklódy Gábor, a KÜM NATO-Nyugat-Európai Unió Főosztályának vezetője elmondta, hogy a NATO és az EU nem elválasztható fogalmak, egyfajta szervezett együttműködés van közöttük. A

NATO- és az EU-csatlakozásnak azonban vannak alapvető — Magyarországra nézve is kötelezően teljesítendő — kritériumai, ezek: a stabil piacgazdaság, rendezett kapcsolattartás a szomszédokkal. A NATO-csatlakozásnál nem szabad elfelejteni az esetlegesen előfordulható veszélyekről sem, az európai régió bizonyos területeinek instabilitása veszélybe sodorhatja hazánkat is. A NATO ilyen esetekben képes hathatós segítséget nyújtani, akár a mögötte álló jelentős katonai erő bevonásával is.

Valki László egyetemi tanár arra hívta fel a figyelmet, hogy a népszavazás előtti időszakban a közvélemény tájékoztatása sokszor hibás volt a NATO-csatlakozás kapcsán, indokolatlan kéteyleket, aggodalmat támasztott. Az ország nemzeti érdekei védelmének megoldása és nem utolsósorban a nemzetközi politikai életben betöltött szerepének növekedése éppen ennek ellenkezőjét kellene, hogy megerősítse. Vagyis a NATO-ba való meghívásnak örülni kell, hiszen ez is mutatja országunk nemzetközi elismertségét.

A szakértők előadásai után élénk vita alakult ki a NATO-csatlakozás kérdése körül. Többen jelezték, hogy valóban csak a katonai vonatkozások ismertek a társadalom előtt, nagyobb hangsúlyt kellene a tájékoztatásban arra helyezni, hogy a nemzetközi szervezet nem kizárólag katonai jellegű. A NATO célja, hogy ne a fegyver legyen a biztonság kizárólagos eszköze. Mint kis közép-európai nemzetállam, hazánk talpon maradásának egyedüli esélye a nemzetközi szervezetekhez való csatlakozás útján a globalizáció felé haladás.

VÉGVÁR VAGY TRANZITORSZÁG?

A Hol végződik a Balkán? címet kapta az Akadémiai Kerekasztal-sorozat negyedik rendezvénye, melyet 1998. február 19-én rendeztek az MTA-székházban. Az európai integráció ezeréves folyamatának intenzívebb időszakai mindig az állam szolgáltató és adminisztratív funkciójának fölerősödésével jártak — hangsúlyozta megnyitójában Glatz Ferenc, a beszélgetés házigazdája. „Világelvek” helyett az integrációnak a kisépek érdekeit is ki kell fejezniük — mondotta.

Paul Lendvai, az ORF intendánsa arról beszélt, hogy ijesztő Nyugat-Európa és Észak-Amerika tájékozatlansága Európa délkeleti térségével kapcsolatban. Ott van a Balkán, ahol feszítők a nemzeti sérelmek. Az európai integráció során következő szakasza bizonyos „szublimált osztályharcot” is kifejez az élen járó és a lemaradt társadalmak között. A térség népeit nemcsak örökölt előítéletek fordítják egymás ellen, hanem ízig-vérig mai, gazdasági és szociális problémáik. A „legeredményesebben” a nemzetközi szerveze-

tek közül éppen a nemzetközi bűnözés dolgozik. Aggasztó a változások gyorsasága és kiszámíthatatlansága — mutatja ezt a Cseh Köztársaság váratlan megtorpanása is.

Inotai András, az MTA Világgazdasági Kutató Intézetének igazgatója hazánk közbülső státusát hangsúlyozta: amennyivel kisebb az egy főre eső nemzeti termékünk Ausztriáénál, annnyival nagyobb Ukrajnáénál. Az integráció során nincsenek „kőbe vésett” helyezések, szerepek. Az első körben való megmaradásért is sokat kell tennünk. Az unióban (és azon kívül is) mindenkinek az az érdeke, hogy a határok minél távolabb kerüljenek: ezt követeli a biztonság, ezt a tőke, és az is, hogy ne legyen túl sok leszakadt ország.

Hozzászólásában Enyedi György akadémikus a Száva-Duna-vonaltól délre eső terület megkésett urbanizálódásáról beszélt, kiemelve azonban a régió tagoltságát: a megkésett urbanizáció sokkal sebesebb volt pl. Bulgáriában, mint Crna Gorában. A Balkán kulturálisan nem ér véget a Fekete-tenger partvidékén, hiszen a keleti kereszténység sem ott végződik. Jeszenszky Géza egyetemi tanár, volt külügyminiszter a Balkán „törvényesített”, a jóléthez való bekapcsolását az Egyesült Államok nyugati területeinek múlt századi meghódításához hasonlította. Más összefüggésben arról beszélt, hogy a schengeni határőrizeti rendszer arrébb vitele egy-egy majdani tagállam számára túlságosan nagy teher.

Paul Lendvai megjegyezte, hogy a csatlakozással kezdetben akár rosszabbodhat is az új tagállamok helyzete. Inotai András szerint a kibővülés nemcsak az új tagállamok, hanem az alapító államok számára is óriási esélyt jelent. A kétórás eszmecsere Glatz Ferenc azzal zárta le, hogy ha túlságosan lassú lesz Európa integrációja, az az egész földrész versenypozícióját gyöngítheti.

KERÉKASZTAL A BALTIKUMRÓL

A z Akadémiai Kerekasztal beszélgetéssorozat március 25-i délelőtti a Baltikummal foglalkozott, jórészt Bojtár Endre: Bevezetés a bal-

tisztikába című, újonnan megjelent könyve alkalmából. A meglehetősen speciális témakör kis-számú, de intenzíven figyelő közönséget vonzott.

A kerekasztal-beszélgetést *Glatz Ferenc*, az MTA elnöke azzal nyitotta meg, hogy a Teleki Intézet 1930-as évekbeli programjából sem hiányzott az Európa periferiáján élő kis népek kutatása. Sajnálatos, hogy ma, amikor küszöbön áll a kis népek-kis államok európai integrációja, egymás iránt vajmi csekély érdeklődést tanúsítanak, talán mert figyelmük jó részét az európai nagy államok jóindulatának elnyerése köti le.

Bojtár Endre egyetemi tanár vitaindítójában megkülönböztette egymástól a Baltikum-fogalom földrajzi, politikai és filológiai (nyelvtörténeti) megközelítését. Ez utóbbi értelemben ma már csak a lettség és a litvánosság tekinthető balti népeknek, hiszen a lívek és a vótok kihaltak. Írásbeliségük a 16. századdal vette kezdetét, noha már a Kr. e. 5. században is mai területükön éltek. Vallásilag nem egységesek; csak 1920 és 1940 között volt alkalmuk nemzeti tudatuk kialakítására, s ma ezt a kurta hagyományt élesztik újra, megpróbálva leszámolni jó néhány illúzióval és hazugsággal. *Bereczki Gábor* nyelvészprofesszor a finnugor eredetű észtek történetéről számolt be: a legújabb kutatások már a Kr. e. III. évezredben is mai helyükön találták őket. Az észtek szókincs több germán jövevényt tartalmaz, mint a baltit. A pogány ősvallás nyomai, a testes áldozókövek ma is föllelhetők. Különleges vonása a hagyományos észtek társadalomnak a nemzeti arisztokrácia teljes hiánya.

Engel Pál akadémikus a középkori magyar-litván kapcsolatokról beszélt, amelyek számosságuk és nyomosabbak, mint sokan gondolnák. A magyar Zsigmond király például járt is Litvániában 1429-ben. A lengyel-litván viszony történetileg erősen emlékeztet az osztrák-magyar viszonyra. *Voigt Vilmos* egyetemi tanár Bojtár Endre új könyvének korszerűségét dicsérte: elemzése olyan tudományos megállapításokon alapszik, amelyek sok esetben csak a legutóbbi években nyertek teret a nemzetközi kutatásokban. A balti szókincs számos eleme, például a vízzel kapcsolatos szavak, egészen a Volgáig használatosak voltak. A balti államokban folyó történeti-folklorisztikai kutatások megszívlelendők Magyarországon is. A kapcsolatok komoly előzményekre tekinthetnek vissza, hiszen a vilnai jezsuita egyetemet maga Báthori István alapította.

VÉGZETES KOMPROMISSZUM

A kerekasztal következő rendezvényét 1998. május 28-án tartották, témája: a kollaboráció és ellenállás Magyarországon a II. világhá-

borúban. A házigazda, *Glatz Ferenc* elnök megnyitója után *Deák István* történészprofesszor (Columbia University, USA) vitaindító előadásában utalt arra, hogy a kollaboráció és ellenállás igen bonyolult témakör, s bár a levéltári anyag nyomasztóan sok, eddig még nem született minden átfogó, teljességre törekvő irodalom. Deák kiindulópontja: a háborús német politika nem tudott döntésre jutni a kollaboráció kérdésében. Hitler a legyőzött és megszállt népektől — nem tartva méltónak őket arra — nem várt fegyveres támogatást, sőt a csatlósoktól sem szívesen kérte azt. Példaként említette a Vlaszov-féle orosz hadseget. Szerinte, ha Hitler 1941-ben támogatja az orosz önkéntes hadseregek felállítását, akkor „igen valószínű, hogy Sztálin szovjet ellenségei a németekkel karöltve, megdöntik a szovjet rendszert”.

Az előadó a különböző országokban a háborúba bekapcsolódó önkéntesek számával kapcsolatban óvatosságra intett. A történész részletesen szólt a németek szövetségeiről. „Az ilyen országokban a klasszikus ellenállásra, ill. a klasszikus kollaborációra készítő helyzetek nem léteztek, vagy csak a német katonai megszállás aránylag rövid ideje alatt váltak lehetővé... Ki kellett számítani, hogy mi az ellenállás ára, rövid lejáratra, s mi a kollaboráció ára, hosszú lejáratra.” Az előadó szerint külpolitikai tekintetben a legtöbb megszállt vagy szövetséges ország kormányza kényszerpályán mozgott. Magyarországot illetően Kállay Miklós működését említette pozitívumként, aki a szűk lehetőségeket kihasználva megpróbálta megőrizni országa önállóságát, s igyekezett menteni a zsidóságot.

A vitában *Sipos Péter* és *Diószegi István*, a történelemtudomány doktori mellett a közönség soraiból is többen részt vettek. Sipos méltatta Deák vitaindító előadását, amely valóban polémiára ösztönözte. Kifejtette: a kollaboráció kérdése elválaszthatatlan a német megszállási és a szövetségest kezelő politikától a Harmadik Birodalom érdekkörébe került országokkal szemben. Nem értett egyet azzal, hogy a német magatartást fejetlenség jellemezte volna. Valójában nagyon is

német célok által meghatározott, jól strukturált építménye alakult ki a megszállási rendszereknek, ugyanúgy a csatlós országokkal való viszonyának is. Nem tartja jó példának a Vlaszov-féle orosz hadsereg ügyét, és teljesen megalapozatlannak vélte azt a hipotézist, hogy 1941-ben Sztálin szovjet ellenségei a németekkel karöltve megdönthették volna a szovjet rendszert. 1941-ben nem volt olyan szovjet generális, aki hajlandó lett volna hasonló szerepre. Nem szólva arról, hogy Hitler soha nem vallotta céljának, hogy az orosz népet felszabadítja a bolsevizmus igája alól, bizalmas körben számos kijelentése idézhető arról, hogy a kereszteshadjárat jó propagandaért, de ténylegesen a legnyersebb hódító háborúról van szó a német Lebensraum biztosításáról a gazdag keleti térségben.

Rátérve a magyar vonatkozásokra: a kényszerpálya-elmélet nem fogadható el történeti szempontból, mert valójában a magyar hadviselési politika kizárja bármiféle alternatív cselekvés lehetőségét. Holott erre több esetben is lett volna mód, már 1943 második felében az olasz „kiugrás” után, vagy 1944. augusztus 23. után, hiszen semmi nem indokolta Horthyék tétovázását 1944. október 15-ig, amikor viszont hebehurgyán, előkészítés nélkül próbáltak tenni valamit.

Végezetül egy általános módszertani megjegyzést fűzött az egész témához. Minthogy mind

a kollaboráció, mind az ellenállás tekintetében az ördög a részletekben rejlik, még korai az egész kérdéskört együttesen „egészben” megragadni. Az egyes országok vonatkozó históriájának részletes feltárása nélkül csak a preconcepciók igazolására, pontosabban erre irányuló kísérletezésre, tételgyártásra kerülhet sor.

Diószei István egyetemi tanár hozzászólásában elismeréssel nyilatkozott Deák István magyar történelemmel kapcsolatos korábbi munkásságáról, amelyet új közelítés- és látásmód jellemzett. Ezek a tulajdonságok a mostani előadásban is érzékelhetőek voltak. Deák a kollaborációnak a lakosság egészére kedvező és kedvezőtlen következményeit mérlegelte. A hozzászóló azonban nagyobb hangsúllyal tartotta volna szükségesnek kiemelni, hogy a kormányokat, így a magyar kormányt is nem annyira a lakosság elvárásai, hanem általában a nyereségvágy, a remélt győztes nagyhatalom oldalán elérendő területszerzés, vagy területmegtartás, illetve -visszaszerzés lehetősége motiválta. Hogy a kormányok, így a magyar kormány is a lakosság egy részének érdekeit nem tartotta szem előtt, az megfelelt a mindenkori kormányzati gyakorlatnak, arra azonban, hogy tudomásul vette a lakosság egy részének megsemmisítésére vezető elhurcolását, nincs sem mentség, sem magyarázat.

P. Á. – H. M. – B. K.

Tisztelt Olvasónk!

Amennyiben az Akadémiai Klub Egyesület tagja kíván lenni, az alábbi belépési nyilatkozatot kívánni a folyóiratban mellékelt válaszbörítékben — melyben a csekket is megtalálja — visszaküldeni szíveskedjék!

BELÉPÉSI NYILATKOZAT

Alulírott
(anya neve) nyilatkozom,

hogy az Akadémiai Klub tagja kívánok lenni.

Az Akadémiai Klub Alapszabályát és Házirendjét megismertem és az abban foglaltakat elfogadom. A Belépési Nyilatkozat visszaküldésével egyidejűleg a Klub 1999. I. félévi tagdíját, 3 000 forintot, azaz háromezer forintot a részemre megküldött csekken befizettem.

Levelezési címem:

A Belépési Nyilatkozat visszaküldésével hozzájárulok ahhoz, hogy fenti adataimat az Akadémiai Klub nyilvántartsa, de harmadik fél számára azokról semmilyen információt nem adhat.

Budapest, 1998.....

aláírás

KÖNYVJELZŐ

KÉSZ A LETTÁR

Szabolcsi Miklós kiteljesítette József Attila-monográfiáját

A magyar irodalomtudomány ez évi kiemelkedő eseménye, mondhatni szenzációja, hogy a nyáron 1015 oldalon az Akadémiai Kiadónál megjelent Szabolcsi Miklós akadémikus József Attila-monográfiájának negyedik, befejező kötete, a *Kész a leltár. Szenzáció ez azért is, mert a mű első kötete, a Fiatal életek indulója* éppen 35 (!) éve, 1963-ban jelent meg, s nem ismerünk példát arra, hogy egy megkezdett monográfia ily hosszú íven eljutva a befejezéséig kerektezen az irodalomtörténeti pályát. Az igazi szenzáció tehát a munka teljessége, a költő életének és művének minden részletre kiterjedő számbavétele, a korabeli magyar költészet és világirodalom, a magyar eszme- és művelődéstörténet, valamint az európai történelem széles kontextusába helyezve, s a jegyzetekben a korábbi kutatásokat lelkiismeretes figyelemmel feltüntetve, szintén a lehető teljességre törekedve.

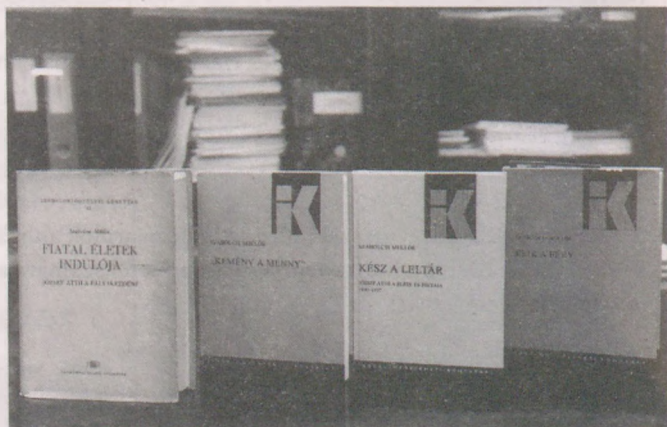
Megkérdeztük Szabolcsi Miklóst: miben összegezné nagy munkája bevégeztével annak eredményét? Válaszában maga is a teljesség igényét emelte ki, hiszen a magyar irodalomtudomány produkált remek rész-monográfiákat, kismonográfiákat, műelemzéseket, de — bármily különös — teljes, befejezett életrajz és pályakép irodalmunk egyetlen klasszikusáról sem készült el.

Az abszolút teljesség, persze, elérhetetlen, hiszen csak a *Kész a leltár* kéziratának lezárása óta is három-négy új könyv jelent meg József Attila és családja, környezete viszo-

nyáról, új műelemzések és műfordítások születtek stb. S az is mindig viszonylagos, hogy egy nagy monográfia hol húzza meg a maga határait a korabeli tudományosság, a társ-művészetek, a szociológiai-szociográfiai háttér felvázolásában. Így például — mondta a szerző —, ha újra írhatnám vagy átdolgozhatnám az egész életrajzot, az első kötetben jelentősen csökkenteném a szociológiai jellegű részeket, amelyekben a hatvanas évek irodalomtörténet-írásának szemlélete is tükröződött. Hasonlóképpen reflektál az 1977-ben megjelent *Érik a fény* a hetvenes, és az 1992-ben kiadott *Kemény és menny* a nyolcvanas évek irodalomszemléleti változásaira.

Sós Péter János, az Akadémiai Kiadó Rt. ügyvezető igazgatója nyitottnak mutatkozott egy esetleges átdolgozott (az időközben megjelent szakirodalmat is integráló) új kiadásra, annál is inkább, mert az első kötetből már a kiadónak sincs példánya, a *Kész a leltár* pedig — s ez is a szenzációt igazolja — a budapesti boltokból máris elfogyott.

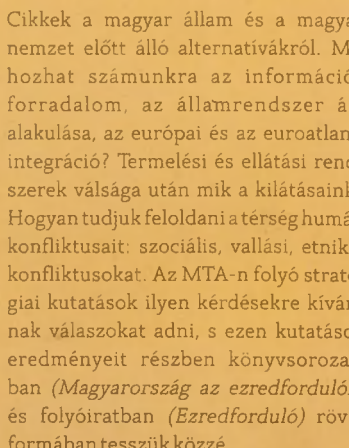
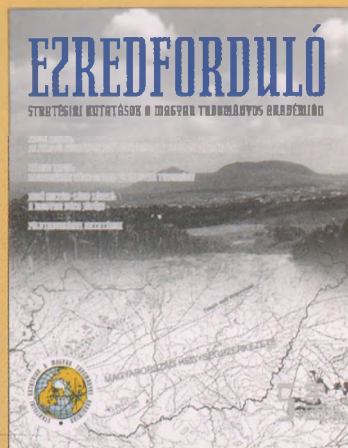
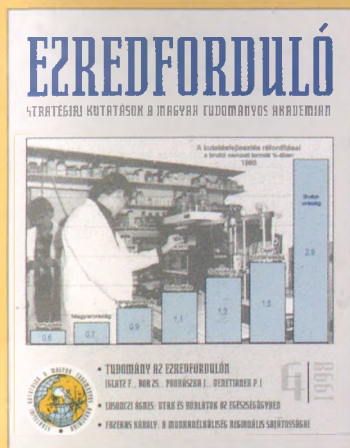
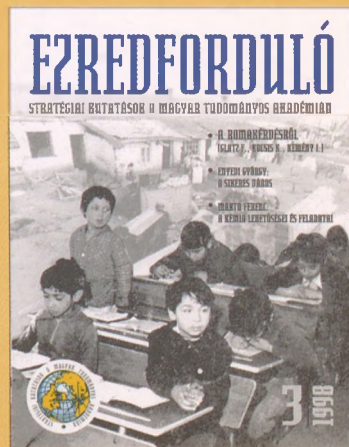
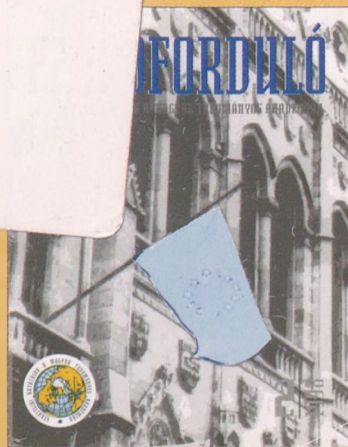
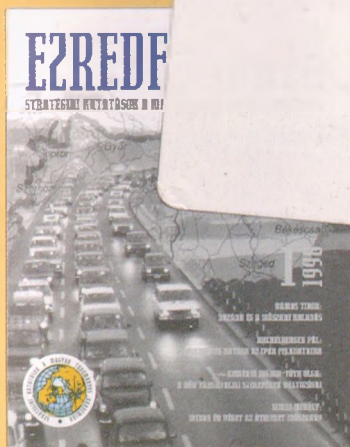
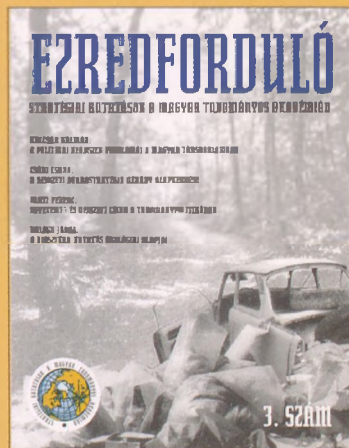
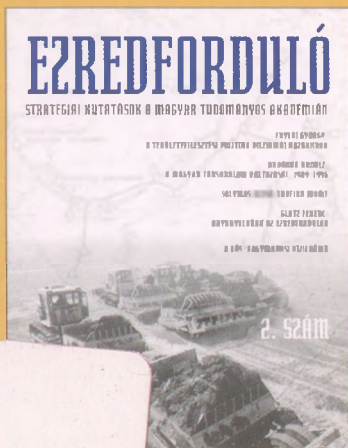
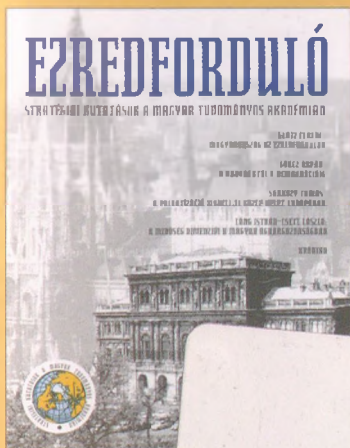
(SzBt)

EZREDFORDULÓ

STRATÉGIAI KUTATÁSOK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIAÁN

Megjelenik évente hat alkalommal a História, a Köznevelés, a Technika és a Természet Világa mellékleteként

Cikkek a magyar állam és a magyar nemzet előtt álló alternatívákról. Mit hozhat számunkra az információs forradalom, az államrendszer átalakulása, az európai és az euroatlanti integráció? Termelési és ellátási rendszerek válsága után mik a kilátásaink? Hogyan tudjuk feloldani a térség humán konfliktusait: szociális, vallási, etnikai konfliktusokat. Az MTA-n folyó stratégiai kutatások ilyen kérdésekre kívánnak válaszokat adni, s ezen kutatások eredményeit részben könyvsorozatban (*Magyarország az ezredfordulón*) és folyóiratban (*Ezredforduló*) rövid formában tesszük közzé.

MAGYARORSZÁG AZ EZREDFORDULÓN

c. könyvsorozat megjelent kötetei

Globalizáció és nemzeti érdek
Bp. 1997. 197 oldal, ára: 510 Ft

A demokrácia intézményrendszere
Bp. 1997. 187 oldal, ára: 490 Ft

A magyar agrárgazdaság jelene és kilátásai
Bp. 1997. 203 oldal, ára: 540 Ft

Sárközy Tamás: Rendszerváltozás és a privatizáció joga
Bp. 1997. 294 oldal, ára: 730 Ft

Az agrártermelés tudományos alapozása
Bp. 1998. 179 oldal, ára: 540 Ft

Népegészség, orvos, társadalom
Bp. 1998. 215 oldal, ára: 570 Ft

Egészségügy és piacgazdaság
Bp. 1998. 243 oldal, ára: 590 Ft

Környezetpolitika és uniós csatlakozás
Bp. 1998. 234 oldal, ára: 620 Ft

Termelés, piac, természeti környezet
Bp. 1998. 193 oldal, ára: 570 Ft

Losonczy Ágnes: Utak és korlátok a magyar egészségügyben
Bp. 1998. 248 oldal, ára: 660 Ft

Előkészületben

Budapest – nemzetközi város

Az informatika jövője Magyarországon

A kisebbségi kérdés és konfliktusai

A magyar nyelv jövője

A közlekedés és technikai infrastruktúrája

MAGYARORSZÁG AZ EZREDFORDULÓN

